

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**STŘEDOVĚKÉ SPORY DUŠE S TĚLEM A JEJICH
PODOBA V DOBĚ BAROKA**

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marie Janečková, CSc.

Autor práce: Alena Soukupová

Studijní obor: Bohemistika

2012

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 21. dubna 2012

.....

Poděkování:

Děkuji doc. PhDr. Marii Janečkové, CSc., za podporu a ochotné vedení bakalářské práce. Ráda bych poděkovala také PhDr. Věře Pospíšilové a Adamovi Mackerle, Th.D., za odbornou přípravu, cenné rady a čas, který mi věnovali.

Anotace:

Středověké Spory duše s tělem a jejich podoba v době baroka

Bakalářská práce představuje básnické *Spory duše s tělem* vznikající na našem území ve 14. a 17. století. Jedná se o *I.*, *II.* a *III. Spor duše s tělem*, dva barokní překlady *Visio Philiberti (Dialogus. Žalostné a plačtivé rozmlouvání jedné zatracené duše s tělem svým a Zatracený duše hádka s tělem svým před poutníkem)* a píseň *Domáci vojna mezi duší a tělem* od Adama Michny z Otradovic. Základem práce je analýza jednotlivých děl a jejich následná komparace s přihlédnutím k literárnímu kontextu doby jejich vzniku. Součástí je i pojednání o eschatologii a vnímání smrti ve sledovaných obdobích. V příloze k bakalářské práci předkládáme rovněž úplné přepisy analyzovaných skladeb.

Annotation:

Medieval „Disputes between soul and body“ and their form in the baroque period

The present bachelor thesis presents the poetic *Disputes between soul and body*, written in the Czech language in the 14th and the 17th century. These are: the *First*, the *Second* and the *Third dispute between soul and body*, two baroque translations of a Latin poem *Visio Philiberti* (called respectively *Dialogus, that is a lamentable and tearful dispute of a damned soul with its body* and *Dispute of a damned soul with its body in front of a pilgrim*) and finally the *Internal War between Soul and Body*, a song by Adam Michna of Otradovice. The main object of the thesis is an analysis of these literary works with respect to the literary context of their period, and their comparison. The thesis contains also a short discussion on eschatology and how the death was perceived in these two periods. A complete copy of all six discussed (medieval and baroque) literary works is attached.

Obsah

ÚVOD	8
1. ZÁKLADNÍ POJMY	9
2. STŘEDOVĚKÉ SPORY DUŠE S TĚLEM	10
2.1 POEZIE V DOBĚ VLÁDY LUCEMBURKŮ	10
2.2 I. SPOR DUŠE S TĚLEM	11
2.2.1 <i>Prameny tématu</i>	11
2.2.2 <i>Rukopis a jednotlivá vydání Sporu</i>	12
2.2.3 <i>Podoba skladby</i>	14
2.2.4 <i>Obsah díla</i>	15
2.2.5 <i>Jména v básni</i>	28
2.2.6 <i>Shrnutí</i>	32
2.3 II. SPOR DUŠE S TĚLEM.....	34
2.3.1 <i>Prameny tématu</i>	34
2.3.2 <i>Rukopis a jednotlivá vydání Sporu</i>	35
2.3.3 <i>Podoba skladby</i>	35
2.3.4 <i>Obsah díla</i>	36
2.3.5 <i>Shrnutí</i>	43
2.4 III. SPOR DUŠE S TĚLEM	44
2.4.1 <i>Prameny tématu</i>	44
2.4.2 <i>Rukopis a jednotlivá vydání Sporu</i>	44
2.4.3 <i>Podoba skladby</i>	45
2.4.4 <i>Obsah díla</i>	45
2.4.5 <i>Shrnutí</i>	53
3.1 BAROKNÍ POEZIE	54
3.2 PŘEKLAD VISIO PHILIBERTI	55
3.2.1 <i>Rukopisy překladu</i>	55
3.2.2 <i>Podoba skladby</i>	56
3.2.3 <i>Obsah díla</i>	58
3.2.4 <i>Shrnutí</i>	68
3.3 DOMÁCÍ VOJNA MEZI DUŠÍ A TĚLEM	69
3.3.1 <i>Vznik písně</i>	69

3.3.2 Podoba skladby.....	70
3.3.3 Obsah díla.....	70
3.3.4 Shrnutí.....	73
ZÁVĚR.....	74
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	76
PRIMÁRNÍ LITERATURA.....	76
SEKUNDÁRNÍ LITERATURA.....	77
SEZNAM PŘÍLOH.....	79

Úvod

Zájem člověka o otázky posmrtného života provází lidstvo v každé době a toto tázání se projevuje i v literární tvorbě. Jednou z mnoha podob literárního ztvárnění tohoto tématu jsou tzv. *Spory duše s tělem*, básně představující rozmlouvající aspekty člověka, který přechází hranici mezi životem a tím, co následuje po smrti.

Cílem této práce je představit tyto básnické spory, které se na našem území objevují v době vlády Lucemburků a v barokním 17. století. Jedná se o tři *Spory duše s tělem* ze 14. století, tzv. *První*, *Druhý* a *Třetí*, dva barokní překlady latinské skladby *Visio Philiberti (Dialogus. Žalostné a plačtivé rozmlouvání jedné zatracené duše s tělem svým a Zatracený duše hádka s tělem svým před poutníkem)* a také o píseň *Domáci vojna mezi duší a tělem* od Adama Michny z Otradovic. Kompletní přepisy všech analyzovaných skladeb předkládáme v příloze.

V úvodní části se budeme věnovat pojmu eschatologie a jeho chápání ve sledovaných oblastech. Pozornost upřeme také na literární kontext, ve kterém analyzovaná díla vznikají. Na začátku kapitol věnujících se jednotlivým dvěma etapám představíme především zájem tehdejších skladatelů a jejich publika o téma smrti a otázky posmrtného života a jejich místo v literatuře.

Práce bude dále analyzovat jednotlivé literární spory. Každou skladbu nejprve představíme informacemi o okolnostech jejího vzniku a výčtem jejích redakcí či vydání. Zaměříme se na podobu básně a na její obsah. Zjištěné poznatky vždy uvedeme v dílčích shrnutích.

Závěrečná komparace představených děl by měla upozornit na odlišnosti ztvárnění tématu s přihlédnutím k době jejich vzniku, ale i na shodné aspekty objevující se v literární tvorbě s touto tematikou.

V bakalářské práci nás vede kromě samotných textů skladeb i sekundární literatura, a to především časopisecké studie z 19. a 20. století a doprovodné studie k vydáním jednotlivých básnických děl. Ve vysvětlení pojmu eschatologie je primární touha objasnit nahlížení na posmrtný život a poslední věci člověka z pohledu víry nacházející se na našem území ve sledovaném období. K tomu nám poslouží hlavně *Katechismus katolické církve*, který je sice novodobým spisem, přesto však shrnuje neměnné základní principy této víry.

1. Základní pojmy

Pojem eschatologie označuje nauku o posledních věcech člověka a světa, to znamená, že se zabývá tím, co nastane po smrti člověka a při konci světa.¹ Západní křesťanská eschatologie, tudíž eschatologie víry vyskytující se na našem území ve sledovaném období, se zabývá dvěma základními oblastmi, soukromým a posledním soudem (při jejich výkladu se dále přidržujeme *Katechismu katolické církve*²).

Soukromý soud se odehrává vždy po smrti každého člověka. Poslední soud je naopak akt, který nastává v jediném okamžiku, následujícím po vzkříšení všech mrtvých, tedy v době, kdy přijde konec světa.

Podle křesťanů je každému člověku v životě dán čas na to, aby se rozhodl, zdali přijme, nebo odmítne „*božské milosti projevené v Kristu*“.³ Podle toho by měl ve svém životě také jednat. V okamžiku smrti je souzen. Rozhodl-li se pro Krista a jednal-li podle jeho učení a svého svědomí, dostane se jeho duše do nebe, případně projde nejprve očistcem a poté se bude moci setkat s Bohem. Odmítne-li však víru či nelituje-li svých hříchů, čeká jeho duši peklo v neuhasitelném věčném ohni. Na konci světa se pak má Kristus vrátit na zem, aby znovu všechny soudil. Vzkřísí všechny mrtvé a rozhodne o tom, kdo s ním setrvá na věky v blaženosti a kdo bude naopak věčně trpět.

Hovoříme-li zde o smrti, hříchu, duši, tělu a vzkříšení, měli bychom se u těchto pojmů zastavit a upřesnit, co v křesťanské terminologii znamenají a jak jsou pojímány (k výkladu pojmů nám v následujícím textu slouží *Encyklopedie středověku*⁴).

„*Každý člověk se skládá z hmotného, stvořeného a smrtelného těla a z nehmotné stvořené a nesmrtelné duše.*“⁵ Tělo je výplodem pohlavního spojení dvou těl, duše je stvořena Bohem. Tyto aspekty jsou spojeny v okamžiku početí, jsou neoddělitelné a tělo bez duše ani duše bez těla nemohou samostatně existovat. V životě jsou však neustále ovlivňovány hříchem. „*Hřích determinuje dynamiku vztahu mezi duší a tělem, tvořícími středověkou osobnost*“: *poté, co byla původní harmonická dokonalost jejich vztahu rozbita hříchem, žijí duše a tělo pospolu v jediné osobnosti ve stavu trvalého napětí, které plodí zase hřích.*“⁶ Ten však není pouze výplodem fyzické žádosti těla, nýbrž je

¹ Srov. ŠPIDLÍK. *Věřím v život věčný : Eschatologie*, s. 5.

² Srov. *Katechismus katolické církve*, § 1020-1060 (s. 265-274).

³ Tamtéž, § 1021 (s. 265).

⁴ LE GOFF; SCHMITT. *Encyklopedie středověku*, s. 219-228 a 811-821.

⁵ Tamtéž. s. 812.

⁶ Tamtéž. s. 219-220.

i výsledkem neschopnosti vášněmi pohlcované duše ovládnout své touhy. Napětí mezi těmito dvěma aspekty člověka je popisováno v *Písmu*, především v *Novém zákoně*.

Smrtí dochází k dočasnému oddělení těla a duše. Tělo je ukládáno do hrobu, kde se jeho tkáň pomalu rozkládají. Duše směřuje do nebe, očistce, či pekla (viz výše) a čeká na tělo, se kterým bude znovuspojena při vzkříšení mrtvých. Společně stanou před posledním soudem a společně ponесou i svůj úděl.

2. Středověké Spory duše s tělem

2.1 Poezie v době vlády Lucemburků

Tzv. středověké *Spory duše s tělem* vznikaly v průběhu jednoho, a to 14. století. Nebudeme tedy hovořit o celé české středověké poezii, nýbrž pouze o poezii, která na našem území vznikala v době vlády Lucemburků, počínaje nástupem Jana Lucemburského (1310) a konče smrtí Václava IV. (1419).

Již za vlády Karla IV. se dostává literatuře v národním jazyce velkého rozkvětu.⁷ Nejprve se velké oblibě těšila veršovaná díla, postupně se však objevovala tendence k prozaizaci verše a k tvorbě prózy. Tato tvorba byla určena širokému publiku „*k recitaci, zpěvu a hlasitému předčítání. Až na výjimky je anonymní.*“⁸ Hlavní pole zájmu tvoří veršovaná epika, zejména legendy o svatých a rytířské eposy. Méně početnou, ovšem neméně významnou roli hrají lyrické skladby, hovořící o duchovní či milostné tematice. Duchovně je založena i jedna ze dvou oblastí prvních českých her vycházejících z latinských zpěvů při velikonočních obřadech. Druhé odvětví je pak tvořeno převážně improvizovanými výstupy kejklířů, herců či studentů.

„*Mísení lyriky, epiky a dramatu, k němuž tíhne celé české básnictví 14. století, je konstitutivním rysem básnických sporů.*“⁹ Spory jsou jakési rozmluvy nad daným problémem, které mají jednak pobavit (např. *Podkoní a žák*), jednak přispět k zamyšlení nad vážnými tématy (např. v této práci analyzované *Spory duše s tělem*). Do těchto

⁷ Srov. zde i dále v této kapitole LEHÁR. Od počátků do raného obrození : Středověk. In: *Česká literatura od počátků k dnešku*, s. 61-75.

⁸ Tamtéž, s. 61.

⁹ Tamtéž, s. 72.

básní prostupuje i „didaktická tendence: záměr poučit posluchače nebo čtenáře o křesťanské věrouce, povznést je mravně, vzdělat je společensky, vštípit jim určitý názor na uspořádání společnosti“.¹⁰

Stejně jako převážná část české literatury zmiňovaného období, inspirují se i *Spory duše s tělem* cizojazyčnou literaturou. Hlavní roli zde hraje literatura latinská a právě i téma *Sporů duše s tělem* čerpá z latinské skladby. Jedná se o *Visio Philiberti* (Fulberti), neboli Vidění Filibertovo, báseň pocházející z první poloviny 13. století připisovanou lincolnskému biskupovi Robertu Grosseteste.¹¹ Základem hádky, rozmlouvání či sporu mezi duší a tělem je nejenom touha po zjištění míry odpovědnosti za hříchy spáchané během života, ale i snaha zjistit, co se stane s člověkem po smrti. Ve středověku bylo toto téma všudypřítomné a právě „všichni středověcí lidé – sami mysleli jen na to, jak své době uniknout, jak se dostat na onen svět, do nebe“.¹²

2.2 I. Spor duše s tělem

2.2.1 Prameny tématu

„Ve skladbě je řešena otázka křesťanského života, který má být – podle středověké feudální filosofie – přípravou na posmrtný život lidské duše.“¹³ Základem je spor, hádání či dialog duše a těla, který má své kořeny v latinské skladbě *Visio Philiberti*.

Přestože spojitost s latinskou předlohou jistě nelze přehlédnout, musíme upozornit i na to, že se český skladatel ve svém zpracování přidržuje *Visio* jen velmi volně. Nápadných je hned několik odlišností. Zasazení latinské skladby do rámce vidění se v české básni neobjevuje. Zatímco spor duše a těla se ve *Visio* odehrává po smrti a končí vyobrazením pekelných muk, české hádání se v první části odvíjí před smrtí. Ve druhé polovině básně se nachází duše na vahách před Ježíšovým soudem, kde se za ni přimlouvá Panna Marie, Pravda, Spravedlnost, Pokoj a Milosrdenství.¹⁴ Jan Lehár se ve své studii¹⁵ také zmiňuje o rozdílnosti české skladby a latinské předlohy a dodává, že

¹⁰ Tamtéž, s. 74.

¹¹ Srov. VAŠICA. *Smrtí tanec : Barokní poesie*, s. 143.

¹² LE GOFF. *Kultura středověké Evropy*, s. 20.

¹³ TICHÁ. K historii českých básnických sporů. *Časopis Matice moravské*, s. 261.

¹⁴ Srov. tamtéž, s. 262.

¹⁵ LEHÁR. Poznámky k interpretaci tzv. Prvního Sporů duše s tělem. *Česká literatura*, s. 349-347.

Spor zřejmě „vychází z předposlední kapitoly epištoly sv. Pavla *Galatům*“.¹⁶ I když se nám závěr českého skládání nedochoval, můžeme podle Josefa Truhláře (viz níže) předpokládat, že se ze *Sporu* nedochovala jen malá část, ve které je duše po přimluvě vykoupena z pekla a dochází tak ke smírnému zakončení.

Spor je všeobecně považován za „tendenční skladbu lyrickou“.¹⁷ Dle Antonína Škarky se však můžeme domnívat, že byla určena k přednášení. Toto přesvědčení podporuje téma básně, nabádání k pokání a celková stylizace skládání. Řečnické prvky, hlavně imperativy *slyš, na to zpomeň, ved'* a další se sice objevují jen v úvodní části skladby, ale celkové vyznění, bohatost figur a mravokárný charakter jen potvrzují představu, že k přednesu básně docházelo v kostele či v klášterním refektáři.¹⁸ Toto mínění ovšem napadá Jan Lehár, když upozorňuje na „dvě slabá místa“¹⁹ ve Škarkově interpretaci. V prvé řadě se objevují názory na to, že prolog nemusel pocházet přímo z pera spisovatele (viz níže), tedy již zmiňované imperativy zřejmě neukazují na to, kde se skladba prezentovala. Následně také upozorňuje na množství vystupujících postav, báseň by tak muselo předčítat více přednášečů. Pod těmito přednášejícími by si jasněji představil spíše herce, a tak odkazuje na Truhlářovu domněnku, že by se mohlo jednat o středověkou dramatickou prvotinu.²⁰

2.2.2 Rukopis a jednotlivá vydání *Sporu*

Spor duše s tělem označovaný jako *I.* je nejstarší a nejdelší ze všech tří českých zpracování tohoto tématu ve 14. století. Zachoval se nám opisem ve sborníku z počátku 15. století, jehož rukopis se nyní nachází v pražské knihovně, sign. XVII A 18. Skladba je zapsána po 27-28 řádcích na osmi (81a-88b) pergamenových listech konce sborníku.²¹ Báseň je ovšem neúplná. Podle Josefa Truhláře „již z básně samy plyne, že mnoho nikterak se neztratilo. Bez pochyby byl to jen jediný list, který vypadnouti mohl tím snáze, poněvadž předchází úplný quaternion, ku kterému nemohl býti dobře připevněn.“²²

¹⁶ Tamtéž, s. 350. Jedná se konkrétně o Ga 5,16-26.

¹⁷ ŠKARKA. *Půl tisíciletí českého písemnictví*, s. 105.

¹⁸ Srov. tamtéž, s. 105.

¹⁹ LEHÁR. Poznámky k interpretaci tzv. Prvního *Sporu duše s tělem*. *Česká literatura*, s. 362.

²⁰ Srov. tamtéž, s. 364.

²¹ Srov. PETÍRA. Staročeský *Spor duše s tělem*, t. zv. První. *Sborník filologický*, s. 134-135.

²² TRUHLÁŘ. Staročeské „*Sporu duše s tělem*“. *ČČM*, s. 259.

Podobu *Sporu* širšímu okruhu čtenářů poprvé přinesl v roce 1845 *Výbor literatury české I.*²³ V únoru roku 1927 přicházejí s rozsáhlou rekonstrukcí skladby Roman Jakobson a Stanislav Petíra.²⁴ O čtyři roky později Petíra ve *Sborníku filologickém* představil dokonce i přesnou podobu rukopisu z 15. století.²⁵ K doposud poslednímu vydání *I. Sporů duše s tělem* došlo prostřednictvím edice Jaroslava Kolára a Emila Pražáka v roce 1982²⁶.

Ve vydání z roku 1931 můžeme sledovat vývoj pravopisu a díky tomu tak báseň i její opis z 15. století historicky zařadit. To, že se jedná o opis, dokazují časté chyby v přepisování, přeházený pořádek slov tak, že je porušen rým, dokonce připisování nadbytečných výkladů a rozšiřování opakováním či vysvětlováním myšlenek. V důsledku nepozornosti opisovatele, který chtěl zřejmě původní text přizpůsobit novějšímu pravopisu, pozorujeme jak starou podobu slov v opomenutých částech, tak nový pravopis ve slovech správně přeformulovaných. Mezi jevy dokazujícími vývoj jazyka ve sledovaném období můžeme mimo jiné zařadit probíhající přehlásku *iu* > *i*, prosazování *-m* místo *-u* v 1. os. sg., postupné zanikání jotace, úžení *ie* – *í*, *ú* – *au*, *ý* – *aj*, *o* – *uo*, *šč* – *šť*, *ěj* a *ej* – *ý*, rozlišování jasného a temného *ř*, ...²⁷

Pro potřeby naší práce, ve které sledujeme hlavně sémantickou složku díla, však lépe poslouží vydání, které by zprostředkovalo koherentnější zápis s možným napravením rukopisných chyb. Nejnovější představení *Sporu* ve výboru *Barvy všecky*²⁸ je sice založeno na vědeckých edicích, je ovšem představeno jako čtenářské vydání. Zaměříme se tedy na zbylá dvě vydání opatřená kritickým aparátem. *Spor duše s tělem* obsažený ve *Výboru* z roku 1845²⁹ nám přináší text očištěný z velké části od nesrovnalostí vnesených do básně nepozorností opisovače z 15. století. Znalost lingvistiky a vývoje jazyka však v době vzniku *Výboru* nebyla zdaleka tak rozvinuta, jako je tomu na počátku 20. století. S novými poznatky tedy pracuje až vydání z roku

²³ ERBEN. *Wýbor z literatury české, díl první : Od nejstarších časůw až do počátku XV. století*, s. 358-380.

²⁴ JAKOBSON; PETÍRA. *Spor duše s tělem; O nebezpečném času smrti : s úvodní studií R. Jakobsona*, s. 39-75.

²⁵ PETÍRA. *Staročeský Spor duše s tělem*, t. zv. První. *Sborník filologický*, s. 145-159.

²⁶ KOLÁR; PRAŽÁK. *Barvy všecky : Čtvero setkání se starou českou poezií*, s. 135-160.

²⁷ Srov. PETÍRA. *Staročeský Spor duše s tělem*, t. zv. První. *Sborník filologický*, s. 137-144; GEBAUER. *Klasobraní po rukopisích. Listy filologické a pedagogické*, s. 127.

²⁸ KOLÁR; PRAŽÁK. *Barvy všecky : Čtvero setkání se starou českou poezií*, s. 135-160.

²⁹ ERBEN. *Wýbor z literatury české, díl první : Od nejstarších časůw až do počátku XV. století*, s. 358-380.

1927,³⁰ které nově zpracovává restauraci hláskosloví a tvarosloví. Dále tedy pracujeme s tímto přepisem, který předkládáme v příloze č. 1. Další vydání používáme pouze při komparaci jmen.

2.2.3 Podoba skladby

Skladba se nám dochovala bez názvu, pojmenování získala až při svém vydání z roku 1845. Josef Truhlář upozorňuje, že tento název není úplně oprávněný. Ve skladbě se nejedná pouze o hádání duše a těla, ale jde i o soud duše a její záchranu před peklem. Mohl-li by, navrhl by název nový, tedy „*Boj duše s tělem a ďáblem*“.³¹ Primární je zde dialog, duše rozmlouvá s tělem, Marie se Synem a s pekelným sborem.

Báseň v rukopisu z 15. století nemá po vizuální stránce podobu veršovaného skládání. Její zápis je proveden v plných řádcích bez interpunkce. Až jejím grafickým uspořádáním nacházíme pravidelný rytmus. Prvních šedesát šest veršů je psáno plynule navazujícími osmislabičnými verši se sdruženým rýmem. Dále, počínaje promluvou duše, můžeme text rozdělit na jednotlivé sloky po pěti řádcích. První dva osmislabičné verše jsou svázány jedním rýmem, druhý rým je obsažen třikrát v následujících řádcích, dvou čtyřslabičných a jednom osmislabičném. Podoba metrického schématu od šedesátého sedmého verše je tedy následující:

– U / – U / – U / – U
– U / – U / – U / – U
– U / – U
– U / – U
– U / – U / – U / – U

Jinými slovy lze toto schéma popsat jako sloky s čtyřmi osmislabičnými verši sdruženě rýmovanými, přičemž ve třetím verši je navíc uplatněn vnitřní rým. Tytéž sloky můžeme pozorovat i v některých dalších českých středověkých skladbách, např. *Otep myrry* a *Mistr Lepič*.³² V období vzniku těchto skladeb můžeme pozorovat vliv „*sloky recitativní skladby na sloku písňovou*“.³³

Povšimněme si také vysoké rytmické hodnoty. Liché verše dbají na hranici slov uprostřed osmi slabik, sudé verše naopak tyto hranice ruší. Dochází tak k obohacení

³⁰ JAKOBSON; PETÍRA. *Spor duše s tělem; O nebezpečném času smrti : s úvodní studií R. Jakobsona*, s. 39-75.

³¹ Srov. TRUHLÁŘ. Staročeské „Spory duše s tělem“. *ČČM*, s. 269.

³² Srov. tamtéž, s. 269; TRUHLÁŘ. Milostná píseň česká z počátku XV. století. *ČČM*, s. 50-51.

³³ TICHÁ. K historii českých básnických sporů. *Časopis Matice moravské*, s. 262.

rytmiky, verše v každém dvojverší jsou jakoby postaveny proti sobě. Vymizí tak možná jednotvárnost básně vyvolaná pravidelnou stopovostí, skladba však nezůstává ani v pouhém nedůrazném epickém frázování.³⁴

Jak jsme již výše zmiňovali, skladba není dochována celá, přesto je značně rozsáhlá. Pakliže dva poloviční řádky v každé sloce považujeme za jeden plný verš, dosahuje báseň délky šesti set čtyřiceti tří veršů.

2.2.4 Obsah díla

Báseň není dochována celá a zároveň obsahuje také prázdná místa či chyby v uspořádání slov způsobené nepozorností při opisování. Nová vydání *Sporu* se v těchto místech někdy až značně rozcházejí. Z výše zmíněných důvodů podáváme výklad obsahu díla podle vydání z roku 1927.

Báseň je uvedena šedesáti šesti verši, které jsou jakýmsi úvodem a předzvěstí, o čem se bude vyprávět. Skladatel se obrací ke čtenáři a říká, že by mohl vyprávět o Bohu, Ježíši a Duchu Svatém, ale považuje za přiměřené, aby hovořil o smrti, protože na ni mnozí zapomínají a chovají se hříšně. Je to, jako by mluvil ďáblu o náboženství, mnichu o manželství či smilnému o čistotě, nikdo stejně nežije tak, jak by měl. Vypráví o praseti, které, snad na rozdíl od lidí, nezná drahé věci, proto by se v rozhodování mezi zlatem a mlátem vždy přiklonilo k mlátu:

*„ ...polož svini zafier, zlato,
s druhé strany kydni mláto:
spieše se mláta přichvátí,
nemóž drahých věcí znáti... “*

(verše 25-28)

Dále přirovnává lidský život k vodě, která může téci jakkoli dlouho, přesto nerozmočí břeh dřív, než přijde jeho čas. Stejně tak lidé nebudou žít bez hříchu, kají se až ve své poslední hodině. Náhle se autor vrací k původnímu záměru, vyprávění o smrti. Zanechává vypočítávání příkladů, aby se mohl pustit přímo do skládání, protože prý není času nazbyt:

³⁴ Srov. JAKOBSON; PETÍRA. *Spor duše s tělem; O nebezpečném času smrti : s úvodní studií R. Jakobsona*, s. 325-326.

*„...těchže příkladův ukráců,
na svůj úmysl se navraců...“*

(verše 35-36)

Všichni lidé spějí ke smrti, musí tedy pospíchat, aby vše stihl dovyprávět. Vyvolává, aby všichni poslouchali, co si povídá duše s tělem, jak mu vyčítá, že žije v hříchu a ona je kvůli tomu nešťastná. Chce prosit Boha o milost a radí tělu pokání, čemuž se tělo brání přesvědčením, že Boží předurčení se stejně naplní, tak proč by se mělo kvůli duši omezovat, když se může veselit. Tento shrnující úvod není psán ve stylu následujících veršů, proto ho např. Josef Truhlář ve svém článku označuje za „*přílepek pozdější*“.³⁵

Šedesátým sedmým veršem začíná dialog mezi duší a tělem. První slovo má duše a příznačně začíná zvoláním *Benedic!*, které se ve středověku užívalo např. při vítání do kláštera a znamená „požehnej“. Necht' tedy požehná ten, kdo dal čistou duši do těla. Každé tělo má rozum, proto ať si uvědomuje, co činí, a neobviňuje z ničeho duši. Může jít jakoukoli cestou, vždy má ale myslet na *Písmo* a držet se ho:

*„...drž se, na kterou chceš cestu,
to pak zvěz za pravdu jistú,
žeť jest dávno
zvěstováno:
,Plač s veselím!' v Písmě psáno...“*
(verše 79-82)

Tělo odpovídá, ať se duše netrápí přemýšlením o vinách a ať si s ním raději užívá. Je přece krásné, silné, má majetky a nikdy není smutné. Říká duši, že se nemusí trápit, protože až dojdou na konec cesty života, tak tělo učiní pokání a Bůh jim všechno odpustí. Duše však reaguje námitkou, že pořád slyší jen nějaké sliby, přesto k pokání nikdy nedochází. Proto je smutná. Tělo ji ovládá a ona se nemůže bránit. Kdyby mohla sama sobě vládnout, ihned by vyměnila veškerý majetek za to, aby mohla po smrti do ráje. Tělo se však opakuje a stále duši uklidňuje. Má být prý ráda, že žije v jednotě s ním:

³⁵ TRUHLÁŘ. Staročeské „Spory duše s tělem“. ČČM, s. 260.

*„...bud' vesela, duše milá,
chval Boha, ž sěs přihodila
u mé tělo...“
(verše 115-117)*

Má totiž nespočet stodol a majetku, neustále své jmění rozmnožuje, a tak se jim nemůže nic stát. Duše nemá myslet na to, co poslouchá v kostele, raději ať se pořádně nají. Nejdůležitější je, že je jim dopřán dostatek peněz.

Tu si duše stěžuje na tělo a prosí Marii, aby byla milostivá, když bude pro vinu těla duše hynout:

*„...ó Marie plná radosti,
túžů toho k Tvěj milosti,
ž ne mú vinú,
pro zlu hlínu
jáz nebožička zahynu...“
(verše 131-134)*

Vypráví, že leží uprostřed hříchu a je nešťastná, protože už se ocitá na konci sil. Tělo se duši diví, proč mu neustále nevěří a neraduje se s ním ze života. Vždyť je silné a zdravé, tak jí s ním musí být dobře. A stejně určitě duše nezná Boží tajemství, tak ať se přestane hněvat a raději ho napomene až v momentě příchodu smrti. Duše si však stále vede svou o tom, jak je jí zle, a pociťuje tíseň, když si vzpomene na pekelná muka, která čekají po smrti na všechny hříšníky:

*„...rozchodí mě strast v sirobě,
srdce přě - v - žalostnéj mdlobě.
Hoře z hoře,
vizů spořě
vychodíecie pkelné zoře...“
(verše 167-170)*

Tělo ji kárá, ať takto nemluví, že je jim spolu přece dobře. Teprve až na ně přijde nějaká nemoc, vloží svůj majetek do rukou církve, která je pak společně pochová v hrobě:

*„...když mě utká nemoc s mdlobú,
tehdy se protýčů s tobú.
Mé vše sbožie
v kostel vložie,
když ny spolu v hrob položie...“
(verše 175-178)*

Ale na tato slova duše nedbá. Říká svému oponentovi, aby se přestal ohánět majetkem. Tím se stejně nevykoupí z objetí smrti. Tělo si má vzpomenout, jak přišlo na svět, a zanechat takových řečí, které duši jen rmoutí. Tělo se však neustále honosí svým majetkem. Má ho prý tolik, že nikomu nepodléhá, proto je na ně krátký i čert:

*„...jáz mocný pán,
co chcú, to jmám,
nikomémuž se nepoddám.
Věz to, žeť jsem vítěz pravý,
rci črtu, ať s' se mnú dáví...“
(verše 201-204)*

Na tato slova reaguje duše vypočítáváním pověstných biblických a antických hrdinů, kteří byli silní a mocní. Přesto si však tělo musí uvědomit, že i oni podlehli smrti, a té se tudíž neubrání nikdo. Vzápětí tělo duši osočí, že snad požívala omamný lilek, protože jinak by takové věci nemohla snad ani vyslovit:

*„...otkud jědeš?,
zlú řeč vedeš,
zdas lilek pila, co bledeš?...“
(verše 217-218)*

Jemu prý nezbyvá nic jiného, než se jí vysmívat. Duše pokračuje ve výčtu udatných a sličných mužů, připomíná i ženy proslulé nevšední krásou:

*„...Ester, Betsabe, Elena,
Judit, Rachel, krásná žena,*

*Jzalda, Dida
i Dalida,
všě smrt na hromadu zkyda... “
(verše 227-230)*

Všichni byli, i přes své přednosti, polapeni smrtí. Vyzývá tělo, ať rychle činí pokání, vždyť smrt už je na blízku, a tak se musí kát dříve, než budou při posledním vydechnutí rozdělení. Následné odporování těla je opět doplněno vyzdvihováním vlastních předností. Je prý velmi moudré a samo ví, co má dělat:

*„...však vieš čele:
u mém těle
všěckna jest múdrost dospěle... “
(verše 241-242)*

Ať ho tedy duše neustále nenapomíná, je to zbytečné, ono ji stejně nehodlá poslouchat. Přesto se duše nevzdává a vyjmenovává starověké mudrce a církevní otce. Ti přece byli moudří, dokonce znali *Písmo*, tedy věděli, co v něm stojí. Přesto se nedokázali uchránit před smrtí:

*„...sami psali,
Písmo znali,
kéž sú sě smrti schovali?... “
(verše 253-254)*

Tělo se ale tomuto povídání neustále vysmívá. Zná nespočet dobrých doktorů, kteří se o ně v nouzi postarají. Duše vzápětí oponuje. Připomíná lékařského mistra, Petra Mohučského, který byl proslulý výbornou znalostí lidských nemocí a jejich léčením. Ani on ale nevyzrál na smrt. Tělo tu jen dokazuje, do jaké míry je hloupé a hříšné. Ještě není připraveno ke spasení:

*„...tobě pověděti smějí:
hlíno hříešná,
jsi všetečná,*

však k spasení nespěšná... “

(verše 268-270)

Následně ale tělo duši připomíná, že se Kristus narodil, aby nás vykoupil z pekla. Jako Spasitel vystoupil na kříž, aby nás dostal ze spárů ďábla a zprostil nás všech hříchů:

„...na kříž vstúpil,

ny vykúpil,

diábla všie moci oblúpil,

člověčstvie na kříž rozhostil,

by nás všeho hriecha zprostil... “

(verše 277-280)

Proto má být duše konečně zticha. Je mu přeci dána ve službu a nesmí ho rušit takovým rozmlouváním. Ztrápená duše už se jen podivuje nad tím, jak toto může tělo vůbec vyslovit. Vždyť přeci v *Písmu* stojí, že by měl každý pozvednout svůj kříž a následovat Pána Ježíše. Tělo ztrácí trpělivost:

„...nemocné hoj,

mně daj pokoj!

Nepobojij živótek mój... “

(verše 301-302)

Chce raději odejít někam tancovat a veselit se, než aby tu poslouchalo takové řeči:

„...já se chcú vesele mieti,

bud' to, což Bóh ráčí přieti;

ryčně skočú,

oř okročú

a vesele se zatočú... “

(verše 307-310)

Duše na ně volá, ať nikam neodchází. Musí přece odevzdat všechnen majetek Bohu dříve, než přijde smrt. Ať vrátí vše, co si kdy vzalo, tedy například i ostříhanou vlnu ovcím. Když odevzdá všechno zlato a stříbro, bude ušetřeno. Všechny ty hříšné věci si má vzít někdo jiný, protože smrt už přichází, a tak musí dojít k záchraně, dokud je čas. Tělo ale říká, že je mu do vínku dáno jistojistě padesát pět let a že je mu teprve třicet šest let:

*„...duše, duše, slyš jistotu,
dala mi žezhule lhótu:
šest desětí
let bez pěti
jmám živ býti, rač věděti;
z těch sem živ byl šest k třidčětem...“*
(verše 327-331)

Proto má ještě spoustu času a nemusí své jmění nikomu předávat. Duše ho varuje, že mu už zbývá jen jediný den a musí se zpovídat z hříchů, jinak s ní bude po smrti zle naloženo. Tělo však jen opakuje, že nemá s duší dobrý den, když musí naslouchat takovým slovům:

*„...toť jest mého srdcě túha,
duše, myješ mě bez lúha;
hořě mého
velikého,
nejmám s tobú dne dobrého...“*
(verše 343-346)

Má to prý povídat někomu jinému, jistě pila hodně vína, jinak by to vůbec nemohla tvrdit. Nebo ať už raději mlčí. Stejně ztratí odvalu, až si pro ni čerti přijdou, tak nemá říkat nic ani teď:

*„...by se se mnú nesvářela!,
by se sama nezpařila!
Ztrúsíš, až tě*

zholé črtie...“
(verše 355-357)

Duše uznává, že není možné se takto neustále přít. Stejně i vyslovená pravda bývá doprovázena lživou řečí a nelze je rozsoudit. Ať si tělo říká, co chce, ale ať ji konečně poslechne, protože už je slyšet, jak si smrt klepe kosu:

*„...svař se, jak můžeš najlépe,
slyš, anoť smrt kosu klepe,
chce tě stieti,
v zemü vziati...“*
(verše 363-365)

Tělo si stále vede svou a tvrdí, že se duše chová, jako by byla opilá:

„...i co huhleš jak ze čbána...“
(verš 370)

Nemůže přece vědět, kdo po smrti nese za hříchy odpovědnost. Ale duše ví, že trpět bude sama. Tělo se obrátí v prach a ona, nevinná, bude pro jeho vinu mučena:

*„...tvé mi jest pykánie známo,
mně nastane hoře tamo...“*
(verše 375-376)

Ale to už jí její oponent navrhuje, že jí tedy vysloví celou pravdu, kterou zná: tělo bylo stvořeno v ráji, tam tedy putuje i po smrti. Duše si má jít, kam chce, protože kvůli tomu, jak se nyní chová, nemůže být do ráje přijata:

*„...sem prostřed rájě stvořeno,
tudiež budu položeno;
ty kam pójdeš,
strastí dojdeš,
viz, dobře-li zlostú projdeš...“*

(verše 387-390)

Ta však praví, že tělo pro své nerozumné žití dávno ztratilo právo na to, aby se dostalo do ráje. Takové nařčení tělo razantně odmítá, a i když mělo do této chvíle s duší vše společné, nyní se cítí obtěžováno a bude rádo, až je smrt rozdělí. Následuje zděšení duše nad tím, že její společník v dialogu sám hodinu smrti přivolává. Teď teprve bude oběma pořádně zle:

*„...hřiešné tělo,
zvěz zacělo:
zles sobú i mnú dospělo...“*

(verše 405-406)

Tělo už je ke smrti tak lhostejné, že nabádá duši k odchodu. Když už má poslední hodina nastat brzy, tak se přeci mohou rozloučit rovnou. Nelíbila se mu tato rozmluva, a tak žádá Boha, aby už učinil všemu konec. Za to, jak se k němu duše chovala, vyslovuje přání, aby byla uvržena ve věčný oheň:

*„...by ty právě rozom měla,
nezbyla by svého těla;
na to zpomeň,
sě rozpomeň,
že tě vrhú věčný v oheň...“*

(verše 419-422)

Duše se leká a prosí tělo, aby jí tedy poradilo, co má dělat, až zůstane sama a přijdou si pro ni čerti. Nebo ať se raději konečně umoudří a jde ke zpovědi, aby byla duše po jejich odloučení čistá:

*„...připrav se k zpovědi brzcě,
anoť smrt k náma oblízcě;
jměj na péči,
co chceš říci,
až mě kážú z tebe zvléci...“*

(verše 427-430)

Tělo odpovídá, že když mu celou dobu tak chytře odpovídala, tak ať si říká smrti, co chce. Jemu že je teď z toho všeho jen zle a začala ho soužit bolest. Duše mu radí, ať využije svou sílu a přemůže smrt. Ale tělo už přichází k prozření. Opouští ho krása, síla i rozum a ono přiznává smrti moc. Už cítí její spáry a naposledy říká duši, ať se se smrtí domlouvá o svém budoucím žití sama, protože ono už odchází:

*„ ...vad' se, duše, s smrtí sama,
vidíš, mnút' smrt silně lámá,
řeči ukrať,
času netrať!
Mé tělo, bradu vzhóru zvrát'... “*
(verše 451-454)

Nešťastná duše cítí, že nyní nese veškerou vinu sama. Obává se, že pro pýchu hříšného těla nedojde spasení. Ve strachu se ještě snaží tělo probrat k životu, ale marně, protože smrt už přišla a aktéry předchozího dialogu od sebe oddělila:

*„ ...když smrt k tomu tělu přijde,
nemoc zpudí,
srdce vztrudí,
dušičku z těla vypudí... “*
(verše 472-474)

Duše se při pohledu na tělo diví, kam se poděla jeho dřívější krása. Stala se nebožkou a cítí už jen hnilobný pach vycházející z hrobu. Praví sama sobě, že musí odejít k vahám, kde se rozhodne o jejím dalším osudu, a s těmito slovy je skutečně unášena ďáblem k místu, kde bude vážena a kde dojde k rozhodnutí, zda je jí od pekla pomoci, či nikoli. Na jednu misku vah je položeno vychladlé tělo a na druhou duše, která se ptá, kde je všechen majetek a sebevědomé řeči těla, které by mělo peklu vzdorovat:

*„ ...dušů na váhu vsadichu,
s druhé strany položichu*

*stydku hlínu,
s ní všu vinu.
Duše vece: ‚Já zahynu.‘
(Duše k tělu vece:)
‚Kde tvé stříbro, zlato břechí?,
kde tvých mečov ostré sěči?
Vzchop se vzhóru,
učíš vzdoru
zlému pekelnému zboru...‘
(verše 495-502)*

Prosí Boží Matku, ať se za ni přimluví u svého jediného Syna, aby ji, hříšnou, zachránil. Autor popisuje, jak duše hledí k Marii a stále se modlí, aby ji vysvobodila z pekelných muk. Má se smilovat a podat jí ruku, a tím ji ochránit před zlým koncem. Vypráví o hříších, které ji táhnou k zemi jako kámen:

*„...jiz mě hrieši ke dnu vázie,
nebt' jim žádný nepřekázie;
tuť mě viežú,
silně tiežú,
chtieť uvrci v temnú věžú.
Padnuť ke dnu jako kámen
v ten hriešný pekelný plamen,
ač nestúpíš,
nepotupíš,
hriešné váhy nerozlúpíš...“
(verše 527-534)*

Když Marie zaslechla tyto prosby, sestoupila a byla ochotna váhy zničit. Pravila pekelnému sboru, ať ukončí toto vážení duše, neboť jí na ní záleží. Jim jde prý jen o nastrojování trápení, ale ona chce spravedlnost:

*„...nebt' ta dušě
na mě slušie, –*

*proč s' váš zbor o nù pokúšie?
Já viem, že vy mému slúžě
léciate pekelné núže;
vašě váhy –
záchod dráhy,
nenie v nich spravedlné snahy... “
(verše 545-550)*

Odchází s duší vzhůru, kde na ni čeká Syn s otázkou, co dělala u vah. Marie vypráví, že váhy špatně měří hříchy, proto by byla ráda, kdyby jí její Syn dal duši, která si podle práva zaslouží odpuštění. Ježíš však nechce, aby Matka za duši prosila. Bylo mu prý jejími hříchy způsobeno příliš ran a krvácel ve dne v noci, jako by byl bičován u kůlu:

*„...mé všě rány
znova drány,
právě jak u sochy prány... “
(verše 565-566)*

Prosí svou Matku, aby si žádala raději pět nebo deset jiných duší, ale tato je příliš hříšná. Má ji přenechat peklu, kam po právu patří. Najednou spustili křik čerti. Těšili se na duši, protože její hříchy jim dělaly radost:

*„...téj sě duši peklo těši,
ana nás mnoho čás směsi... “
(verše 579-580)*

A nyní by jim snad Marie měla stát v cestě? To by byl prý nespravedlivý soud, Bůh má rozhodnout v jejich prospěch. Marie však milosrdně pokleká před Synem. Říká, že přece nemůže vyslyšet čerty. Vždyť nemohou mít větší moc, než jeho pouto k Matce, které by měl upřednostnit, a proto vyslyšet její prosby. Ježíš tedy usedne a začíná posmrtný soud:

*„...i Ježúš na súdě sěde... “
(verš 595)*

Přicházejí postupně ztělesněné Boží atributy, které mají věci uvést na pravou míru. Začíná Spravedlnost, která říká, že souzení má být přísné:

*„...svár rozklid’te,
přísní buďte...“*
(verš 601)

Shrnuje, že Marie se za duši zavazuje, ale i čerti touží po duši, protože se domnívají, že na ni mají právo. Boží Matka připouští, že pokud opravdu duše patří peklu, tak mu ji přenechá. Ale vyžaduje nejprve spravedlivý soud, protože váhy vážily špatně. Nyní vystupuje Pravda a vypráví, jak se vše událo. Stvrzuje, že byla duše nalezena v hříšném těle:

*„...dušě v těle
ve zlém diele
nalezena, to viem čele...“*
(verše 613-614)

Radí Ježíši, ať soudí spravedlivě, protože přímo a pouze před ním leží celá pravda, a tak ho žádná lest nemůže oklamat:

„...před Tobú všeckna lest hyne...“
(verš 616)

Dále přichází Milosrdenství, které se za duši přimlouvá. Připomíná Bohu, že stvořil člověka/tělo bez hříchu. Dábel se tedy pokouší alespoň o duši. Milosrdenství se obrací na Ježíše, jenž dal svou krev za vykoupení duše z pekla, aby opustil spravedlnost, které už bylo dost, a z milosti přenechal duši raději Marii:

*„...tys pro dušú svú krev prolil,
soběs jü z pekla vyvolil,
spravedlnosti
jüž máš dosti, –
daj Marí dušú z milosti...“*

(verše 631-634)

Poté políbí duši Pokoj a slibuje jí spásu. Pozvedá ji a vede před Ježíše, který na ni pohlédne. Duše se třese před Božím hněvem:

„...Ježíš na dušičku vzhlede,

ana vzkřehce

i třepece

pro hněv Boží...“

(verše 640-642)

Pokoj začíná promluvu k Ježíši a připomíná mu, jak byl ukřižován.

Těmito slovy báseň předčasně končí, neboť se nám poslední část rukopisu nedochovala (viz výše).

2.2.5 Jména v básni

Přestože se v básni vyskytuje mnoho prvků, jež by zasluhovaly nejméně samostatnou studii, rozhodli jsme se zde věnovat větší pozornost hlavně jménům. Nejen že vypovídají o osobnosti básníka a jeho vzdělání a že se některé staly vodítkem při určování stáří rukopisu, ale část z nich se stala předmětem mnoha dohadů, koho vlastně označují, či zda jsou použita vhodně. Pokusíme se tedy nyní nastínit, jak byla jména v našem rukopise pojímána v jednotlivých vydáních.

Jak vyplývá již z obsahu básně, provází nás textem hned několik postav, jejichž působení v básni je zřejmé (Bůh, Ježíš, Maria, tělo, duše, Spravedlnost, Pravda, Milosrdenství, Pokoj). Zaměříme se proto na postavy doprovodné, které tvoří jádro zkoumání této kapitoly. Nejprve si jména uvedme v přehledu tak, jak se vyskytují v jednotlivých vydáních:

Číslo verše podle vydání z roku 1927	Transskripce rukopisu (1931)	Vydání z roku 1845	Vydání z roku 1927	Vydání z roku 1982
44	adam	Adam	Adam	Adam
44	ewa	Eva	Eva	Eva
207	<i>famfona</i>	Samsona	Samson	Samsona
208	achille	Achille	Achilleus	Achille
209	<i>favl</i>	Saul	Saul	Saul
209	yoaten	Jonatan	Jonatan	Jonatan
209	dawyd	Dawid	David	David
209	mathoan	Nathan	Natan	Nathan
211	<i>afwerus</i>	-	Asverus	-
211	alexander	-	Alexander	-
212	ozdrach	-	Esdra	-
212	nabochodonor	-	Nabochodonozer	-
-	kozdra	-	-	-
214	<i>falomon</i>	-	Salomon	-
214	klyoar	-	Lofar	-
214	bruman	-	Bruna	-
223	pyrama	Pyrha	Pyrha	Pyrrha
224	abfolona	Absolona	Absolona	Absolóna
227	<i>efter</i>	Ester	Ester	Ester
227	<i>berfabe</i>	Bersabé	Betsebe	Bersabé
227	elena	Elena	Elena	Elena
228	yvdyt	Judyt	Judit	Judit
228	rachel	Rachel	Rachel	Rachel
229	zalyda	-	Jzalda	Izalda
229	dyda	Dida	Dida	Dida
229	dalyda	Dalida	Dalida	Dalida
247	arystotyle	Aristotele	Aristotile	Aristotile
248	aueroge	Horáce	Cicerona	Averoje
248	wyryule	Virgile	Virjile	Virgile

251	auguftinus	Augustin	Augustin	Augustinu
251	jan	Jan	Jan	Jan
251	beda	Beda	Beda	Beda
251	rzechorz	Řehoř	Řehoř	Řehoř
252	jeronym	Jeronym	Jeronym	Jeronym
252	bernart	Bernart	Bernart	Bernart
252	ambroz	Ambrož	Ambrož	Ambrož
263	petr mohuczky	Petr Mohucký	Petr Mohučský	Petr Mohucký
292	fvatym janem	swatým Janem	svatým Janem	svatým Janem

V tabulce se můžeme přesvědčit, že se v básni sice vyskytuje řada jmen, jejichž podoba je v jednotlivých vydáních shodná s rukopisem, vidíme ale i taková, která jsou doprovázena nejasnostmi. Zařaďme nyní jednotlivá jména k historickým osobnostem a tam, kde dochází k rozporům, se pokusme najít tu podobu, která se jeví jako nejvhodnější.

Adama a Evu označuje básník v úvodu obecně jako osoby, které stojí na počátku lidských dějin. S nimi přišla i smrt, která je hlavním motivem skládání. Tyto dvě postavy mají tedy v naší básni spíše ilustrativní charakter, stejně jako poslední jméno v básni, které odkazuje k Janovu evangeliu:

*„...zda nevieš, co v Písmě psáno,
svatým Janem ukázáno...“*

(verše 291-292)

Ostatními jmény duše argumentuje ve snaze přesvědčit tělo o marnosti boje lidí proti smrti. Můžeme je rozdělit na čtyři nestejněměrné skupiny podle toho, jak jich duše užívá. První skupinou postav představuje slavné biblické a mytické hrdiny, kteří i přes svou udatnost a sílu svůj boj se smrtí nevyhráli. Dalším argumentem duše jsou ženy a muži, kteří vynikali svou krásou a stejně nebyli od smrti zachráněni. Následuje skupina jmen, zástupců moudrosti, ve které jsou představováni slavní filozofové a církevní otcové. Čtvrtou skupinu zastupuje jen jediné jméno arcibiskupa Petra Mohučského, proslulého svou znalostí lékařského umění.

Osobnosti první skupiny, tedy muži proslulí hlavně svou nevšední silou a udatností, jsou zastoupeny ve verších 207 až 223. V tabulce můžeme pozorovat, že

vydání z roku 1845 a 1982 vypouští polovinu jmen. Proč tuto část z básně vypustili, ovšem neuvádějí. Samson, Achilles, Saul, Jonathan, David a Nathan se vyskytují ve vydáních shodně a i dochovaná literatura³⁶ o nich budí přesvědčení, že o jejich využití pro danou argumentaci není pochyb. Následující strofa objevující se pouze v rukopisu a ve vydání Jakobsonově a Petírově je plná nejasností, s určitostí zde stojí pouze Ahasver (perský král, viz Est; Ezd 4,6), Alexandr (Veliký, makedonský král), Nabuchodonozor (babylonský král, viz 2Kr 24-25; Da 1-4) a Šalomoun (izraelský král, viz 1Kr 1-11). Nápadná podobnost jmen Ozdrach a Kozdra je ve vydání z roku 1927 zredukována do jednoho označení, *Ezdra*. Vydavatelé měli zřejmě na mysli židovského kněze a písaře Ezdráše.³⁷ Václav Machek však upozorňuje,³⁸ že by toto čtení nemuselo být správné. Souhlasí s tím, že zahrnutí obou variant v básni je nadbytečné a narušuje rozměr verše. Místo postavy Ezdráše však doporučuje označení Kozdra, kterým míní perského krále jménem Khosrau. Zbylá dvě jména ve verši 214 napovídají svou podobou o svém zařazení k historické postavě nejméně. Nemůžeme jednoznačně určit, kdo byl jejich nositelem. Podle Jakobsona a Petíry se ovšem můžeme domnívat, že se jedná o německého krále Lothara a zakladatele kartuziánského řádu, Bruna.³⁹ Bohumil Ryba upozorňuje na nesrovnalosti při čtení jména ve verši 223. Domnívá se, že Pyrrha, Achilleův syn, nebyl tak udatný, aby se o něm v tomto verši mohlo takto hovořit. Podobu *pyrama* v transkripci rukopisu odmítá jako koruptelu. Přichází s názorem, že se původně jednalo o Priamu, jenž prosil o tělo svého mrtvého syna Hektora. Právě jeho udatnost vidí jako tu, která je hodna opěvování.⁴⁰ Výbor *Barvy všechny* však toto tvrzení nezohledňuje a přiklání se k předchozím vydáním.

Argument krásy představují Absolon, Ester, Bethsabe, Helena, Judit, Rachel, Izolda, Dido a Dalila. Bible vypráví o Absolonových krásných plavých vlasech (2S 13-18), o nevšední kráse Ester (Est), Bethsabe (2S 11, 1Kr 1-2), Judit (Júd), Rachel (Gn 29-35) i Dalily (Sd 16). Izoldu známe z dvorského eposu o Tristanovi a Izoldě, o kráse antické Heleny vypráví *Ilias* a Dido, nádhernou kartaginskou královnu, představuje Vergiliova *Aeneis*. Všechna vydání se ve čtení těchto jmen shodují. K výjimce dochází pouze v Erbenově *Výboru* ve verši 229. Namísto pouhého

³⁶ Záznamy o Samsonovi nalezneme v Sd 13-16. O Achilleovi se vypráví v Homérově Iliadě. Se Saulem, Jonathanem, Davidem a Nathanem nás seznámí starozákonní příběhy z knih Samuelových a První knihy Královské (1S 9-31; 1S 16 – 1Kr 2; 2S 7; 2S 12).

³⁷ Srov. MACHEK. Kdo je Kozdra ve staročeském Sporu duše s tělem. *Listy filologické*, s. 55.

³⁸ Tamtéž, s. 55-56.

³⁹ Srov. JAKOBSON; PETÍRA. *Spor duše s tělem; O nebezpečném času smrti : s úvodní studií R. Jakobsona*, s. 99.

⁴⁰ RYBA, K staročeskému Sporu duše s tělem. *Listy filologické*, s. 75.

vyjmenování tří osob a následného konstatování jejich smrti se Erben přiklání ke čtení prvního slova (jména Izolda) jako verba *pošli*. Mění tak strukturu celého verše a opomíjí jednu z představitelk oplývající krásou.

Moudrost v naší básni (verše 247 až 252) zastupují tři filozofové a sedm církevních otců. V tabulce pozorujeme naprosto odlišné čtení jména jednoho z filozofů. Kdo má tvořit plnou trojici společně s Aristotelem (řeckým filozofem) a Vergiliem (římským básníkem)? Vydavatel *Výboru* a Jakobson s Petírou četli v rukopise jméno Aneroje. Toto označení se jim zdálo „*nesrozumitelné a nesmyslné*“,⁴¹ a proto je nahradili jinými jmény, která se jim jevila jako příhodnější. Antonín Škarka ale ve svém článku⁴² v roce 1929 upozorňuje, že se ve středověkých rukopisech často téměř shodovalo psaní písmene *u* a písmene *n*. Je tedy pravděpodobné, že je ve verši psáno *aueroge*. Jednalo by se tedy o Averroa, zprostředkovatele a vykladatele Aristotelových spisů.⁴³ S tímto názorem se ztotožnil i Petíra, když ve vydání z roku 1931 přiznává dřívější chybu. Nápravu dodržuje i výbor *Barvy všechny*. Jména církevních otců Augustin, Jan, Beda, Řehoř, Jeroným, Bernard a Ambrož jsou ve všech čteních shodná a představují naprosto jasnou složku argumentů duše.

Samostatně stojí v naší básni postava Petra Mohučského.⁴⁴ Zastupuje lékaře, kteří i přes výbornou znalost tohoto oboru prohráli svůj boj se smrtí. Díky zmínce o tomto mohučském arcibiskupovi víme, že byla skladba vytvořena až po jeho smrti, tedy po červnu roku 1320.

2.2.6 Shrnutí

Předmětem *I. Sporu duše s tělem* je hádání duše a těla o to, kdo je odpovědný za hříchy a kdo a jakým způsobem za ně bude po smrti trestán. Toto téma se dříve objevuje v latinské skladbě *Visio Philiberti*, proto předpokládáme, že se jí básník mohl inspirovat. Vzdálenou inspiraci je možné hledat snad i v novozákonním Listu Galatským pojednávajícím o protikladu jednání těla a ducha. Stylizace básně a její téma nás vede k přesvědčení, že jejím hlavním cílem bylo nabádání k pokání.

⁴¹ ŠKARKA. K staročeskému t. zv. I. Sporu duše s tělem. *Listy filologické...*, s. 33.

⁴² Tamtéž, s. 32-36.

⁴³ Srov. tamtéž, s. 33-34; RYBA. K staročeskému Sporu duše s tělem. *Listy filologické*, s. 75; STÖRIG. *Malé dějiny filozofie*, s. 181-182.

⁴⁴ Petr Mohučský, též Petr z Aspeltu, † 4.6.1320 (srov. BOCKENHEIMER. Peter von Aspelt, Erzbischof von Mainz. In: *Allgemeine Deutsche Biographie*, s. 465-467.) byl od roku 1286 osobním lékařem krále Rudolfa Habsburského. Díky svým znalostem lékařského umění a zkušenostem na politickém poli se za vlády Václava II. stal vyšehradským kancléřem a basilejským biskupem (srov. ŠUSTA. *Dvě knihy českých dějin, Kniha první: Poslední Přemyslovci a jejich dědictví*, s. 239-241).

Báseň se zachovala neúplným a nepřesným opisem ve sborníku uchovaném v pražské univerzitní knihovně. Veřejnosti je přístupný ve čtyřech vydáních. Jedná se o dvě kritická (1845 a 1927) a jedno čtenářské vydání (1982), vydání z roku 1931 je tištěným opisem skladby.

I přes to, že se skladba nedochovala celá, je velmi rozsáhlá. Grafickým uspořádáním rukopisu se můžeme přesvědčit o její pravidelné struktuře. Šest set čtyřicet tři osmislabičných veršů je uspořádáno do strof se dvěma sdruženě rýmovanými dvouveršími, přičemž v prvním verši druhého dvouverší pozorujeme navíc vnitřní rým. Výjimkou je pouze prvních šedesát šest osmislabičných sdruženě rýmovaných veršů, které nevytvářejí strofy, nýbrž na sebe plynule navazují. Nepozorujeme u nich ani vnitřní rým. Ve skladbě nacházíme pravidelný rytmus, střídání těžké a lehké doby (trochej). Nejedná se zde však o pouhé epické frázování. Rytmika je obohacena tím, že první verše dvouverší dodržují hranice slov uprostřed osmi slabik, druhé verše tyto hranice naopak narušují, verše jsou tak postaveny do vzájemného kontrastu.

Skladbu začíná skladatel jakousi předmlouvou, která se svou strukturou nápadně liší od pokračování básně, proto se lze domnívat, že byla tato úvodní část připsána později. Následuje dlouhý rozhovor duše a těla završený až čtyřmístým sedmdesátým čtvrtým veršem, ve kterém hádku ukončuje smrt. Rozmlouvání duše a těla je velmi dynamické, mluvčí se často střídají. Tělo přichází se stále novými argumenty, duše je vyvrací a poukazuje na svůj hlavní záměr, přimět tělo k pokání. Toho se ale nedočká, příchodem smrti se uzavírá možnost vykoupení z hříchů. Od pekelných vah je však duše vysvobozena Pannou Marií a dostává ještě jednu šanci uniknout peklu. Kristus ustanovuje nový soud nad duší, na kterém svědčí Spravedlnost, Pravda, Milosrdenství a Pokoj. Skladba končí ještě před vynesemím rozsudku, můžeme se však domnívat, že je v závěru duše vykoupena a báseň končí optimisticky.

2.3 II. Spor duše s tělem

2.3.1 Prameny tématu

II. Spor duše s tělem je neúplným překladem latinské skladby *Visio Philiberti*.⁴⁵ Skladba vypráví o snu, ve kterém se hádají duše a tělo rozdělené smrtí. Vedly společně hříšný život a nyní se přou o to, kdo za hříchy nese vinu a kdo za ně bude pykat.

Český *Spor duše s tělem* je překladem latinské *Visio* „jen tolik volný, kolik vyžadoval rým spojující každou dvojici osmislabičných řádkův.“⁴⁶ Odlišnost skladeb zaznamenáváme pouze v úvodu a závěru básní.

Český překlad začíná devátým veršem latinské předlohy, nepředstavuje tedy poutníka Filiberta. Hovoří pouze o tom, že se sen o hádce duše a těla zdá dobrému ctnému člověku. Josef Truhlář se domnívá, že autor překladu neuvádí verše z toho důvodu, že je s největší pravděpodobností ani neměl k dispozici. Zřejmě postupoval podle předlohy, ve které úvodní verše nebyly.⁴⁷ Jan Lehár doplňuje, že se latinská skladba dochovala ve sto třiceti rukopisech ve třech různých podobách lišících se v úvodní části a že český překladatel tyto verze volně kompiloval.⁴⁸

Druhým rozdílem mezi latinskou skladbou a českým překladem je délka textu. Zatímco *Visio* popisuje jak dialog mezi duší a tělem, tak i pekelná muka a závěrečné Filibertovo probuzení ze sna, *II. Spor duše s tělem* končí uprostřed dialogu. Nedostává se tak na otázku těla, zda-li je z pekla vykoupení, ani na odpověď duše, že není. Nejsou popisována ani pekelná muka a ďábelský posměch, ani probuzení poutníka Filiberta.⁴⁹ Podle Truhláře je tato zlomkovitost způsobena tím, že pozdní písař, díky kterému se nám *Spor* dochoval, buď neměl k dispozici celý český překlad, nebo báseň nedopsal. Lehár však nechce vyloučit ani tu možnost, že by překladatel mohl originál záměrně zkrátit.⁵⁰ Po nářku duše a popisu bezstarostné smrti zvířete zakončuje vypravěč báseň touhou po takové smrti, po které by nenásledovala pekelná muka.

Český překlad je sice v porovnání s latinským originálem pouze zlomkem skladby, představuje však dostatečně téma básně. Vyzdvihuje především otázku, kdo je po smrti odpovědný za hříchy.

⁴⁵ Srov. TRUHLÁŘ. Staročeské „Spory duše s tělem“. *ČČM*, s. 250; TICHÁ. K historii českých básnických sporů. *Časopis Matice moravské*, s. 262; LEHÁR. Ke staročeským Sporům duše s tělem. *Listy filologické*, s. 198.

⁴⁶ TRUHLÁŘ. Staročeské „Spory duše s tělem“. *ČČM*, s. 250.

⁴⁷ Srov. tamtéž, s. 250.

⁴⁸ Srov. LEHÁR. Ke staročeským Sporům duše s tělem. *Listy filologické*, s. 198.

⁴⁹ Srov. TRUHLÁŘ. Staročeské „Spory duše s tělem“. *ČČM*, s. 251.

⁵⁰ Srov. LEHÁR. Ke staročeským Sporům duše s tělem. *Listy filologické*, s. 198.

2.3.2 Rukopis a jednotlivá vydání *Sporu*

Rukopis uložený v Archivu Pražského hradu pod sign. Fragmenta 1696 je pět listů dvousloupečně popsaných písmem z 2. pol. 15. století. V dochovaném textu se nacházejí pozdní prepisy dvou *Sporů duše s tělem*, označovaných jako *II.* a *III.*⁵¹

Vznik *II. Sporů duše s tělem* je s poukazem na pravopisné jevy datován do poloviny 14. století.⁵² Lehár dokládá, že báseň vznikla jistě před 70. lety 14. století, tedy v době, kdy přehláska 'u > i' ještě nebyla provedena důsledně, ale kdy vedle přehlasovaných tvarů žily tvary nepřehlasované.⁵³

Tiskem vydal báseň poprvé v roce 1855 Václav Hanka.⁵⁴ Druhé a zatím poslední tištěné vydání *Sporu* obohacené o textově kritické poznámky uveřejnil v roce 1989 Jan Lehár⁵⁵ a právě toto vydání nám poslouží při interpretaci básně. Přepis básně uvádíme v příloze č. 2.

2.3.3 Podoba skladby

Text *II. Sporů duše s tělem* se dochoval společně se *III. Sporem* v pozdním opisu (viz výše). Básně jsou uvedeny společným incipitem *Duše s tělem se hádá*, odlišeným od následujícího textu červenou barvou.⁵⁶

Opomeneme-li odlišnosti v úvodu *Sporu* a *Visio* a neúplnost českého překladu, nalézáme pouze takové odchylky, které byly nutností při přizpůsobení se „českým veršovaným zvyklostem“.⁵⁷ Místo třináctislabičného verše latinské skladby *Visio Philiberti* užívá český autor osmislabičný verš typický pro staročeské prostředí.⁵⁸ Verše jsou spojeny sdruženým rýmem. Pravidelný rytmus básně „je na řadě míst metricky porušen pozdějšími úpravami“.⁵⁹ Ve svém článku doprovázejícím druhé tištěné vydání *II Sporů duše s tělem* rekonstruoval Jan Lehár v poznámkách předpokládané původní znění některých porušených veršů. Pozorováním rekonstruované verze můžeme pouze s občasnými nepravidelnostmi hovořit o následujícím metrickém schématu:

⁵¹ Srov. tamtéž, s. 201.

⁵² Srov. HANKA. Hádka duše s tělem. *ČČM*, s. 57; TRUHLÁŘ. Staročeské „Spory duše s tělem“. *ČČM*, s. 270; TICHÁ. K historii českých básnických sporů. *Časopis Matice moravské*, s. 262; LEHÁR. Ke staročeským Sporům duše s tělem. *Listy filologické*, s. 198.

⁵³ Srov. LEHÁR. Ke staročeským Sporům duše s tělem. *Listy filologické*, s. 201.

⁵⁴ HANKA. Hádka duše s tělem. *ČČM*, s. 57-60.

⁵⁵ LEHÁR. Ke staročeským Sporům duše s tělem. *Listy filologické*, s. 202-205.

⁵⁶ Tamtéž, s. 204.

⁵⁷ TICHÁ. K historii českých básnických sporů. *Časopis Matice moravské*, s. 263.

⁵⁸ Srov. tamtéž, s. 263.

⁵⁹ LEHÁR. Ke staročeským Sporům duše s tělem. *Listy filologické*, s. 201.

– U / – U / – U / – U

– U / – U / – U / – U

Tato rekonstrukce ovšem není pro interpretaci básně nezbytná, proto báseň v příloze předkládáme v takové podobě, v jaké se dochovala pozdním opisem.

Dvě stě devadesát šest veršů české básně je sice pouze částí rozsáhlé latinské předlohy (viz výše), tvoří však ucelený text plně představující téma básně.

2.3.4 Obsah díla

V dochovaném textu *Sporu duše s tělem* zaznamenáváme místy verše s narušeným rytmem, žádný však není neúplný. Po obsahové stránce na sebe verše plynule navazují.

Báseň je uvedena představením ctného člověka, který vede dobrý život. Jednu noc ho ale trápí zlý sen, ve kterém zemře velmi hříšný člověk. Jeho duše stojí nad tělem a obviňuje je z hříšného života:

*„...ano dušička jednoho
bohatce velmi hříšného
s hříšným tělem rozvod činí,
stojíc nad tělem, je viní...“*

(verše 5-8)

S pláčem praví tělu, že bylo hříšné, a ptá se, co se s ním teď asi stane. Dříve sice bylo bohaté a chudí se ho báli, nyní však pouze nevědouc o sobě leží:

*„...dřieveť se chudina báše tebe,
a již ležíš, nečije sebe...“*

(verše 15-16)

K čemu je mu teď jeho velké bohatství a majetek? Mělo velká obydlí, nyní se bude mačkat v úzké rakvi. To je Boží trest za hříchy:

*„...jednak tě v menší duom vložíe,
toť všě s právem pomsta božie...“*

(verše 25-26)

Kde je teď jeho pýcha? Bylo hříšné a vládou sužovalo lid, proto teď ona, duše, musí do pekla, kde bude za jeho hříchy pykat. Zdá se jí to nespravedlivé, protože byla křtem zbavena hříchu, podobala se Bohu, přesto je po smrti zodpovědná za jednání těla.

Duše lituje, že se kdy vůbec narodila, a tím se s tělem ocitla ve hříchu:

*„...toho buď žel milému Buohu,
že sem se kdy narodila
a mým tělem v hřečh vstúpila...“*
(verše 44-46)

Byla by raději, kdyby se tak vůbec nestalo. Mohla-li by nyní volit, nenarodila by se. Teď však trpí jen proto, že tělo nechtělo za života vykonat nic dobrého:

*„...a protož trpěti, tělo,
pro tě musím, žes nechtělo,
aniž nyní, dobrého co činiti...“*
(verše 51-53)

Nikdo na zemi by nedokázal popsat, jak moc nyní duše trpí:

*„...cožť jest po světě lidí všech,
nevypravili by múk těch,
kterakt' sú velmi silné...“*
(verše 57-59)

Nejvíce ji však trápí to, že už nemůže doufat ani v Boží odpuštění, a předpokládá, že bude trpět na věky.

Opět vyjmenovává bohatství, kterým vládlo tělo za života. Popisuje, čeho všeho si užívalo, jak hodovalo, jak krášlilo sebe i své pokoje. V zápětí ale dodává, že teď už bude vše jinak a že to nebude ono, kdo si bude pochutnávat na dobrém jídle, ale že se samo stane potravou pro červy:

„...již nakrmíš červy sebú...“
(verš 76)

Duše popisuje, jak tělo vypadá nyní, po smrti. Oči vsoup, umlčený jazyk a nehybné končetiny:

*„ ...jižť sta slepě obě oči,
jazyk, jenž bieše chytrý tvój,
jižť ukrátil jest hlahol svój,
všeckny údy tvého těla
ostalyť sú svého diela... “*
(verše 82-86)

Z dřívějších hříšných činností (z lichvy, lží, lstí, násilí, utlačování) již nic nezůstalo, vše ukončila smrt. Na tělo nyní nikdo nemyslí, přátelé mají jiné myšlenky a i manželka, které zůstalo věno, už ho nečeká:

*„ ...jižť se tebe přátelé liknují
a na tě nic netbají,
jižť tebe nepyče žena,
dobravši se svého věna... “*
(verše 93-96)

Rodina zdělila všečen majetek a bez okolků přijala jeho smrt.

Tělo by mělo poznat a připustit, že život je konečný a nikdo neví, kdy onen konec přijde. Duše je nabádá, ať prozře. Již na sobě nemá ani drahé oblečení, je pouze v rubáši jako každý jiný zemřelý. Nikdo se mu již neklaní, nemá žádná privilegia:

*„ ...již se tobě neklanějí
chudí, ani cti dávají,
ni úroka, ni pomoci... “*
(verše 111-113)

Duše si uvědomuje, že tělo zřejmě stále nic nechápe, ale je přesvědčena, že až přijde poslední soud, pochopí a bude také trpět:

*„...ač nynie muky nečiješ,
ale viem, že potom počuješ
se mnú po obecném súdĕ,
když budeme u věčném trudĕ...“*

(verše 117-120)

Nebylo vlídné k lidu, proto je nyní v moci červů a žab. Na závěr svého monologu duše vyzývá tělo, aby, pokud má co říci, odpovědělo, jinak bude muset nešťastna odejít.

Když tělo tato obvinění uslyšelo, vstalo, jako by bylo živé, a ptalo se, zda to k němu takhle zle opravdu mluví jeho duše:

*„...kto jest, jenž se mnú mluvieše,
azda ty má dušĕ bieše,
že mě tak veľmi hanieše...“*

(verše 132-134)

Brání se, že tato obvinění nejsou založena na pravdě, že se duše do svých obvinění zamotala. Připouští, že ji od dobrých činů odrazovalo, ale vina je na její straně:

„...v tom má dušĕ vinu větčí...“

(verš 143)

Sama přeci tvrdila, že ji Bůh stvořil k obrazu svému, že byla čistá a moudrá a tělo jí bylo dáno jen jako sluha:

*„...i smysl, i múdrost tobĕ dal,
mě tobĕ jako děvku poddal...“*

(verše 149-150)

Proč si tedy neprosadila svou, když byla uzpůsobena k tomu, aby mu vládla? Měla si vymoci své právo na vedení života bez hříchu. To, že tělu propadla, je její vina. Mohla tělo zkrotit postem nebo jinými způsoby:

*„...tys má paní mocná byla,
proč své děvky neukrotila
hladem, pitím i nespaním
i rozličným utrpením...“*
(verše 159-162)

Tělo si užívá, dokud je naživu, protože smrtí pro ně vše končí. Vše, co činilo, dělalo s povolením duše, protože kdyby je ona alespoň chtěla zastavit, jistě by nehřešilo. Duše tedy nese větší vinu, protože i přes svou moudrost následovala činy hříšného těla. To je teď mrtvo, pohřbeno a už s ní nechce mít nic společného.

Duše se však s touto odpovědí nespokojuje a chce s tělem dále hovořit. Nenechá se takto křivě obviňovat, vina není pouze její:

*„...proč mi, tělo, přikřě mluvíš
a mě samu ve všem viniš...“*
(verše 187-188)

Vyčítá tělu, že nebylo moudré a že se chovalo špatně:

*„...ó přěnajsmrdutějšíe tělo,
tys té múdrosti nemělo,
tys vždy bláznivé bylo...“*
(verše 189-191)

Jak ho tedy může napadnout obviňovat duši? Připouští, že má tělo v něčem pravdu. Uvědomuje si, že si měla vymoci svá práva a zastavit jeho hříšné chování. Nabádala je sice k postu a modlitbě, ale když už je k něčemu přiměla, nedělalo to tělo s vážností.

*„...a ty v dobrém skutce mdléše
a prázdné řeči mluvieše...“*
(verše 205-206)

Raději hned přišlo s nějakým novým hříšným plánem a duši strhlo s sebou.

Nakonec duše přiznává, že je vinna více než tělo proto, že se sama stala jeho služkou a neměla sílu obrátit je na dobrou cestu:

*„...v tom sem vinna než ty viece,
že nad tebou panující,
dala sem vuoli robotnici...“
(verše 210-212)*

Kdyby se ale tělo vyvarovalo světských radostí a více věřilo tomu, co je psáno v bibli, nepadlo by ďáblu do rukou a ona by se mohla, dal-li by Bůh, dostat do nebe:

*„...Buoh by byl naplnil naši žádost
a uvedl k svatým v radost...“
(verše 217-218)*

Duše dále poukazuje na záludnost světa. Mocný a slavný člověk zemře dříve než chudý a po smrti jej čeká pouze místo v hrobě.

Tělo se po těchto slovech dá do pláče a přitaká. Za života mělo majetek, stavělo domy, města. Nepomýšlelo na to, že by mělo někdy zemřít. Teprve nyní zjišťuje, že smrt je nemilosrdná a čeká opravdu na každého:

*„...ale tepruvť dobře vědě
že ni královi, ni vévodě,
ni starému, ni mladému,
ani múdrému, ani sprostému,
všelikéhoť smrt nemine,
jeden se je neobvine...“
(verše 239-244)*

Přesto stále opakuje, že větší vina leží na duši. Bůh čeká více od těch stvoření, kterým více dává. A protože duši obdařil rozumem, dal jí paměť a myšlenky, měla větší moc. Ona se měla snažit, aby společně žily bez hříchu. Nemyslela na budoucnost a konečnost života, proto by měl Bůh potrestat ji. Duše přeci dělá tělo živým, kdyby tedy byla

poslušná Boha, nemohlo by se hříšné tělo prosadit. Nemuseli by být společně vlákáni do ďábelských sítí:

*„...to ty vieš sama za celo,
dušeť činí živo tělo...
...by ty byla měla pravú
milost k laskavému Buohu,
tehdyť by moci nemělo
proti tobě léně tělo...“*
(verše 265-266 a 269-272)

Naposledy si tělo stýská, že mělo dříve vše, nyní mu zbyl jen dům plný červů. Až vstane v soudný den z hrobu a znovu splyne se svou duší, nečeká ho nic dobrého. S ní bude pouze věčně trpět.

Nešťastná duše lituje, že Bůh dopustil, aby jemu podobna přišla na svět. Prý dobře věděl o tom, že ji čeká jen samé utrpení:

*„...a to dobře věda o mně,
že mi zahynúti věčně...“*
(verše 289-290)

Závidí zvířatům, jejichž duše zahyne zároveň s tělem a nečekají ji pekelná muka.

Po promluvě duše je báseň zakončena dvojverším, zřejmě vypravěčovým přáním. Mohl-li by volit, raději by zemřel jako zvíře, a to zřejmě pro to, aby po smrti netrpěla ani jeho duše, ani jeho tělo:

*„...zvolit' bych to, hřešný člověk,
at' bych skonil tak svůj věk!“*
(verše 295-296)

2.3.5 Shrnutí

Báseň dochovanou v rukopisu z 2. pol. 15. století uloženém v Archivu Pražského hradu označujeme jako *II. Spor duše s tělem*. S poukazem na pravopisné jevy je usuzováno, že báseň pochází z poloviny 14. století. Roku 1855 byla vydána Václavem Hankou a o sto třicet čtyři let později Janem Lehárem.

Skladba je překladem části latinského *Visio Philiberti*. Český básník dal na rozdíl od latinského třináctislabičného verše přednost pro české prostředí tradičnímu verši osmislabičnému. V básni pozorujeme pravidelný rytmus sdruženě rýmovaných veršů.

Po mírných nuancích v úvodních verších následuje téměř doslovný překlad předlohy, který je však ukončen již dvoustým devadesátým šestým veršem. Ať bylo předčasné ukončení překladu záměrem, či omylem, působí báseň ve své podobě vyváženým a uceleným dojmem.

Text je uveden krátkým představením toho, že to, co se ve skladbě odehrává, je zlým snem jednoho člověka. Ten se v představách setkává se smrtí hříšníka oddělující od sebe jeho duši a tělo, které se následně přou o to, kdo je odpovědný za hříchy spáchané za života a kdo má za ně pykat. Dialog se skládá z pěti promluv, které jsou natolik obsáhlé, že se vytrácí dynamika, která by měla být sporu vlastní. Pozornost je zde soustředěna především na žal a smutek, který je obsažen již v úvodním monologu duše. Po rozmluvě se žalu poddává i tělo, které si uvědomuje, že bude při vzkříšení znovu spojeno s duší a poté budou společně věčně trpět v pekle. Ze sporu tedy plyne, že jsou za hříchy odpovědni oba. Duše větším dílem, protože byla obdařena rozumem a měla je správně směřovat, tělo se však provinilo tím, že jí nenechalo žádný prostor, aby tak učinila. Pykat tedy bude nejenom duše smrtí oddělená od těla, ale i duše s tělem společně poté, až budou při vzkříšení opět spojeni. V závěru tato lidská duše závidí duši zvířecí, která spolu s tělem při smrti zaniká.

2.4 III. Spor duše s tělem

2.4.1 Prameny tématu

Text, který je tradičně označován jako *III. Spor duše s tělem*, je další středověkou básnickou skladbou věnující se otázce posmrtného života.

Josef Truhlář se ve svém článku zmiňuje o tom, že se český básník, který dal vzniknout tomuto textu, inspiroval latinskou skladbou *Visio Philiberti*.⁶⁰ Poukazuje však i na to, že se dostalo „*cizí látce této podstatné reformy, tak sice, že báseň tato česká zasluhuje názvu samostatného zpracování*“.⁶¹

Na značné rozdíly mezi skladbami odkazuje i Jan Lehár. Připomíná, že na rozdíl od latinské básně odehrává se děj českého skládání těsně před smrtí.⁶²

Neméně významnou odlišností je také celkové vyznění básně. Zatímco *Visio Philiberti* představuje hádku duše a těla plnou zloby a nemilosrdná pekelná muka, připomíná nám česká skladba sice rozhovor na negativní téma, zato však vedený mezi aktéry, jejichž vztah je „*mnohem přátelštější*“.⁶³ Závěrem pak není mrazivý popis utrpení hříšné duše, nýbrž nabádání k životu bez hříchu a k péči o duši.

III. Spor duše s tělem je nám tedy představen jako skladba, která má sice své prameny v rozšířeném tématu a nezabývá se ojedinelou látkou, je však samostatná pro způsob, jakým je zpracována.

2.4.2 Rukopis a jednotlivá vydání Sporu

Rukopis básně se dochoval společně s rukopisem *II. Sporu duše s tělem* jako „*papírové pětilistí vytržené z nějakého kodexu*“.⁶⁴ Dokument pocházející ze 2. poloviny 15. století je uložen v Archivu Pražského hradu pod sign. Fragmenta 1696. Kromě toho se začátek textu dochoval i v drkolenském zlomku z konce 14. století.⁶⁵

Předpokládaný vznik *III. Sporu duše s tělem* je datován do poslední čtvrtiny 14. století. Nasvědčují tomu nejen jazykové jevy (např. archaismy), ale i výše zmíněný úryvek z konce 14. století.⁶⁶

⁶⁰ Srov. TRUHLÁŘ. Staročeské „Spory duše s tělem“. *ČČM*, s. 258-259.

⁶¹ Tamtéž, s. 270.

⁶² LEHÁŘ. Ke staročeským Sporům duše s tělem. *Listy filologické*, s. 199.

⁶³ TRUHLÁŘ. Staročeské „Spory duše s tělem“. *ČČM*, s. 257.

⁶⁴ LEHÁŘ. Ke staročeským Sporům duše s tělem. *Listy filologické*, s. 201.

⁶⁵ Srov. tamtéž, s. 201.

⁶⁶ Srov. tamtéž, s. 201; TICHÁ. K historii českých básnických sporů. *Časopis Matice moravské*, s. 262; TRUHLÁŘ. Staročeské „Spory duše s tělem“. *ČČM*, s. 258.

Tištěného vydání se báseň dočkala v roce 1855 zásluhou Václava Hanky,⁶⁷ roku 1989 ji vydal Jan Lehár.⁶⁸ Zatímco Hanka předložil báseň ve verších nijak neoddělených, Lehár skladbu graficky rozdělil do slok. To však neučinil násilně podle počtu veršů, ale podle smyslu. Sloky tak odpovídají jednotlivým promluvám, jsou obohaceny i o značení přímé řeči pomocí uvozovek. Pro čtenáře je díky tomu dílo srozumitelnější, lépe se v něm orientuje, snadněji lze porozumět i obsahu. V příloze č. 3 proto předkládáme přepis *Sporu* podle vydání Jana Lehára.

2.4.3 Podoba skladby

Rukopisy básně nám dochované jsou opisem básně složené koncem 14. století (viz výše). Přestože nemůžeme doložit, nakolik přesné tyto opisy jsou, je v nich dostatečně představen básníkův vytříbený způsob skládání.⁶⁹

Ve skladbě můžeme pozorovat nejméně dva ukazatele napovídající, že se mohlo jednat o veršované kázání. Báseň je uvedena výzvou ke zbožnému životu a zakončena motlitbou vyjadřující prosbu o spásu. Ve *Sporu* vstupuje do popředí apel na čtenáře, rozprava mezi duší a tělem je dynamická, mluvčí se pravidelně střídají, argumentují krátce, přesto jasně a neopakují se.⁷⁰

Dalším znakem směřujícím k žánru kázání je prozaizující tendence projevující se v bezrozměrném verši. Ten se však velmi často podobá verši osmislabičnému, básník tak usiluje o to, aby nebyla setřena veršová forma. Pro zdůraznění veršů využívá dvouslabičné rýmy v převaze nad jednoslabičnými.⁷¹

2.4.4 Obsah díla

III. Spor duše s tělem nám představuje hádku duše a těla odehrávající se ve snu vypravěče. Člověk bloudě po světě přemýšlí nad tím, co by nám řekli mrtví, mohli-li by vstát z hrobů. Zřejmě by nám poradili, čeho bychom se na světě měli vyvarovat:

„...by nám něco pověděli,
bychom se stříeci uměli,
bychme se s světem přebyli...“

⁶⁷ HANKA. II. Hádku duše s tělem. *ČČM*, s. 304-307.

⁶⁸ LEHÁR. Ke staročeským Sporům duše s tělem. *Listy filologické*, s. 205-208.

⁶⁹ Srov. TRUHLÁŘ. Staročeské „Spory duše s tělem“. *ČČM*, s. 258.

⁷⁰ Srov. LEHÁR. Ke staročeským Sporům duše s tělem. *Listy filologické*, s. 201.

⁷¹ Srov. tamtéž, s. 201.

(verše 5-7)

Když byl takto zamyšlen, padl unavený a zdál se mu sen, ve kterém se umírající tělo sváří se svou odcházející duší. Básník tak představuje nadcházející spor:

*„...uzřev, že člověk mřeše,
nad ním dušička stojieše.
Když se již spolek ruší,
tehdy vece tělo duši ...“*

(verše 15-18)

Promluvu začíná tělo. Ptá se duše, kam od něj odchází, zda hledá nový domov. U něj se měla dobře, prosí ji tedy, ať ještě zůstane s ním. Slibuje jí za to, že:

„...povýším tebe v světské chvále...“

(verš 26)

Duše krátce odpoví, že to, jak se s tělem za života měla, nevěstilo nic dobrého. Lepší by pro ni bylo, kdyby se s ním vůbec nepotkala:

*„...dopravila mě tvá chvála,
tobě se nic nezdála.
By se kdy s tebou minula,
neb od tebe zahynula...“*

(verše 29-32)

Tělo bylo pyšné, ale nyní už leží v hrobě a každý se ho štítí:

*„...protož ležíš, červy smrdě,
pro něž se liknují tebe,
nechtě rád nižádný k tobě...“*

(verše 34-36)

Proto se duše ptá, co by chtělo dále v tomto stavu dělat.

Tělo tiše odpovídá, že by při něm jeho pýcha ještě zůstala, zůstala-li by i duše. Oddálili by tak společně svůj zánik a ještě by si na světě mohli alespoň krátce užívat.

Duše se na ně však osopí, proč pro ně musí tolik trpět:

*„...cos mně, nebožičce, zdělo,
že mi jest pro zlu hlínu trpěti...“*

(verše 50-51)

Dokud s ním žila, nemohla je nijak ovládnout. Nyní se mohou klidně přít, ale vše nakonec přehluší smrt:

*„...ach nastojte, našě váda,
že se tu kdy dostaneva,
kdež věčným ohněm zplaneva...“*

(verše 56-58)

Duše se ptá těla, proč najednou mlčí. Co jí odpoví na její slova?

Tělo přiznává, že nemá, co říci, neboť samo neví, jak by jí mohlo pomoci:

*„...staloť jest mé mluvenie,
ve mně spomoci nemáš nynie,
ač bych rádo, i nemohu...“*

(verše 61-63)

Nyní musí přijmout trest za předchozí provinění, je pozdě kát se. Neumí jí poradit, musí se tedy postarat o svou záchranu sama.

Duše nešťastně vytýká tělu, proč jí radí až teď, aby se o sebe postarala, vždyť už na nic není čas. Nikdo jí nemůže pomoci, na vše je pozdě:

*„...zde mi nižádný nespomuož...
... ano již vyšli ti roci,
ti časové i ty chvíle...“*

(verše 79 a 84-85)

Tělo se duše ptá, proč tedy nezasáhla, dokud měla možnost. Připodobňuje své jednání ke koupání daleko od břehu, které je možné chápat jako bezmyšlenkovité jednání bez ohledu na budoucnost:

„...kúpal sem se, nedržě se břehu...“
(verš 89)

Kdyby vědělo, jak se má chovat, vyvarovalo by se špatného jednání:

*„...bych se věděl čeho stříeci,
věděl bych co zapřieti...“*
(verše 91-92)

Ale protože je duše nevedla správným směrem, nemůže mu nyní nic vyčítat, na to je příliš pozdě.

Duše ale odpovídá, že je upozorňovala včas, ale tělo ji neposlouchalo. Milovalo pozemské radosti a nevěšovalo si jejich varování. Přestože bylo obklopeno poklady, nyní mu nic nepomůže, nemá se ani kam schovat:

*„...ale již hledíš okolo všady,
by vědělo kam ujíti,
ale nelze se nikdy skrýti...“*
(verše 108-110)

Tělo nařiká, proč duše obviňuje ze všeho pouze je samotné. Vždyť i ona nese vinu. Kdyby je varovala, vyvarovalo by se hříchů a mělo by svou konečnost na mysli:

*„...pročs mě z toho nekázala
a mé křehkosti nesvázala?
Byl bych j' živ, hřechov se kaje
na smrt péči vždy maje...“*
(verše 115-118)

Konstatuje, že se teď ale musí dít tak, jak si ani jeden z nich nepřeje.

Nařikající duše se proti tělu obrací, proč obviňuje ji. I ono je za hříchy odpovědné, protože si z ní udělalo pouhou služku:

*„...a tys vinno mnú i také sebú
já sem byla tvú robú,
tobě sem byla poddána
a tě sem měla za svého pána...“*
(verše 125-128)

Neměla nad sebou tu moc, aby se bránila. Byla tělu dána čistá a ono ji vrací pošpiněnou:

*„...a tobě čista pójčena.
A ty mě tak nečistú vrátíš...“*
(verše 132-133)

Tělo se brání, že to není tak, jak duše vypravuje. Staralo se o sebe a o své blaho na zemi. Chtělo se mít tak dobře, jako se mají i ostatní:

*„...měl' sem péči o svém domě,
abych nebyl lidí kromě,
by mi se podlé lidí dalo...“*
(verše 139-141)

Proč ho pomlouvá, když může vina ležet pouze na ní?

Smutně odpovídá duše tělu, že vinny jsou jeho vlastnosti:

*„...vinna tvá pýcha, tvá nenávisť,
tvój hněv i tvá závist,
také tvé tesknosti
a k tomu tvé lakomství...“*
(verše 147-150)

Na ní neleží vina, přesto bude zatracena. Je si toho velmi dobře vědoma, proto tak běduje.

Odpovědí těla je přiznání, že si je vědomo toho, že zhřešilo. Bylo v hříchu zplozeno, proto bude hříšné i umírat:

„...počat sem v hriešě i skonám...“

(verš 159)

Bůh ví, že je tělo hříšné, přesto mu dává prostor, aby žilo správně. Každý je za své chování odpovědný, Bůh nikoho předem neodsuzuje, neztracuje:

*„...Buoh nikdy zlého nesúdí,
každý ten se sám odsúdí.
A ktož na Buoha vinu vzkládá,
Buoh zatracenie žádnému nežádá...“*

(verše 171-174)

Každý má na výběr mezi dobrem a zlem, podle zvoleného směru s ním nakonec bude i naloženo. Tělo nečekalo, že smrt přijde tak brzy a zastihne je nepřipravené:

*„...nevěděl sem, by již přišel
smrt, ten velmi jistý posel.
Žes mě, smrti, zastihla vskóře...“*

(verše 185-187)

Něžně nyní oslovuje svou duši, obává se, co ji čeká:

*„...kam se děješ, nebožičko,
má najmilejšie dušičko...“*

(verše 189-190)

Ono je zplozeno ze země, do ní se také navrátí, ale duše zůstane opuštěná. Tělo vkládá duši do Božích rukou a již více nepromluví. Basník ukončí jeho promluvu obrazem posledního rozloučení:

*„...podachu jemu v ruku sviece,
zpieváchu jemu někteří...“*

(verše 200-201)

Následuje závěrečný monolog duše. Naříká, že jí pro hříchy těla nebude dopřána Boží milost:

*„...tehdy dušička v pláč se udeři
a řkúc: Minula mě božé milost
pro tvé činy i pro tvú zlost...“*

(verše 202-204)

Trpí při představě, co se s ní nyní stane, neboť pokud jí Ježíš Kristus nevezme k sobě, bude odvedena do pekla:

*„...musím tu túhu trpěti
i nad sebu všeckno viděti,
jež se nad dušičkami děje,
jimžto Kristus Ježíš nepřeje
v nebi s sebu přěbývati,
jedno v pekle vždy trvati...“*

(verše 207-212)

Prosí tedy Krista i Pannu Marii o smilování, neboť nepomohli-li by jí, ztratila by se neznámo kde:

*„...nemajíc pomoci žádúcie,
auvech, kak mě velmi smútie,
že sem v neznámém kraji...“*

(verše 217-219)

Vkládá svou budoucnost do Božích rukou, aniž by věděla, zda dojde odpuštění či nikoliv.

Po teskném nářku promlouvá ke čtenáři básník. Nabádá, abychom mysleli na svou konečnost a káli se, dokud je čas:

*„...protož každý rozpomínaj se,
cos kdy učinil, toho kaj se.
Pomni na to, žeť jest umřieti...“
(verše 225-227)*

Neboť až nastane náš čas, nebude záležet na tom, zda jsme byli bohatí. Budeme položeni do hrobu, kde bude náš pozemský život ukončen:

*„...když tě ponesú do hroba.
Na to tak smutné luože,
tuť lehnú tvé kosti i tvá kuožě.
A když tě prstí přisype,
tuť sě tvá chvála rosype...“
(verše 242-246)*

Nastane tělesný rozklad a staneme se potravou červů. Krátký čas pro nás budou truchlit přátelé, ale krátce na to si pouze přisvojí majetek, který po nás zůstal:

*„...na malý se čásek smútie,
a jakž tě brzo pokotie,
tak brzo poběhnú k tomu,
cos ostavil zbožie v domu.
Každý se rád toho chvátí
a snad se budú o to rváti...“
(verše 253-258)*

Nechceme-li tedy takto ukončit svůj život na zemi, měli bychom se obklopit jiným pokladem než hmotným majetkem. Měli bychom pečovat o svou duši, aby nebyla odsouzena k pekelným mukám, a nechovat se hříšně:

„...protož strážtež toho drahého klenota
za svého zdravého života,
nečiňte jemu muky pekelné
a strážte se propasti věčné...“
(verše 273-276)

Na závěr básně je připojena modlitba k Ježíši Kristu, aby nás posilnil a dovedl do ráje, zakončená tradičním stvrzením „*Amen*“ následujícím na řádku po posledním, dvoustém osmdesátém verši.

2.4.5 Shrnutí

III. Spor duše s tělem pocházející z konce 14. století je nám známý z dokumentu dochovaného ze druhé poloviny 15. století a částečně také z drkolenského zlomku. V tištěné podobě se nám představil roku 1855, kdy ho v Časopise Musea Království českého vydal Václav Hanka. Podruhé pak vyšel zásluhou Jana Lehára roku 1989 v Listech filologických.

Námětem básně byla známá latinská skladba *Visio Philiberti*, která však českému básníkovi nabídla zřejmě pouze tematickou inspiraci. Předmětem básně je sice také spor mezi duší a tělem odehrávající se ve snu nebo vidění, zpracování látky je však poněkud odlišné. Spor se odehrává těsně před smrtí a po umlknutí těla nenásledují pekelná muka, ale poučení.

To napovídá, že tato báseň mohla sloužit jako kázání, a to kázání veršované. Bezrozměrný verš je zde doprovázen sdruženým rýmem. Ve dvoustech osmdesáti verších je zachycena hádka, která i přes rozdílné názory mluvčích neprobíhá tzv. *na ostří nože*, ale budí dojem rozmluvy mezi rovnocennými partnery.

Člověk bloudící po cestě sní o mrtvých a je svědkem hádky duše a těla, která je hlavním předmětem skladby. Dialog začíná tělo, které pocíťujíc přicházející smrt prosí svou duši, aby ještě neodcházela. Následující rozhovor je dynamický, promluvy duše a těla se pravidelně střídají, každý má stejný prostor pro vyjádření svých argumentů. Duše vysvětluje tělu, že nezná důvod, pro který by s ním měla déle zůstat, neboť s ním žila pouze ve hříchu a nyní má kvůli tomu trpět v pekle. Tělo se sice domnívá, že společně hřešily, protože je duše nevedla správným směrem, nakonec ale přiznává, že je vinno i ono, především kvůli svým vlastnostem. V závěru rozmluvy jsou oba mluvčí nešťastní, délka posledních promluv je oproti ostatním radikálně rozšířena. Duše i tělo

zjišťují, že je Bůh sice milosrdný a dal jim šanci žít správně, ale ony toho nevyužily, a proto musí nyní duše trpět v pekle. Prosí sice ještě Krista a Pannu Marii o odpuštění, ale cítí, že již není šance na vykoupení. Skladbu uzavírá vypravěč shrnutím toho, co vyplývá z dialogu. Uvědomuje si konečnost pozemského života, a proto nabádá i čtenáře, aby se snažil žít lépe a kál se, dokud je čas. Obrací se k Bohu a prosí o naše posilnění a spění k nebeskému ráji.

3. Barokní podoba Sporů duše s tělem

3.1 Barokní poezie

V českém literárním baroku se objevují dvě větve – katolická a evangelická. Jelikož se básně zde analyzované pojí s vírou katolickou, zaměříme se i my na katolicky orientovanou část tehdejší tvorby.⁷²

Naprosto dominantnímu postavení se těšila duchovní poezie, pouze výjimečně se tématem básní stala i jiná oblast zájmu (např. milostná či tzv. alomodová poezie Václava Jana Rosy). Většina katolické barokní poezie byla vydávána v kancionálech, souborech duchovních písní. „*Jejich poetika je též z větší části tradiční*“⁷³ a značnou část písní tvoří přebásněné středověké latinské texty. Tak je tomu i v případě dvou českých překladů latinské skladby *Visio Philiberti*.

Na literárním poli 17. století se objevují dva významní poetičtí tvůrci: Fridrich Bridel, který oslovil české publikum především svými veršovanými meditacemi rozvíjejícími téma „*nicoty člověka tváří v tvář Bohu*“, ⁷⁴ a Adam Michna z Otradovic, který českou kulturu obohatil o rozsáhlé básnické dílo. Tento jindřichohradecký varhaník soustředil do svých kancionálů písně s tématem duchovní lásky, a to „*v podobě něhy k dětskému Ježíškovi, v podobě lásky Panny Marie ke Kristu, v podobě mariánského kultu, v podobě touhy lidské duše po Bohu*“.⁷⁵ V tomto duchu se nese i jeho *Loutna česká*, celek třinácti písní tematicky velmi těsně propojených, obsahující

⁷² Srov. zde i dále v této kapitole LEHÁR. Od počátků do raného obrození : Středověk. In: *Česká literatura od počátků k dnešku*, s. 125-148.

⁷³ Tamtéž, s. 134.

⁷⁴ Tamtéž, s. 136.

⁷⁵ Tamtéž, s. 135.

skladbu věnující se též rozhovoru mezi duší a tělem, upozorňující na problém hříchu a tázající se na směřování člověka, respektive duše a těla, po smrti.

Již z výše nastíněné oblasti tvorby sledovaného období je zřejmé, že se mysl barokního člověka obracela hlavně k duchovním tématům. Primární je zde motiv smrti, neboť ta je „*chápana ve smyslu křesťanské eschatologie jako okamžik rozhodující o celé naší věčnosti*“.⁷⁶ Určuje tak zpětně i chování „*barokního člověka a rozhoduje o jeho jednání*“.⁷⁷

Jelikož tedy celá společnost podřizuje svůj život těmto myšlenkám, ovlivňuje smrt a to, co následuje po ní, celou barokní kulturu a s ní i literární tvorbu. V jejím pozadí stojí znalost bible, jejíž obsahové prvky se stávaly „*součástí literární výzbroje všech autorů*“.⁷⁸ Ti se obraceli stále častěji k nižším společenským vrstvám,⁷⁹ které tento kontext znaly z pravidelných bohoslužeb. Biblické motivy (např. i v básni *Domácí vojna mezi duší a tělem* od Adama Michny z Otradovic) tak skladby přibližují širšímu obecenstvu a napomáhají k jejich srozumitelnosti.

3.2 Překlad Visio Philiberti

3.2.1 Rukopisy překladu

Latinská skladba *Visio Philiberti* byla do češtiny poprvé přeložena ve 14. století (viz *II. Spor duše s tělem*). Dalšího českého překladu se dočkala v barokní době. Překlad, tentokrát úplný, se nám zachoval ve dvou rukopisech.

První rukopis byl představen roku 1941, mylně jako jediný dochovaný, Josefem Vašicou ve výboru barokních písní s motivem smrti.⁸⁰ Jedná se o text s názvem *Dialogus. Žalostné a plačtivé rozmlouvání jedné zatracené duše s tělem svým* (dále jen *Rozmlouvání*), který se dochoval v olomouckém zpěvníku Jiříka Hlohovského z roku 1622.⁸¹ Jiří Horák se však ve své studii⁸² zmiňuje o tomto rukopisu jako o textu známém z kancionálu pocházejícího již z roku 1559.

⁷⁶ VAŠICA. *Smrtí tanec : Barokní poesie*, s. 139.

⁷⁷ POSPÍŠILOVÁ. Smrtí tanec a verše o smrti ve Vilímkově edici. In: *Reflexe baroka v české literatuře XX. století*, s. 71.

⁷⁸ KOLÁŘ. O mezidruhových kontextech v české literatuře 16.-17. století. *Česká literatura*, s. 430.

⁷⁹ Srov. tamtéž, s. 437.

⁸⁰ VAŠICA. *Smrtí tanec : Barokní poesie*, s. 103-137.

⁸¹ Srov. tamtéž, s. 144.

⁸² Srov. HORÁK. I. I. Srezněvského sbírka písní lidových slovenských. *Národopisný věstník československý*, s. 127.

V roce 1956 otiskla Zdeňka Tichá v Časopise Matice moravské⁸³ text pocházející z rukopisného sborníku J. E. Košetického z roku 1680, který se nachází ve Strahovské knihovně v Praze pod signaturou D G II 4.⁸⁴ Jde o jiný rukopis stejného překladu nesoucí název *Zatracený duše hádka s tělem svým před pouťníkem* (dále jen *Hádka*).

3.2.2 Podoba skladby

K dispozici máme tedy dva rukopisy téhož překladu *Visio Philiberti*, jejichž podoba je z velké části shodná. Stejně jako v latinském originále, pozorujeme v českém překladu třináctislabičné verše (v *Rozmlouvání* jsou jednotlivé verše graficky rozděleny do dvou řádků), zdůrazněna je i „závazná přerývka po 7. slabice.“⁸⁵ Po třinácti stopách, ne vždy bezvýhradně dodržovaných z důsledku vypouštění slabik či záměny slov (viz níže), následuje převážně gramatický rým.

Zdeňka Tichá však ve své studii upozorňuje na řadu odchylek mezi jednotlivými rukopisy a domnívá se, že tyto odchylky „nelze vyložit jen nedbalým opisem, ale že šlo o změny a úpravy záměrné, které byly podmíněny literární situací změněnou v důsledku přesunů v sociální struktuře za pobělohorské doby.“⁸⁶ Dále si představíme ráz odchylek, přičemž se přidržíme výše zmiňované studie Zdeňky Tiché.⁸⁷

Rozmlouvání se po lexikální stránce přidrží předlohy těsněji, například již v prvních verších je překlad „bděním unavený“ přesnější než „chůzí unavený“. Přesto můžeme zaznamenat dva případy, kdy se po lexikální stránce předloze přesněji podobají slova *Hádky*. Jedná se o slova ve verši 208 „zohyžděné“ (v *Rozmlouvání* verš 416: „okrášlená“) a 266 „řetězy“ (v *Rozmlouvání* verš 532: „řemeny“), které mají zároveň působit sugestivněji. Zajímavým lexikálním rozdílem je nahrazování spisovných a biblických výrazů v *Rozmlouvání* výrazy běžně hovorovými v *Hádce*, jedná se například o výrazy *dým* (v. 117), *sluhou* (v. 207) a *úlisných* (v. 321) nahrazené slovy *dejm* (v. 59), *slouhou* (v. 104) a *oulisných* (v. 161).

V gramatické rovině se setkáváme s přecházením od adjektivních tvarů v *Rozmlouvání* (živé, mrtvé,...) ke jmenným tvarům v *Hádce* (živo, mrtvo,...) a také s vypouštěním příklonného -ž a -ť v mladším rukopisu.

⁸³ TICHÁ. K historii českých básnických sporů. *Časopis Matice moravské*, s. 269-278.

⁸⁴ Srov. tamtéž, s. 263.

⁸⁵ Tamtéž, s. 267.

⁸⁶ Tamtéž, s. 268.

⁸⁷ Srov. tamtéž, s. 266-268.

Na větší stylistickou obratnost v *Rozmlouvání* upozorňují například příslovce a přídavné jméno ve spojení dvou přívlastků, u *Hádky* se na těchto místech setkáváme častěji se dvěma přídavnými jmény (například „*nešlechetně ďábelským jedem*“ ve 143. verši *Rozmlouvání* proti „*nešlechetným ďábelským jedem*“ v 72. verši *Hádky*).

Posledním nápadným rozdílem, o němž se zmiňuje Zdeňka Tichá, jsou změny ve struktuře verše. Zatímco se podle latinské skladby snaží první verze jejího překladu dodržet třináctislabičný verš s již výše zmiňovanou césurou po sedmé slabice, na mnoha místech *Hádky* se mění závazný počet slabik, a to z důvodu vypouštění slov a slabik, změny slovosledu a slov či přidáním slova. Zde Tichá poukazuje na třicátou devátou sloku *Hádky*, která byla těmito změnami „*úplně rozbita*“⁸⁸:

*„Kdyby bylo rozkoše
světa podvodného,
ó bláznivé, tupilo,
spolu falešného
ďábla lsti, a sloužilo
Bohu nebeskému,
byli bychom přidání
k houfu anjelskému.“*

(verše 305-312, *Rozmlouvání*)

*„Kdyby bylo rozkoše světa podvodného
opravdově tupilo, spolu falešného
ďábla bítí a sloužilo Bohu nebeskému,
byli bychom přidání k houfu anjelskému.“*

(verše 153-156, *Hádka*)

Doplňme ještě jeden rozdíl zřejmý hned při prvním porovnání rukopisů. Ve skladbě jsou jednotlivé promluvy mluvčích nadepsány. Tyto nadpisy uvádějí, zda se jedná o promluvu duše, těla, či ďáblů. Zatímco jsou však v *Rozmlouvání* uvedena vypravěčova slova nadpisem *Skladatel*, v *Hádce* jsou jeho slova označena jako promluva *Poutníka*. Můžeme se domnívat, že jde o změnu záměrnou, jako v případě

⁸⁸ Tamtéž, s. 268.

předchozích jmenovaných. Zaznamenáváme-li například výše zmiňovaný posun od spisovného jazyka k hovorovému vlivem rozšiřování publika, je možné předpokládat i přiblížení osoby vypravěče širšímu i nepříliš vzdělanému obecnstvu.

3.2.3 Obsah díla

Výše zmiňované odlišnosti rukopisů nezasahují do díla natolik, aby se jednotlivé verze lišily i obsahem. Při následném výkladu se tedy přidržujeme pouze jednoho rukopisu, *Rozmlouvání*, a to z důvodu jednotnosti při citování.

V českém překladu, stejně jako v některých jiných rukopisech a tiscích, chybí úvodní verše se zmínkou o světcí Filibertovi.⁸⁹ Od latinské předlohy ji odlišuje i závěrečných jedenáct strof, které nejsou součástí vlastního *Visio*, nýbrž jsou překladem „*latinské básně* ‚*Ecce mundus moritur vitio sepultus*‘, *jednoho z mnoha středověkých nářků nad špatností světa, který býval připojován k Filibertovu vidění obyčejně na konec, nebo někdy také na počátek.*“⁹⁰

V úvodu českého textu promlouvá skladatel. Vypráví o tom, jak unavený usíná a jak pozoruje žalostnou odluku duše a těla:

„...*duch jakýsi přecherný*
z svého těla vyšel,
nad rozloučením smutným
žalostivě želel...“
(verše 5-8)

Duše si nařiká a ptá se, kdo skolil dříve tak bohaté tělo, kterému každý sloužil. Porovnává jeho dřívější bohatý příbytek s hrobem, který na ně čeká:

„...*nejsi v zámcích vzdělaných*
z kamene pevného,
ani v krásných palácích
díla mistrovského.
Jižť máry posluhují:
a dosti kratičký

⁸⁹ Srov. VAŠICA. *Smrtí tanec : Barokní poesie*, s. 144.

⁹⁰ Tamtéž, s. 145.

*tě hrob v zemi potomně
zachová maličký...“
(verše 25-32)*

Vysmívá se tělu, že se může pod zemí sice snažit probudit svou dřívější pýchu, ale stejně nebude moci nikomu ublížit:

*„...pod zemí, jestli můžeš,
pyšné nohy vztáhni.
Již nebudeš žádného
neprávě souditi...“
(verše 35-38)*

Lituje, že se teď budou kvůli tělu trápit v pekle, přestože ona byla stvořena vznešená a podobná Bohu. Vyčítá to tělu, s nímž je společně zatracena, a žalostně se ptá, proč musela přijít na svět a stát se jeho poddanou. Nemohla ovlivnit jeho hříšné chování, proto se nyní velmi trápí, ulehčilo by jí jen, kdyby jí dal někdo naději na zproštění hříchů:

*„...trápení hrozná snáším,
ach ouvé, přetěžce,
však s nadějí zproštění
nesla bych ta lehce...“
(verše 69-72)*

Ptá se těla, kde je všechno to bohatství, kterým vládlo za života. Vyjmenovává zdobené roucho a šperky, nezapomíná ani na přepychové bydlení a drahé hostiny. Znovu upozorňuje na nový nehostinný podzemní příbytek a neschopnost těla nějak tuto situaci zvrátit:

*„...Jižť jsou oči zavřené,
jazyk krásný mlčí,
nic, aby zisku hleděl
na světě, nekřičí...“*

(verše 101-104)

Všechno, čeho za života dosáhlo pohrůzkami, podvodem, zastrašováním, ale i prací, rázně ukončila smrt:

*„...toť všecko vydřela smrt
mocně rukou silnou...“*

(verše 111-112)

Je pryč jeho krása, přátelé a ani manželčino truchlení dlouho nevydrželo. Příbuzní si rozdělili veškerý jeho majetek, proto ani oni, kteří dědí, netruchlí. Duše se dokonce domnívá, že by neudělali nic pro to, aby tělu a duši pomohli od trápení, které je čeká:

*„...mám za to, že manželka
tvá nebo dítě berné
nedali by pět honů
té louky mizerné,
aby nás, jenž jsme z světa
smrtí bídnou vyšli,
od trápení vytrhli,
do kterých jsme vešli...“*

(verše 129-136)

Ukazuje tělu, že světská zábava je hříšná:

*„...že jest sláva světská
podvodná, nebezpečná,
škodlivá, tyranská,
bolestmi oplývající,
zlostmi nakažená,
nešlechtně d'ábelským
jedem naplněná...“*

(verše 138-144)

Popisuje chudý rubáš, do kterého je nyní tělo zahaleno, a i když jí třeba ještě nevěří, stvrzuje, že z pekla není vykoupení, že i v Písmu je psáno, že budou společně na věky trpět. Nepomáhalo totiž za života chudým, ale samo loupilo, proto je nyní požírají červi. Duše se pak v závěru svého monologu ptá těla, zda se může nějak hájit, či zda ji na tato obvinění odpoví.

Následně skladatel popisuje, jak se tělo vzchopí, dlouze pláče a konečně i promlouvá:

*„...hned se jest schopilo,
a když mnoho slzavých
vzdychání vypustilo,
kdo by ty věci mluvil,
s zámutkem pravilo...“*
(verše 173-176)

Tělo duši oponuje, že ne vše, co pravila, byla pravda. Připouští, že mohlo v poblouznění hřešit, ale zároveň dodává, že pokud měla duše moc je zastavit a neučinila tak, hřešila tím daleko víc, nežli samo tělo:

*„...ale svedlo-li tělo
duši, jenž moc měla,
většit' jestit' hřích duše,
věřiz, nežli těla...“*
(verše 189-192)

Tělo je totiž pozemské, patřící spíše ďáblu, proto nepozvedá-li ho duše, společně propadnou peklu. Jak sama říkala, byla stvořena k Boží podobě. To ono jí bylo dáno jako sluha, ne ona jemu, měla mu být paní, neboť jí byl dán rozum. Proč ho tedy nechala hřešit:

*„...pročž jsi v věcech zcestných
tak uzdu pustila...“*
(verše 215-216)

Ptá se, zda je viní právem, když měla tolik nástrojů, jak ho přivést na správnou cestu:

*„...neb duše bujně tělo
má vslužbu poddati
žízni, hladem a bitím,
když chce panovati...“
(verše 221-224)*

Tělo samo bez duše nic nezmůže. Pokud je duše nezkrotí, nemůže se divit, že snadno podlehne světským marnostem. Když je tělo od duše odděleno, zůstává mrtvé, všechny hříchy tedy leží na duši. A proto i ona, protože je nechránila od hříchů, nese veškerou vinu. Tělo ji proto žádá, ať už odejde pryč, protože je již požíráno červy:

*„...aj, hrozná červův množství
hryze mi má střeva,
odejdi, duše milá,
neníť slov potřeba...“
(verše 253-256)*

Duše s tělem nesouhlasí a prohlašuje, že u něho ještě zůstane a vyvrátí jeho tvrzení. Nechápe, jak je možné, že ji takto obviňuje, a ptá se, kde přišlo na taková obvinění, přesto stvrzuje, že částečně pravdu má:

*„...ó nesmyslné, marné, kde
jsi se naučilo
takovým tvrdým slovům,
kteréž jsi mluvilo?
Ač jsi poněkud vpravdě
mi v notu trefilo...“
(verše 267-372)*

Přiznává, že je měla vést a ochraňovat od hříchu, ale tělo bylo tak nakloněno ke špatné cestě, že už s tím nemohla nic dělat. Pokaždé, kdy je chtěla trápit hladem či bitím, našlo

si další a další světské marnosti. Tak se stala jeho poddanou a nechala se jím svést k hříchu:

*„...až do propasti hluboké
hříchův přetěžkých...“
(verše 295-296)*

Lituje, že byla takto podvedena. Kdyby tělo sloužilo Bohu, a ne ďáblu, mohli být nyní mezi anděly. Tělo slíbilo duši dlouhý život a libovalo si ve světských marnostech. Smrt je tak zastihla nepřipravené:

*„...nemínilos umříti.
Smrt na to nedbala...“
(verše 317-318)*

Svět je nevyzpytatelný a i ten, kdo má slávu a bohatství, se ze smrti stejně nevykoupí a čeká ho pouze hrob a v něm červi.

Když tělo slyšelo tato slova, ještě více plakalo a pochopilo, co je čeká. Vypráví o tom, jak mocné bylo a co všechno vlastnilo, ani ho přitom nenapadlo, že by mělo zemřít. Ale teď už chápe, že žádné pozemské bohatství ani moudrost ho nezachrání před smrtí:

*„...ach, což již dobře vidím
a mám v pravdě za to,
že ani urozenost,
ani hojné zlato,
čest, síla, moc lékařských
spisův a umění
prospěje proti smrti
těžkému trápení...“
(verše 345-352)*

Oba si tedy zaslouží pykat, přesto tělo stále tvrdí, že duše napáchala větší zlo. Všichni přeci vědí, že rozum stojí nade vším. A pokud jej duše dostala darem, bylo od ní i více

očekáváno. Měla ho využít k usměrňování těla, a ne se mu poddat. Dodává také, že ona žije po smrti dál, ale tělo bez duše není ničím. Vina leží na ní, neboť měla-li by ráda Boha, jednala by dle jeho vůle a nedopustila by, aby spolu kráčely špatnou cestou:

*„...kdyby duše věčného
Boha milovala,
nijakž by tělu vůle
k zlému nedávala...“*
(verše 397-400)

Tělo dále popisuje, do čeho se oblékalo, když bylo živé, a jaký oblek má na sobě nyní:

*„...smradem, červy, shnilotou
s tímto domem dědím.
Tak po rozkošech světských
okrášlena sedím...“*
(verše 413-416)

Je si vědomo toho, že až přijde poslední soud, vstane z mrtvých a bude s duší věčně trpět.

Duše rychle navazuje, že by si přála, aby se nikdy nenarodila. Ptá se, proč Bůh vůbec dopustil to, aby přišla na svět a pak navěky trpěla. Závidí zvířatům, která jsou bezbožná a jejichž duše umírá spolu s tělem:

*„...ó šťastné přirození
huvad nerozumných,
neb s tělem smrteľným
mizí duše jejich,
odkud po smrti ujdou
věčného trápení...“*
(verše 433-438)

Tělo se pak duše ptá, zda-li již ví, jak to v pekle vypadá, a zda mohou hříšníci doufat v Boží slitování, či zda existuje nějaké bohatství, kterým by se mohl hříšník vykoupit.

Duše ale nemilosrdně odpovídá, že z pekla vykoupení není. Když už se do něj jednou nějaký hříšník dostane, nepomohou mu ani modlitby věřících:

*„ ...byť pak všickni věřící
spolu se modlili,
a všecku summu peněz
chudým rozdělili,
by společnost řeholní
všecka se postila,
žádného by pekelných
svazkův nezprostita... “
(verše 465-472)*

Vypráví o ďáblovi, který nepustí ani jednu duši, kterou přijme, i kdyby se za ni kdokoliv přimlouval. A jestli se tělo ptá, co v pekle čeká na urozené osoby, nemůže odpovědět jinak, než:

*„ ...věz, čím více na světě
kdo rozkoše zkusí,
tím ukrutnějším mukám
poddán býti musí... “
(verše 485-488)*

Do rozpravy vstupuje skladatel, který popisuje, jak za naříkající duši přicházejí ukrutní ďáblové, které by ani sebelepší malíř nedokázal zpodobnit, přesto je skladatel popisuje:

*„ ...v rukou háky železné
hrozné jsou drželi,
oheň sírou smrdutou
z tlam svých vypouštěli.*

*Jako motyky zuby
své ukazovali,
z nosu hojnost příčerných
hadův vydávali.
Uši visuté, hnisu
plné škaredého,
na čele rohy vzrostu
velmi velikého.
Z rohův těch smrtebný
jed hojně metali,
místo nehtův pazoury
hrubé zjevovali...“
(verše 505-520)*

Vypráví, jak duši táhnou do pekla za zvuku skřípění zubů zlých duchů. Někteří duši svazovali řemeny, jiní ji drásali železnými háky či jí lili do úst horké olovo, bili ji a kousali.

Následně ďáblové křičí, že každá duše, která se jim dostane do rukou, bude takto i stokrát více trpět.

Duše na pokraji sil před pekelnou branou naposledy prosí o slitování:

*„...Jezu, syne Davidů,
smiluj se nade mnou!...“
(verše 559-560)*

Ďáblové ale její slova svým výsměchem přehluší. Práví, že už je pozdě prosit o odpuštění. Všechna její krása pominula, již nikdy nespátří denní světlo a čeká ji jen věčné zatracení.

Tu se skladatel probouzí ze sna a rozčilen tímto výjevem ihned prosí Boha, aby jeho duši od pekla uchránil. Veškeré své bohatství zahazuje a chce být dále jen ve společenství s Kristem:

*„...chci Krista hledati,
a jeho se na věky*

věkův přidržeti... “

(verše 590-592)

Po těchto verších následuje jedenáct strof, které jsou překladem latinské *Ecce mundus moritur vitio sepultus* (viz výše). Svět je plný hříchů, víra v Boha již není samozřejmostí a i spravedlnost se ze země vytratila. Vše spěje k zániku, bohatí a slavní zapomínají na ctnosti. Podvody a lsti jsou vyzdvihovány na úkor ctností:

„ ...což v ctnosti svůj původ má,

nemá již vážnosti,

neb za dobré počteny

jsou všelike zlosti... “

(verše 613-616)

Dále jsou popisovány vrstvy společnosti. Když je někdo bohatý a urozený, ostatní si ho váží a slouží mu. Jakmile však přijde smrt, všechna tato pozemská danost končí. Lidé pro druhé netruchlí, ani si na ně nevzpomenou:

„ ...přestane známost každá,

nebude tě znáti

ten, jenž na každém místě

musel ti plac dáti... “

(verše 637-640)

Následuje nářek nad zkažeností světa. Kdyby bohatství nebylo pomíjivé a kdyby se za ně dalo vykoupit ze spárů smrti, měl by majetek význam. Tak tomu ale není, proto by měl člověk přemýšlet a dobře zvažovat své jednání. Nikomu se smrt nevyhne, dokud jsme však naživu, nevíme, kam se po smrti dostaneme. Proto se na závěr básník, nevěda, kde bude jeho místo, modlí k Bohu, aby se dostal do nebe:

„ ...když o smrti rozjímám,

kvílím a se rmoutím.

Jedno, že mám zemřítí.

A čas smrti nevím.

*Třetí, že nevím jistě,
k komu budu spojen.
Dej, abych byl při tobě,
Pane Bože. Amen... “*
(verše 673-680)

3.2.4 Shrnutí

V 17. století se na českém území objevuje v kancionálech překlad latinské skladby *Visio Philiberti*. Dochoval se nám ve dvou rukopisech, starším v kancionálu Jiříka Hlohovského z roku 1622 pod názvem *Dialogus. Žalostné a plačtivé rozmlouvání jedné zatracené duše s tělem svým*, mladším v kancionálu J. E. Košetického z roku 1680 pod názvem *Zatracený duše hádka s tělem svým před poutníkem*. Tyto dva rukopisy vyšly v tištěné podobě ve 20. století zásluhou Josefa Vašici a Zdeňky Tiché.

Překlad se snaží následovat podobu latinské předlohy, pracuje také s třináctislabičným veršem se slovní hranicí po sedmé slabice. V *Rozmlouvání* je sice verš rozdělen do dvou řádků, představuje tak místo třináctislabičného verše dva verše sedmi- a šestislabičné, rým je však vždy až na druhém řádku.

Rukopisy se od sebe liší v některých maličkostech, odlišnosti však nejsou zanedbatelné, domníváme se dokonce, že jsou záměrné. Zaznamenáváme změny v rovině lexikální, gramatické a stylistické, posuny ve struktuře verše, dokonce i záměnu v označení vypravěče. Všechny tyto rozdíly pojí tendence k přiblížení se rozmanitějšímu publiku rozšířenému vlivem pobělohorského přesunu sociální struktury.

V úvodu básně se představuje vypravěč, jehož sen je předmětem celé skladby. Ve snu je svědkem smrti člověka, odluky duše a těla a jejich následného rozhovoru o předchozím hříšném životě. Duše obviňuje tělo z hříšného chování a lituje, že s ním kdy byla spojena, neboť jí kvůli tomu čekají pekelná muka. Tělo se brání, že na něm neleží všechna vina. Následující rozmluva není příliš dynamická, jednotlivé promluvy jsou značně obsáhlé a mluvčí nejsou v ostrém střetu. V závěru dialogu docházejí ke zjištění, že odpovědnost za hříchy nesou oba. Duše se provinila tím, že nevedla tělo správnou cestou, a tělo za hříchy odpovídá proto, že duši nenechalo prostor, aby je mohla vést. Oba za to budou trpět v pekle, nejprve sama duše a po posledním soudu se k ní připojí i vzkříšené tělo. Zjišťují, že z pekelných muk není možnost vykoupení. Ve druhé části skladby je duše odnášena d'ábly k pekelné bráně a začíná být mučena. Modlí

se sice a prosí Krista o smilování, v této situaci jí však již není pomoci. Báseň končí nářkem nad zkažeností světa zakončeným modlitbou k Bohu za naši ochranu.

3.3 Domácí vojna mezi duší a tělem

3.3.1 Vznik písně

Téma sporu mezi duší a tělem, či spíše zamyšlení nad tím, co se s nimi děje po smrti, se objevuje i v barokní písni *Domácí vojna mezi duší a tělem* od Adama Michny z Otradovic.⁹¹

Skladba je součástí knihy *Loutna česká*, cyklu třinácti tematicky pevně spojených básní. O tomto cyklu se zmínil sám Michna roku 1661 ve věnování ke *Svatoroční muzice*, text byl však nalezen ve formě opisu až ve dvacátých letech dvacátého století Emiliánem Troldou. Původní tištěná verze z roku 1653 byla objevena až o čtyřicet let později.⁹² O první vydání původního textu se roku 1984 zasloužil Martin Horyna,⁹³ odtud čerpáme i text analyzované písně, který předkládáme v příloze č. 6.

Cyklus písní v *Loutně české* představuje téma „mystického sňatku božského Ženicha (Krista nebo Boha Otce) s panenskou Nevěstou – Pannou Marií, která ovšem v poněkud jiné rovině představuje i křesťanskou duši vůbec.“⁹⁴ Od věnování a úvodního výběru nevěsty pokračuje cyklus námluvami, písní o touze, předsvatebními lázněmi, písní o darech a dalšími přípravami až ke svatebnímu obřadu. Hned po něm ale přichází dvanáctá skladba, *Domácí vojna mezi duší a tělem*, která nevěstě připomíná hříšnost těla a je jakýmsi varováním. Cyklus je zakončen písní o smutku nerozumných družiček, které ženich ke svatbě nepřizval.⁹⁵

⁹¹ Adam Michna z Otradovic se narodil okolo roku 1600 a zemřel v roce 1679. V Jindřichově Hradci vystudoval jezuitskou kolej a záhy se stal varhaníkem v místním kostele. Je známý především jako autor českých duchovních písní soustředěných ve třech sbírkách: *Česká mariánská muzika*, *Loutna česká* a *Svatoroční muzika*. (srov. MICHNA Z OTRADOVIC. *Básnické dílo : Texty písní 1647-1661*, s. 527-528.)

⁹² Srov. MICHNA Z OTRADOVIC. *Básnické dílo : Texty písní 1647-1661*, s. 580-581.

⁹³ MICHNA Z OTRADOVIC. *Loutna česká*, 65 s.

⁹⁴ MICHNA Z OTRADOVIC. *Básnické dílo : Texty písní 1647-1661*, s. 579.

⁹⁵ Srov. tamtéž, s. 579-580.

3.3.2 Podoba skladby

Píseň se skládá ze sedmnácti pravidelných slok. Jednotlivé sloky jsou tvořeny čtyřmi verši spojenými sdruženým rýmem. První dva verše jsou vždy osmislabičné, druhé sedmislabičné.⁹⁶

Z prozodických systémů užitých v písni můžeme jmenovat především trochej a daktyl, v jejich střídání však nelze nalézt pravidelnost. Skladba byla totiž určena především ke zpěvu a ne k recitaci, text se tudíž podřizuje hlavně notovému zápisu.

Celý text písně i s notací byl uveřejněn v již výše zmiňovaném vydání *Loutny české* roku 1984, dále například v roce 1999 v souborném vydání Michnova díla připraveném Miroslavem Čejkou.⁹⁷ Skladba je též dostupná i na hudebních nosičích.⁹⁸

3.3.3 Obsah díla

Skladba je součástí cyklu třinácti písní, které na sebe tematicky navazují a tvoří tak součást celku (viz výše). Jako jediná se však soustředí na duši, tělo a jejich osud. Ve skladbě je nevěstě (vyplývá z kontextu) připomínána hříšnost těla, neboť by na ni neměla zapomínat, nýbrž chránit se před ní.

Celá skladba je monologem duše, promluvou k tělu. Duše se ptá hříšného těla, kam stále pospíchá, zda-li neví, co je čeká. Připomíná mu pošetilé družičky, duše, které se pro svou nerozumnost nedostaly k Bohu:⁹⁹

*„...zdaliž konce nevidělo?
těch ubohých dušiček,
těch povolných družiček...“*
(verše 2-4)

Dokazuje tak, že až přijde smrt a odvede je na „onen svět“, bude na pokání pozdě. Vybízí tedy tělo, aby poslouchalo, jaká je pravda; tu mu nyní bude vypravovat:

*„...poslouchej, co já pravím:
všecko krátce vypravím...“*

⁹⁶ Srov. TICHÁ. K historii českých básnických sporů. *Časopis Matice moravské*, s. 264.

⁹⁷ MICHNA Z OTRADOVIC. *Básnické dílo : Texty písní 1647-1661*, s. 213-215.

⁹⁸ MICHNA Z OTRADOVIC. *Loutna česká – Česká mariánská muzika – Svatočasná muzika*. Praha : Panton, 1992. kompaktní deska. Interpret: KRČEK, Jaroslav (dirigent), Musica Bohemica, Pražský komorní sbor.

⁹⁹ Odkazuje se zde na Podobenství o deseti družičkách v Mt 25,1-13.

(verše 7-8)

Pán Bůh je oba stvořil, připojil tělo k duši, aby mu společně sloužily a společně také došly do nebe. Pokud však tělo s duší nechce spolupracovat a snažit se vybojovat si konečné vykoupení, může jít jakoukoli jinou cestou, ale stane se tím duši nemilým:

*„...jestli nechceš se mnou státi,
a boje světa vystáti:
jdi, kam se tobě líbí,
jsi mně všecek nelibý...“*

(verše 13-16)

V životě spolu stojí na nejistém místě, vše totiž spěje k zániku, o němž není jisté, kdy nastane.

Jsou spolu v neustálém obklíčení nepřátel. Duše tak varuje před ďáblem svádějícím ke hříchu, který čeká na každém kroku:

*„...měří na nás nepřátelé,
není věrného přítele.
Brousí se střely, meče...“*

(verše 21-23)

Vzpomíná také na bájnou Tróju, jejíž sláva zahynula společně s jejím fyzickým zánikem v plamenech. Peklo, které se zánikem přichází, již nikdy neustane:

*„...neskončuje se peklo,
kdyby se pak i vzteklo...“*

(verše 27-28)

Duše klade otázku, zda-li je možné se z pekla dostat, či zda je z něj možné prosit Boha o odpuštění. Vzápětí si však odpovídá, že hrob je posledním místem odpočinku a z něj už nevede žádná cesta. Dostane-li se tedy po smrti do pekla, nepomohou jí ani žádné prosby:

*„...zdvořilost neomluví:
vymluvnost nevymluví...“
(verše 35-36)*

Po dřívě jemném, křehkém tělu už bude nyní každý jen šlapat. A i když nemocného namažou vonnými mastmi, bude stejně po smrti nelibě vonět:

*„...balšamová zejtrá vůně
pomine, však těžce stůně
namazaná divčice,
tím smrdět bude více...“
(verše 41-44)*

Tím, že se člověk narodí, je zároveň předurčen ke smrti. Následujících sedm veršů je obtížněji interpretovatelných:

*„...odtud vandruje Vítek,
sprchává jako kvítek.
Vyhazuje se z zahrady,
že se světa nebál zrady.
Váže se v malý snopček,
peče se tento skopček
a nikdy se nedopeče...“
(verše 47-53)*

Lze v nich nalézt odkaz na vyhnání z ráje¹⁰⁰ a zmínky připomínající pomíjivost života. Verše ukazují i na jakéhosi Vítka, který se nikdy „nedopeče“. Můžeme se domnívat, že je zde navázáno na legendu o sv. Vítu, který přestože byl se svými průvodci vhozen do kotle s vařícím olejem, vyšel z něj neporušený.¹⁰¹ Stejně tak i ten, kdo se dostane do pekla, nebude nikdy úplně „zničen“, nýbrž bude trpět navěky:

¹⁰⁰ Vyhnání Adama a Evy z ráje v Gn 3, 22-24.

¹⁰¹ Srov. *Svatí na každý den: duben - květen - červen*, s. 364-365.

*„...bojme se té pekla pece,
jenž na věky páli
bude tě, mně škvařiti...“*
(verše 54-56)

Měly by se tedy, ona i tělo, pekla a jeho žáru bát již nyní a snažit se před ním ochránit.

Proto vyzývá tělo, svého společníka, ke snaze o to, aby se mohly společně radovat v nebi, kde by měly zůstat věčně. Klade tělu na srdce, že záleží hlavně na něm, co se s nimi po smrti stane:

*„...na tobě všechno záleží,
co i mně činit náleží...“*
(verše 61-62)

Proto by se měly držet Boží vůle a měly by zanechat pomíjivých radovánek.

V závěrečné sloce duše zvolává k tělu, ať jdou společně ve vzájemném souladu nemilující nikoho jiného než Boha, jen pro něj ať vše na světě vydrží.

*„...nemilujme jen Boha,
všecko trpme pro Boha...“*
(verše 67-68)

3.3.4 Shrnutí

Domáci vojna mezi duší a tělem je součástí cyklu *Loutna česká* od Adama Michny z Otradovic. Cyklus byl poprvé vytištěn roku 1653. V této podobě byl nalezen v šedesátých letech minulého století a roku 1984 vydán i s notací. *Loutna česká* představuje sňatek Krista/Boha s Nevěstou/Pannou Marií. Od předsvatebních příprav se přes samotný obřad dostává až k varování před hříchy. To je obsaženo právě ve dvanácté, námi analyzované skladbě.

Píseň se skládá ze sedmnácti čtyřveršových strof. Verše jsou spojeny sruženým rýmem, jejich rytmus je podřízen notaci.

Skladba je monologem duše promlouvající ke svému tělu. Duše vypráví o tom, co se děje po smrti s hříšníkem, a varuje před peklem, ve kterém by zůstaly navěky bez pomoci. Nabádá tedy tělo, aby se hříchů vyvarovalo a plně sloužilo Bohu. Jedině tak se

mohou společně dostat do nebe. Při vyprávění je často navazováno na *Písmo*, duše v těchto odkazech potvrzuje pravdivost své výpovědi.

Závěr

V úvodu bakalářské práce jsme si vytkli za cíl analyzovat středověké *Spory duše s tělem* a barokní skladby na ně navazující. Postupně jsme se věnovali šesti, respektive pěti skladbám: *I.*, *II.* a *III. Spor duše s tělem*, baroknímu překladu *Visio Philiberti* dochovanému ve dvou rukopisech nazvaných *Dialogus. Žalostné a plačtivé rozmlouvání jedné zatracené duše s tělem svým* a *Zatracený duše hádka s tělem svým před poutníkem* a písni *Domácí vojna mezi duší a tělem* Adama Michny z Otradovic. Básně jsme si představili a analyzovali je v jednotlivých kapitolách, v jejichž závěrech jsme veškeré zjištěné poznatky shrnuli.

Druhým úkolem naší práce je komparovat předložené skladby a nalézt jak jejich odlišnosti, tak prvky, ve kterých se shodují.

Nejprve přistupme k formální stránce básní. První dva středověké *Spory* jsou psány staročeským oktosylabem, který byl v daném období na našem území nejpoužívanější. *III. Spor duše s tělem*, nejmladší, je psán veršem volným. Do popředí vstupuje všeobecná tendence k prozaizaci. Barokní překlad *Visio Philiberti* se po formální stránce snaží co nejvíce přiblížit ke své předloze, využíván je tedy verš třináctislabičný. V mladším ze dvou dochovaných rukopisů pozorujeme navíc tendenci k přizpůsobení se rozmanitějšímu publiku, která se projevuje jak v lexikální, gramatické a stylistické rovině, tak i ve struktuře verše. Verše *Domácí vojny mezi duší a tělem* jsou pravidelné a jejich rytmus podléhá notaci skladby.

Zajímavé jsou odlišnosti v dynamice rozmluv. Zatímco překlady *Visio Philiberti* obsahují značně rozsáhlé promluvy mluvčích, které budí dojem spíše na sebe navazujících monologů, *I.* a *III. Spor duše s tělem* nám představují velmi dynamický rozhovor. Starší ze *Sporů* je plný stále nových argumentů, kterými se tělo i duše snaží vzájemně ovlivnit. Protivníci jsou ve při naprosto neslučitelní. Naopak ve *Třetím Sporu* mají sice mluvčí rozdílné názory, přesto směřují ke společnému pochopení. Navíc zde jako v jediné z analyzovaných skladeb začíná rozpravu tělo. Naprosto rozdílná je

podoba písně Adama Michny z Otradovic. Celá skladba je monologem duše. Nejedná se tudíž o spor, ale o shrnutí odlišných životních tendencí těla a duše a nabádání ke společnému směřování k věčné spáse.

Základním smyslem rozprav je zjištění, kdo je odpovědný za hříchy a kdo za ně bude po smrti pykat. V *I. Sporu duše s tělem* je hlavním cílem duše přimět tělo, aby se kálo ze svých hříchů, dokud je čas. Tím, kdo hřešil, je tedy tělo, duše pouze přihlížela. Ona však má po smrti pykat za vše sama. Pojetí v překladech latinské skladby je naprosto odlišné. V hádce se mluvčí prou o to, kdo nese větší vinu za to, že společně žili hříšným životem. Shodují se, že jsou vinni oba. Tělo hřešilo a nedalo duši prostor, aby je usměrnila, ta se však obdařena rozumem měla umět prosadit. Pykat budou nakonec oba: duše ihned po smrti, tělo se k ní přidá po vzkříšení. Shodně dochází k řešení otázky po vině ve *III. Sporu duše s tělem*. Zde se však již neobjevuje motiv vzkříšení. Tělo a duše pláčou proto, že společně připravily duši věčné utrpení. Situace je jiná v *Domáci vojně mezi duší a tělem*. Jelikož se tento monolog neodehrává v okamžiku blížící se smrti, ale je pouze varováním, zaznívá jen přesvědčení o hříšnosti těla a nabádání k dobrému chování a včasnému pokání. Duše prosí tělo, aby žilo ve shodě s příkázáními a tvořilo s ní harmonický celek. Pak by mohly společně dojít do nebe k Bohu.

Porovnáme-li nahlížení na možnost vykoupení z hříchů, zjišťujeme, že se pouze v *I. Sporu duše s tělem* objevuje naděje na spasení. Nešťastné duši pomáhá Marie, která se společně s Pravdou, Spravedlností, Milosrdenstvím a Pokojem přimlouvá u Krista, aby byla duše uchráněna pekelných muk. Ve všech ostatních skladbách zaznívá přesvědčení, že po smrti již z pekla vykoupení není, a pokud se člověk nekál dříve, než byly jeho duše a tělo odděleny, nemůže být spasen.

Přestože jsou představená díla v určitých aspektech odlišná, spojuje je cíl, který je v nich sledován. Ať básně končí smírně či nikoliv, všechny chtějí primárně nabádat čtenáře či posluchače k tomu, aby žil bez hříchu, či aby svých hříchů alespoň litoval a kál se. Vzbuzují touhu po spění k věčnému pokoji a varují před peklem. Snaží se vychovat své obecnstvo, aby se zamýšlelo nad svými činy a snažilo se žít v souladu s Kristovým učením.

Seznam použité literatury

Primární literatura

ERBEN, Karel Jaromír. *Wybor z literatury české, díl první : Od nejstarších časůw až do počátku XV. století*. Praha: Komisse u Kronbergra a Řivnáče, 1845. 1295 s.

HANKA, Václav. Hádká duše s tělem. *ČČM*. 1855, 29, s. 57-60.

HANKA, Václav. II. Hádká duše s tělem. *ČČM*. 1855, 29, s. 304-307.

JAKOBSON, Roman; PETÍRA, Stanislav. *Spor duše s tělem; O nebezpečném času smrti : s úvodní studií R. Jakobsona*. Praha : Ladislav Kuncíř, 1927. 110 s.

KOLÁR, Jaroslav; PRAŽÁK, Emil. *Barvy všechny : Čtvero setkání se starou českou poezií*. Praha : Československý spisovatel, 1982. 329 s.

LEHÁR, Jan. Ke staročeským Sporům duše s tělem. *Listy filologické*. 1989, 112, s. 198-208.

MICHNA Z OTRADOVIC, Adam. *Loutna česká*. České Budějovice : Státní vědecká knihovna, 1984. 65 s.

MICHNA Z OTRADOVIC, Adam. *Básnické dílo : Texty písní 1647-1661*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 718 s. ISBN 80-7106-329-0.

MICHNA Z OTRADOVIC, Adam. *Loutna česká – Česká mariánská muzika – Svatoroční muzika*. Praha : Panton, 1992. kompaktní deska. Interpret: KRČEK, Jaroslav (dirigent), Musica Bohemica, Pražský komorní sbor.

PETÍRA, Stanislav. Staročeský Spor duše s tělem, t. zv. První. *Sborník filologický*. 1931, 9, s. 134-159.

TICHÁ, Zdeňka. K historii českých básnických sporů. *Časopis Matice moravské*. 1956, 75, s. 260-278.

VAŠICA, Josef. *Smrtí tanec : Barokní poesie*. Praha : Jos. R. Vilímek, 1941. 167 s.

Sekundární literatura

BOCKENHEIMER, Karl Georg. Peter von Aspelt, Erzbischof von Mainz. In: Historische Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. *Allgemeine Deutsche Biographie*, sv. 25. Leipzig : Duncker & Humblot, 1887. s. 465-467. Dostupné též na

[//de.wikisource.org/w/index.php?title=ADB:Peter_von_Aspelt&oldid=1120051](http://de.wikisource.org/w/index.php?title=ADB:Peter_von_Aspelt&oldid=1120051)
[online] 1.10.2011 [cit. 2011-10-24].)

GEBAUER, Jan. Klasobraní po rukopisích. *Listy filologické a pedagogické*. 1884, 11, s. 111-128.

HORÁK, Jiří. I. I. Srezněvského sbírka písní lidových slovenských. *Národopisný věstník československý*. 1926, 18, s. 117-133. (dostupné též na: <http://tyfoza.no-ip.com/vestnik/html/knihy/vestnik18/index.htm>)

Katechismus katolické církve. Praha : Zvon, 1995. 793 s. ISBN 80-7113-132-6.

KOLÁŘ, Jaroslav. O mezidruhových kontextech v české literatuře 16.-17. století. *Česká literatura*. 1966, 14, s. 427-442.

LE GOFF, Jacques. *Kultura středověké Evropy*. Praha : Vyšehrad, 2005. 704 s. ISBN 80-7021-808-8.

LE GOFF, Jacques; SCHMITT, Jean-Claude. *Encyklopedie středověku*. Praha : Vyšehrad, 2002. 936 s. ISBN 80-7021-545-3.

LEHÁR, Jan. Poznámky k interpretaci tzv. Prvního Sporu duše s tělem. *Česká literatura*. 1993, 41, s. 349-367.

LEHÁR, Jan. Od počátků do raného obrození: Středověk. In: LEHÁR, Jan, STICH, Alexandr, JANÁČKOVÁ, Jaroslava, HOLÝ, Jiří. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 11-148. ISBN 978-80-7106-963-8.

MACHEK, Václav. Kdo je Kozdra ve staročeském Sporu duše s tělem. *Listy filologické*. 1957, 80, s. 55-57.

POSPÍŠILOVÁ, Věra. Smrtí tanec a verše o smrti ve Vilímkově edici. In: *Reflexe baroka v české literatuře XX. století*. České Budějovice : JU, 2003. s. 71-78. ISBN 80-7040-669-0.

RYBA, Bohumil. K staročeskému Sporu duše s tělem. *Listy filologické*. 1931, 58, s. 74-75.

Svatí na každý den: duben - květen - červen. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 364-365. ISBN 978-80-7195-291-9.

ŠKARKA, Antonín. K staročeskému t. zv. I. Sporu duše s tělem. *Listy filologické*. 1929, 56, s. 32-36.

ŠKARKA, Antonín. *Půl tisíciletí českého písemnictví*. Praha : Odeon, 1986. 502 s.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný : Eschatologie*. Olomouc : Refugium, 2007. 250 s. ISBN 978-80-86715-93-3.

ŠUSTA, Josef. *Dvě knihy českých dějin, Kniha první: Poslední Přemyslovci a jejich dědictví*. Praha : Česká akademie věd a umění, 1926. s. 239-241.

TRUHLÁŘ, Josef. Milostná píseň česká z počátku XV. století. *ČČM*. 1882, 56, s. 44-56.

TRUHLÁŘ, Josef. Staročeské „Spory duše s tělem“. *ČČM*. 1881, 55, s. 244-271.

Seznam příloh

1. I. Spor duše s tělem
2. II. Spor duše s tělem
3. III. Spor duše s tělem
4. Dialogus. Žalostné a plačtivé rozmlouvání jedné zatracené duše s tělem svým
5. Zatracený duše hádka s tělem svým před poutníkem
6. Domácí vojna mezi duší a tělem

I. Spor duše s tělem

Podle JAKOBSON, Roman; PETÍRA, Stanislav. *Spor duše s tělem; O nebezpečném času smrti : s úvodní studií R. Jakobsona*. Praha : Ladislav Kuncíř, 1927. s. 39-75.

Stejně jako je užívána kurziva v předloze, vyznačuji v přepisu kurzivou ta slova, která se v původním rukopise nedochovala, a jsou tudíž výsledkem rekonstrukce. Uvození přímých řečí, pro které Jakobson a Petíra používají také kurzivu, označuji pro větší přehlednost *zeleně*. Tečkami jsou označeny verše nebo části veršů, které byly v původním rukopise vynechány.

1	Slyš, jakž bylo někdy vzácno,
nic by mi nebylo pracno
čísti ot Boha mocného
moci i ot Syna jeho,	20	byl jako z ženského řáda,
by přadl ustavičně niti,
viz, kterak můž k tomu příti!
Ved' oslicu na úzkú břev,
než převedeš, spadneš s nie dřev.
5	ot Svatého Duchu čina,
tří – jednoho Hospodina.
Mnozí se v sem světě chválé,
radše buď se v Kristu chválé!
A jakž toho nic netbajú,	25	Polož svini zafier, zlato,
s druhé strany kydni mláto:
spieše se mláta přichvátí,
nemůž drahých věcí znáti.
10	slyš každý, což poviedajú!
Tohoť mi je velmi oměň;
smrt ny skrotí, na to zpoměň!
Mnozí na to nic netbajú,
světa viece poslúchajú.	30	Těž jakž křemen na bystřeni,
o němž prudká voda chření,
tepeť veň ve dne i v noci,
však ho proto nerozmočí,
dřev se jho chýle přichvátí,
pod nůž křemen krásu tratí.
15	Prav diáblu o náboženství,
ctnému mnichu o <i>malženství</i> ,
rci smilnému: „Stój v čistotě!,
spieš jej zahubiš v životě.
Rci muži, by tenko přada	35	Těchže příkladov ukráciu,
na svůj úmysl se navrácu.
Jest-li kto smrti bezpečen,
zde na světě dlúhověčen,

ten netbaj na se *skládanie*,
40 ani bež smrti pokánie.
Pakli smrti s črtem píle
ostriehá sě člověk míle,
ot prva světa počátka
Adam, Eva, prvnie matka,
45 dodnes ludé, kam sě děli?:
smrtú všickni pryč pospěli.

Slyš to starý jako mladý
by poslúchal této vády.
S svú sě dušú vadí tělo,
50 Dušú přehádati chtělo,
proto dušě k Bohu vzdychá,
neb jü silná strast upíchá:
zbudúc světa v hoři býti.
Proto by chtěla přijíti
55 k milosti Boha pravého,
Jezu Krista nebeského.
Tělo sě proti ní zpierá,
proto dušě slz utierá,
radiec tělu na pokánie;
60 a tělo sě tomu zbránie:
„Božiemuť *napořád* býti,
proto nechcú smutno *nýti*.
Ty plač, dokud tobě lübo,
mněť jest plakánie *nelübo*;
65 já sě chcú vesele mieti,
ty se mnú, ač budeš chtieti.“

Dušě vece:

„Benedic! Rač požehnati

ten, jenž ráčil dušu dáti,
čistu v tělo
vlil dospělo,
70 dokonav všech údov dielo.
Vlil v tě čiest Ducha Svatého,
podobnost obraza svého.
Tě daroval
i *obloval*,
rozomenstvím korunoval.
75 Dalt' rozomenstvie každému
činu zlému i dobrému.
Viz, co čině,
a v tvěj vině
dušičky *své* neuvinně.
Drž sě, na kterou chceš cestu,
80 to *pak* zvěz za pravdu jistú,
žeť jest dávno
zvěstováno:
„Plač s veselím!“ v Písmě psáno.“

Tělo vece:

„Netbaj na to, duše milá,
však vidíš, žeť ve mně síla,
85 rozom s krasú,
všü věhlasú;
jázt' neznám smutného času.

Milá duše, netbaj na to,
pust' smutná myšlenie tato!

- Sbožie mnoho
mám, bez *toho*
- 90 neviem vesela nikoho;
z toho dám svú Bohu obět,
obráci jej k sobě opět.
Jáz klekánie
i vzdychánie
často zdějú pro pokánie.
- 95 Budu-li v čem poblúdilo,
pokořu sě – j budu mílo
z skutka mého,
Boha svého
utěšu z těla křeckého.“
- Dušě vece:*
- „Milé tělo, proč slubuješ,
100 slubuje nenaplnuješ?
Tot' jest *vada* –
má mysl žádá
pokánie, tělo otkládá.
- Jako havran veždy kváčeš;
tělo, co nade mnú pášeš,
105 že dieš: „Zajtra,
zajtra, zajtra’!
Proto dušě v žalostech *trá*.
- Tuhá žalost, silné hoře
rozchodí mě, tvé nádvořie,
strast v sirobě
ve vši mdlobě.
- 110 Vládneš mnú, semť v tvéj v osobě.
- By mi bylo sobú vlásti,
chtěla bych lépe uklásti:
svój nábytek
i *priebytek*
dalať bych za rajský vžitek.“
- Tělo vece:*
- 115 „Bud’ vesela, duše milá,
chval Boha, ž sěs přihodila
u mé tělo;
věz začelo,
mněť silné sbožie *prijělo*.
- Kažü stodoly zbořiti,
120 chcu větčie nové stvořiti;
pro náděju
v ňe vše zděju,
se *mé* sbožie dobré *dějü*.
- Jěz a pí, měj sě vesele,
netbaj na to, což v kostele
125 kněžie hrozie;
mniši množie,
druh před druhem *ludbu* tvořie.
- Tato slova v srdci znímaj,
na to, duše, rozpomínaj:
peniez v městě
j ve vši čestě
- 130 najvětčí prietel jest jistě!“

Duše vece:

„Ó Marie plná radosti,
túžu toho k Tvéj milosti,
ž ne mú vinú,
pro zlú hlinu
jáz nebožička zahynu.

135 Ach, toť mi sě silně stýšče,
nenie, kto milosti zíšče,
než prut Jesse,
jenžto, vie sě,
na němž kvitnúcí květ ktvieše.

Zrušilo sě mé veselé,
140 vizu svého nepřitele,
ke mně spěchá,
mně do smiecha
nenie ležiec prostřed hřiecha.

Jáz nebožička hubená,
hřiešnú hlinú zahubená!
145 Všeckna diela
mého těla
hubeně sú mnú dospěla.“

Tělo vece:

„Proč mi to násilē činiš,
duše, že mě k Bohu viniš?,
darmo ztúláš,
ž mě omlúváš,

150 jáz nevědě, v koho úfáš.

Duše, rozoměžž to právě,
jázť sem ješče plno zdravie;
to viem cěle:
u mém těle
mieváš rozličně veselé.

155 By ty právě rozoměla,
se mnú bydleti uměla!
Duše milá,
ve mně síla,
bychva spolu *smrti zbyla*.

Božieho tajenstvie nevieš,
160 pakli vieš, proč mi nepovieš?
Duše, netbaj,
mne nehněvaj,
až smrt uzříš, tož sě hněvaj!“

Duše vece:

„Mého srdcě hrozná strasti,
že mi nelzě sobú vlásti!
165 To viem právě:
mě ostavie
tvěj vší vině; ach méj hlavě!

Rozchodí mě strast v sirobě,
srdce přě - v - žalostněj mdlobě.
Hoře z hoře,
vizu spořě
170 vychodiece pkelné zoře.“

Tělo vece:

„Nemluv toho, milá duše,
toběť se mnú býti slušie.
To měj za to,
že nevzato
ote mne stříebro ni zlato.

175 Když mě utká nemoc s mdlobú,
tehdy se protýču s tobú.
Mé vše sbožie
v kostel vložie,
když ny spolu v *hrob* položie.“

Dušě vece:

„I co se sbožím komoniš,
180 tělo, pozdě zajiec honíš;
však tu býváš
i to slýcháš,
pro než často srdcem znýváš.

Když *ty* umřeš, kam *je dajú?*
zda *sbožie* pohřesti majú?
185 Nespomóže
ni vymóže
tebe ni mne z smrti zbožie.

Na to, tělo, rozpomínaj,
toto slovo v srdce vznímaj:
kdes se vzalo,
kakž vzecházalo,

190 s číms se sém na svět přimčalo?

Kterým se tu jmenem chválíš,
tak se chval, jakž mne nespálíš!
Pro řeč pro tu
v strastnú rotu
vrhúť námi jako slotú.“

Tělo vece:

195 „Milá duše, zda jsi lačna,
že mě činíš tak rozpáčna;
jáz mám hrady,
múdré rady,
dosti bohaté ohrady.

Jmám dědin *i* platón mnoho,
200 milá duše, poslyš toho:
jáz mocný pán,
co chcu, to jmám,
nikomémuž se nepoddám.

Věz to, žeť jsem vítěz pravý,
rci črtu, at' s' se mnú dáví
205 nebo sěče,
uzříš: vleče
po sobě sěčené plece.“

Dušě vece:

„Slyšě-l' Samsona silného,
Achille převítěžného?;
Saul, *Jonatan*,

David, *Natan*,
210 každý ot smrti pomatán,
Asverus i Alexander,
Esdra, Nabochodonozer,
všěmť jest smrtná
zhudla struna,
Salomon, *Lotar i Bruna*.“

Tělo vece:

215 „Toť já rázi, duše, tobě,
budť rozpáčna sama v sobě!
Otkud jědeš?,
zlú řeč vedeš,
zdas lulek pila, co bledeš?

Tvá řeč, tať mě velmi směší,
220 tomuť sě mé srdce těší:
.....
očko jasné,
mé všie mysli přěvěhlasné.“

Dušě vece:

„*Pyrrha* co udatnějšieho,
Absolona nic kraššieho,
225 kto svú krasú
ve všem času
vrovna sě k jednomu vlasu?

Ester, *Betsabe*, Elena,
Judit, Rachel, krásná žena,
Jzalda, Dida

i Dalida,
230 všě smrt na hromadu zkyda.
Kam sě děl
včera byl, dnes nenie jeho.
Zle sě mele,
smrt sěm pelé,
pójdetť v nás smrdutá pele.

235 Vrať sě k smyslu, tělo, rúčě,
nežť *mě* tebe otkodlúčie;
vzděj klekánie
i vzdychánie,
za své hřiechy čiň pokánie!“

Tělo vece:

„Co sě lekaš, duše mojě,
240 zda sě bojíš nepokojě,
však vieš cěle:
u mém těle
všěckna jest múdrost dospěle.

Nadarmo sě, duše, blázníš,
že mé nemúdrosti klázníš.
245 Vše zpievanie
j múdrě psánie
měj sě múdrěj hlavě klanie.“

Dušě vece:

„Slýchal-lis Aristotile,
Cicerona i Virjile?

Jich ctná slova
i dnes nova;
250 kéž se jich kto smrti schova?

Augustin, Jan, Beda, Řehoř,
Jeronym, Bernart i Ambrož,
sami psali,

Písmo znali,
kéž sú se smrti schovali?“

Tělo vece:

255 „Chceš-liť, nadvrch ti povědě,
což k tobě nejlepší vědě;
řecit' směju,

mám nádej,ú
když v svéj krásě pobleděju:

známť lékařov chytrých dosti,
260 jicht' mě múdrost dobře zprostí,
z jich léčení,
ctného rčení
bude mých *dnóv* provlečení.“

Dušě vece:

„Mistr Petr Mohucký kam se děl,
jenž lékařstvie *dobře* věděl?
265 Jiní mnozí
jako bozi
sloviechu, však všě smrt zmoři.
V čemž ty tedě máš nádej,ú

Tobě pověděti směju:
hlíno hříšná,
jsi všetečná,
270 však k spasenú nepospěšná.“

Tělo vece:

„Duše, věz, proč s' Bóh narodil:
by nás z pekla *vysvobodil*.

Pročež *tehdy*

voláš veždy?

Chceš-liž oťpočinúti kdy?!

275 Vieš-liž to, že náš Spasitel,
všie radosti Vykupitel,
na kříž vstúpil,
ny vykúpil,
diábla všie moci oblúpil,

člověčstvie na kříž rozhostil,
280 by nás všeho hříecha zprostil?
Ménež výskaj,
mně nestýskaj,
milá duše, úst přístískaj!

Rázut', bud' v sobě rozpáčna,
vieš to, žes mi v službu dána;
285 i měj dosti
mé *truchlosti*,
nečiň mi více žalosti!“

co chceš tomu hoří *dieti*?“

Tělo vece:

„Vé, toť mi sě stýšče silně,

duše, toť mě trápíš pilně!

Viem, žes z Pána

kams poslána, –

370 i co huhleš jak ze čbána?

Zvieš, co budeš zisku jmieti;

mluvíš to, že mi umřieti:

chceš?“, povědě

to, cožť vědě:

kto bude pykat, nevědě.“

Dušě vece:

375 „Tvé mi jest pykánie známo,

mně nastane hoře tamo,

když má dušě

múky zkúšie;

a *již* hořko *zvní* mi v ušě.

Skřípenie zubóv, plakánie,

380 to bude mé strastné lkánie.

Hlínu v hlínu,

mě *nevinnú*

pohřebú ne v rovném činu.“

Tělo vece:

„Slyšíš, duše, cožť já pravú,

při tom tě slově ostavú;

385 toť řeč *cělá*

z tvého těla –

nehněvaj mne, by věděla:

sem prostřed rájě stvořeno,

tudiež budu položeno;

ty kam *pójdeš*,

strastí dojdeš,

390 viz, dobřě-li zlostú projdeš!“

Dušě vece:

„Sprotněs ctného bydla zbylo,

rájě, v němž stvořeno bylo;

málo *minu* –

ctnú dědinu

ztratilo jsi hříšnú vinú.“

Tělo vece:

395 „Potud spolku bylo najú,

na tomť, duše, přísahaju:

toť má viera,

tvá nesmiera

mého srdcě mnoho vdierá.

Mučíš mě vždy bez přestánie,

400 truchlost, žalost

mám, vzdychánie

jázt' v tu dobu pro mú mdlobu.

Smrti, rozlučiž mě s tobú!“

Duše vece:

„Růčě přispěj ta hodina,
najú žalostná novina!
405 Hřiešné tělo,
zvěz zacělo:
zles sobú i mnú dospělo!“

Tělo vece:

„I co, duše, tolik stýščeš?
Vědě, na mně nic nezíščeš!
Prošu tebe:
zbav mě sebe,
410 tvát' mě řeč *brzo* pohřebe.

Ovšems mnú dobře dospěla,
dostis drahně mně prospěla;
mnoho hlučíš,
silně plučíš,
proč se se mnú nerozlúčíš?

415 Bude-li Bóh tomu chtieti,
ta řeč musí konec vzieti;
darmo pleščeš,
trudně vřeščeš,
že se mnú bydleti nechčeš.

By ty právě rozom měla,
420 nezbyla by svého těla;
na to zpomeň,
sě rozpomeň,
že tě vrhú věčný v oheň!“

Duše vece:

„Daj mi, tělo, k tomu radu:
až smrt přide, kde já sadu?
425 Kam *já pójdu*?
Hořět' dojdu!,
črtie vidúce mě přidú!

Připrav se k zpovědi brzce,
anoť smrt k náma *oblízce*;
jměj na péci,
co chceš řeci,
430 až mě kážú z tebe zvléci.“

Tělo vece:

„Juž mně mluva s tobú stala,
všěchna chytrast mne ostala;
ty lépe vieš,
co smrti dieš,
chytřě-l' či sprostně otpovieš.

435 Jáz nevědě, co kam klásti,
nemohu i údem vlásti, –
juž člénkové
i údové
plni jsú bolesti *nové*.“

Duše vece:

„Pošli po svú múdrú radu,
440 ať na poctě smrti sadú!
Snad ty móžeš,

to vymóžeš,
svú chytrostí smrt přemóžeš.“

Tělo vece:

„Nezdá mi se to nikake,
by neměla moci také
445 proti smrti,
zlé valputi;
dávě sobě spolu trti?

Nestýskaj mi, duše, déle,
mněť se ovšem krupně mele,
rozom, síla,
krása *milá*
450 zhynuly právě jak *brla*.

Vad' se, duše, s smrtí sama,
vidíš, mnút' smrt silně lámá,
řeči ukrať,
času netrať!
Mé tělo, bradu vzhóru zvrat'!“

Dušě vece:

455 „Mé mluvenie stane k tobě,
ach, auvech, netušu sobě!
To má túha:
z tvého dluha
vržet' mnú nepřietel *ztuha*.

Tohoť túžu k Hospodinu,
460 k Světiej Maří, k jejie Synu

hlínu hříšnú,
křeckú, pyšnú
a k spasení nedospěšnú.

Pomozte mi vši pykati,

.....
465 mé žalosti
i pakosti,
zbudúc těla v strachu *rósti*.

Obrat' se, tělo, na stranu,
tot' smrt vleče kosu s branú.
Črt mne čeká,
hrozně ščeká,
470 *klície* u vrat, ucho leká.“

Tuť se túha s hořem skyde,
když smrt k tomu tělu přijde,
nemoc zpudi,
srdce vztrudi,
dušičku z těla vypudi.

Dušě vece:

475 „Kam se děla tvá všě krása?,
zbledělos za mála časa.
Zlá tvá rada,
plno smrada
ležíš jako shnilá kláda.

Jáz tužebná nebožička,
480 hříšné tělo, tvá dušička,
když bych v tobě,

	poznach k sobě: leževě dnes spolu v hrobě.	zlému pekelnému zboru!
	A jáz mušu jíti k vázě, – co mi dějů, hořě-l' blazě?	A vy vši přieteli moji, smilujte se, v nepokoji
485	Jáz nevědě, co tam vědie, zle-li či dobřě povědie.“	505 mě vidúce, pnúce ruce prostež Matky přěžádúcie,
	A když dušě z těla kroči, ju silně diábel okroči, zchopiv dušu, vece: „Mušu	aby za mě Synu svému prosbu vzdala jedinému, za mě, hříšnú, ovšem pyšnú,
490	zvěděti i toho zkušu, kto tě z mú rukú vymóže, kto-liť ote mne spomóže, kto té moci, této noci by tě mohl z pekla vymoci.“	510 k rajským vratóm nedospěšnú.“ Dušička na vahách sedě, vzdeše, k Světiej Máří hledě: „Slunce sktvúcie, róže ktvúcie, vymoz mě z múky horúcie!
495	Dušu na váhu vsadichu, s druhé strany položichu stydkú hlínu, s nú všu vinu. Dušě vece: „Já zahynu.“	515 Pozdvihni mne málo výše, dosahát' mne pkelná říšě, chtiet' otjieti, mě přič vzieti, v svá hříšná bydla pojeti.
	<i>Dušě k tělu vece:</i> „Kde tvé stříebro, zlato břěčí?, 500 kde tvých mečov ostré sěči? Vzchop se vzhóru, učíň vzdoru	520 Vymoz mě z jich hříšnú rukú, strašiet' mě pekelnú mukú! Já se boju, v hříšě stoju, však se tvěj milosti kojú. Smiluj se, Božie Matičko,

všie moci plná, zlatíčko,
525 spěš, nemeškaj,
ruky podaj
a mú hriešnú dušu schovaj!

Juž mě hrieši ke dnu vázie,
nebt' jim žádný nepřekážie;
tuť mě viežú,
silně tiežú,
530 chtiet' uvrci v temnú věžu.

Padnuť ke dnu jako kámen
v ten hriešný pekelný plamen,
ač nestúpíš,
nepotupíš,
hriešné váhy nerozlúpiš.

535 Chcuť se ráda uchovati,
Matko, rač se smilovati!
Slub za vinu
k svému Synu,
než, nebožička, zahynu!“

Slyšiec Marijě ta slova,
540 vstavši z trónu by hotova,
dolóv stúpi,
k nim se zchopi,
tu lstivú váhu rozlúpi,

řkúci: „Nedám jie vážiti,
mohu vám v tom překážěti,
545 nebt' ta dušě
na mě slušie, –

proč s' váš zbor o ni pokúšie?

Já viem, že vy mému slúžě
léciete pekelné *núže*;
vašě váhy –
záchod dráhy,
550 nenie v nich spravedlné *snahy*.“

Řkúc ta slova vstúpi zase,
an tam jejie Syn hněvá se
řka: „Kdes byla,

Matko milá,
cos tam u váhy činila?“

Marijě vece:

555 „Byla sem u slúhy svého,
ano lstivě vázie jeho;
milý Synu,
k mému činu
daj mi té dušičky vinu!“

Ježíš vece:

„Nepros za ni, milá Matko!
560 Mučilat' mě, tvé děťátko;
věř zacělo,
že jest mělo
ran ot nie mnoho mé tělo.

Mój živótek vešken brocen,
ot nie ve dne v noci

565 mé všě rány

znova drány,
právě jak u sochy prány.

Co sě, Matko, pro ni smúcieš,
ž sobě tak silně zamúcieš?
Vol jiných pět
nebo devět,
570 pakli ráčíš, všucknu desět!

Matičko, mým bičovníkóm,
mého těla křížovníkóm
smóla s sirú
v pekle – vieru –
hotova bez všeho míru.“

575 Črtie stáchu v jednom plučě,
křičiechu v velikém hlucě:
„Sud’ nás lépe,
.....
násť Marijě v nosy *klepe*.

Těj sě duši peklo těši,
580 ana nás mnoho čas směši.
Tohoť Ona
jala hrozna, –
i kto sě jí v tom vyrovná?

Námť sě nepodobně kludí,
sud’ ny spravedlivý Sudí!
585 Bože pravý,
svatý, zdravý,
nečiň nám křivé popravy!“

Marijě kleknúc před Synem,
pravým, milosrdným činem
vece: „Syne,
Hospodine,
590 ktož sě pak ke mně přivine?

Jest-liť črtóm lépe moci?,
mně mé slúhy nevymoci?
Mój synáčku,
jedináčku,
pomni na mú strast, mój ptáčku!“

595 I Ježúš na súdě sěde,
Pravda i Spravedlnost přide,
.....
.....

Spravedlnost vece:

„V kterém diele nalezena,
600 v tom sěm dušě přivedena.
Svár rozklud’te,
prísni bud’te,
podlé spravedlnosti sud’te!

Marie sě v dušu uváza,
peklo sě na súd potáza.
605 Črtie pravie,
že bezprávie
děje sě jim na popravě.“

Marijě odpovědě:

„Jest-liť črtóm dušu jmieti,
ját' jim jie nechcu otjieti;
vy to znáte
i poddáte,
610 dušu na pravý súd dáte.

Pravda vece: „Slyš, Ježúšu,
ját' cělost líčiti mušu:
dušě v těle
ve zlém diele
nalezena, to viem cěle.

615 Slyš má slova, Hospodine,
Před Tobú všěckna lest hyne;
zlost v křivotě,
Bože, pro Tě
nemá miesta v naší rotě;

křivda před tobú nestane,
620 jí sě miesta nedostane.
Jezu Kriste,
slovo čisté
poslyš Spravedlnosti jisté!“

Milostrdenstvie vystúpi,
dušičku míle zastúpi
625

„Člověka bez hñiecha stvoři,
diábel svú zlostú umoři;
proto dušě
na Tě slušie, –
630 proč sě o nù črt pokúšie?

Tys pro dušu svú krev prolil,
soběs jü z pekla vyvolil,
spravedlnosti
juž máš dosti, –
daj Marí dušu z milosti!“

635 Pokoj dušičku polúbi,
milost jí získati slúbi
řka: „Mír tobě!,
ottuš sobě,
nestaneš ve zlěj sirobě!“

Pojem dušu před Bóh vede;
640 Ježúš na dušičku vzhlede,
ana *vzkřehce*
i třepece
pro hněv Boží. Pokoj vece:

„Tys, Ježúšu, za vrah, jenž Tvój život
křižovali...

II. Spor duše s tělem

Podle LEHÁR, Jan. Ke staročeským Sporům duše s tělem. *Listy filologické*. 1989, 112, s. 202-204.

Problematická místa a metricky porušené verše jsou označeny hvězdičkou. Lehárem navrhované rekonstrukce ovšem nezaznamenávám, jelikož je pro svou práci neshledávám podstatnými. Uvození přímých řečí označuji kurzivou.

	<i>Duše s tělem se hádá</i>		kde sú tvé séné kamenné,
	Jeden člověk dobrý bieše,		kdež tvé ptractvo kratochvilné?
	ten svůj život ctně vedieše.		Již otpočíváš na krátkých
	Tomu se jednu noc uda,		na nosidlách velmi nízkých,
	jsa na svém pokoji, z truda	25	jednak tě v menší duom vlozie,
5	ano dušička jednoho		toť všě s právem pomsta božie.
	bohatce velmi hříšného		Širokého domu nemáš,
	s hříšným tělem rozvod činí,		*již velmi v malém otpočíváš,
	stojéc nad tělem, je viní,		jenžť jest na tři lokty ledva.
	mluviec s pláčem takto dušě:	30	*Kam se děla pýcha tvá?
10	„Ó tvój převeliký hříše,		*Ten vida náš křivý súd,
	ó najhubenějšie tělo,		*v hoři byl s tebú dobrý lid.
	coť jest se tak vnaħle zdělo?		Pro tě já, dušě hubená,
	*Nedávno si bylo bohato,		jižť sem k peklu prisúzena.
	*kéžť co spomuož tvé zlato.	35	Játť sem byla tvář šlechtná,
15	*Dřievetť se chudina báše tebe,		k samému Buohu podobná,
	*a již ležíš, nečije sebe.		očištěna byla všeho
	Kam se panoše poděchu,		hříecha <skrzě> křta svatého,
	*ti, ješto po tobě chodiechu,		a pro tě, hubené tělo,
	kde tvá města, kde tvé hrady,	40	mně, dušici, zle se dělo,
20	*kde tvé vsi i na ně náklady,		žeť sem tebú naprzněna,

- všie dobroty otlúčena.
Bez hambyť to říeci mohu:
*Toho bud' žel milému Buohu,
45 že sem se kdy narodila
a mým tělem v hřečh vstúpila.
*Bych se byla nenarodila,
*bylať bych toho hoře zbyla,
radějšit' bych tomu byla
50 i nyniet' bych to zvolila.
A protož trpěti, tělo,
pro tě musím, žes nechtělo,
*aniž nynie, dobrého co činiti.
Protoť tě musím viniti,
55 žeť musím vdy v hoři býti
s tebú, jehož nelze zbýti.
Cožť jest po světě lidí všech,
nevypravili by múk těch,
*kterakt' sú velmi silné
60 i trpěti hrozně trudné.
Avšak najvětčí muku mám
*a to tiemto během znám,
*žeť mi boží oči neviděti
*i na věky věkóm v hoři býti.
65 Ó najhubenějšé tělo,
kams své dědiny podělo,
kde klenoty, kde komonstvo,
kam se dělo tvé hrdinstvo,
kde tvé rúcho jest rozličné,
70 kde tvé rúcho ložnie krásné,
*kde tvé krmě rozličné,
ctně s kořením připravené,
*kde ryby, ptáci i zvěřina,
kde med, kde tvá dobrá vína?
- 75 Již toho nic neuživeš,
proto v hoři věčně budeš.
Již nakrmíš červy sebú
*a já, dušička, v hoři s tebú.
*Kterakt' se nynie líbí duom tvój,
80 *v němžto máš s červy pokoj,
jehožť střěcha nosa dotčí?
Jižť sta slepě obě oči,
jazyk, jenž bieše chytrý tvój,
jižť ukrátil jest hlahol svój,
85 všěckny údy tvého těla
ostalyť sú svého diela.
Což si dávný čas s násilím,
*hrózú, lží, lstí i lichvováním
s úsilím si dobývalo,
90 *tohoť nynie nic neostalo,
anoť smrt času jednoho
*odjala velmi mnoho.
*Jižť se tebe přételeš liknují
*a na tě nic netbají,
95 jižť tebe nepyče žena,
dobravši se svého věna,
již naději od rodiny
odložť, když mají dědiny,
i tvój statek, i tvé zbožie,
100 pro něš došlo pomsty božie.
Ó najhubenějšie tělo,
již-lis toho zakusilo,
kakt' má život velikú lest,
*že, <v>lidské strádanie chválu i čest
105 proměně ve mženie oka,
každýt' nevie svého roka?
*Již neležíš na drahém rúšě,

	ledvat' stojí za dva groše		Svědčímť, žeť sem překáželo,
	*tvé rúcho, v němž si pohřbeno,	140	tě od dobrých děl dátilo.
110	a tiems věčně odděleno.		*Připudí-liť tělo ke zlému
	Již se tobě neklanějí		k hříechu dušičku kterému,
	chudí, ani cti dávají,		v tomť má dušě vinu vetčí,
	ni úroka, ni pomoci.		*tohoť já jednak dosvědčím.
	Již toho nebudeš moci	145	*Cos ty dělala, pomním já to,
115	zbýti, co si zaslúžilo,		mámť tě svědka samu na to,
	ó najhubenějšie tělo!		že tě Buoh šlechetnú stvořil,
	*Ač nynie muky nečiješ,		k sobě podobnú učinil,
	*ale viem, že potom počuješ		*i smysl, i múdrost tobě dal,
	se mnú po obecném súdě,	150	*mě tobě jako děvku poddal.
120	když budeme u věčném trudě.		Protož, kdyžs má paní byla,
	*Nebylos chudině útěcha,		proč své robě vuoli dala?
	bylo si jim zlá macecha,		S právem si měla nutiti
	*a protoť tě žáby hltají		*k lepšiemu, nedadúc zlé ploditi,
	a červie v své moci mají.	155	nebo to pravá pravda jest,
125	*Umieš-li co odpovědėti,		žeť jest to veliká nečest,
	*daj mi to hned vědėti,		*když děvka paní vládne:
	jižť s tebú nechci mluviti,		tak paní v nečest upadne.
	musím pryč od tebe jíti.“		Tys má paní mocná byla,
	<i>Corpus respondet anime</i>	160	*proč své děvky neukrotila
	Tělo, uslyšav ta slova,		hladem, pitím i nespaním
130	jako by obžilo znova,		i rozličným utrpením?
	pozdvihlo své hlavy, dieše:		Tělo by nic neshřěšilo,
	„Kto jest, jenž se mnú mluvieše,	165	když by v něm dušě nebylo.
	azda ty má dušě bieše,		*Protoť tělo v rozkoši chodí,
	že mě tak velmi hanieše?		*kdyžť nad ním dušě nevyvodí.
135	V některém nepravdu meteš,		*Jakž brzo dušě vystúpí z těla,
	v některém také kleveceš.		*ihned zhynú tělesná diela.
	*Právem dolíčím toho,	170	Protož cožť sem učinilo,
	v svých sloviech blúdilas mnoho.		od tebeť sem tu moc mělo.
			Ját' bych hříecha nečinilo,

byť tvé vuole tu nebylo.
Kdyžť která paní s svú robú
učiníta hriech v tu dobu,
175 panít' má hriech větčí mnoho
nežli jejie děvka z toho.
Protož, milá paní moje,
vinnějšie si než já tobě,
*tvoje robotnice, hubeného,
180 žes mě, těla i sprostného,
*následovala si ve zlém čině.
*Protožť já bydlím v hlíně.
*Nechciť já s tebú více mluvíti,
již máš, duše, čas odjíti.“

Anima respondet

185 Dušeť vece: „Chciť postáti,
ještě s tebú se hádati.
Proč mi, tělo, příkře mluvíš
a mě samu ve všem viníš?
*Ó přenajsmrdutějšie tělo,
190 tys té múdrosti nemělo,
*tys vždy bláznivé bylo
i lstivé – kdes se učilo,
že mě těmi slovy hanieš?
*V něčem také pravdu dieš,
195 v tom se sama poznávaji
*i vědětiť dávaji.
S právemť sem já tobě měla
stavovati tvá zlá diela,
a tys pro svú křehkost, tělo,
200 hotovos ke zlému bylo.
Když tě ukrotiti já chtiech
a k dobrému tobě radiech,

aby se často postilo,
často se Buohu modlilo,
205 a ty v dobrém skutce mdlěše
a prázdné řeči mluvieše.
Taks mnú poznenáhlu vládlo
a s sebú mě v rozkoš táhlo.
*Protož, pravdu mluviece,
210 v tom sem vinna něž ty více,
že nad tebú panující,
*dala sem vuoli robotnici.
By bylo, nemúdré tělo,
d'áblových se lstí pokrylo
215 a světské rozkoši, k tomu
Písmu věřilo svatému,
*Buoh by byl naplnil naši žádost
a uvedl k svatým v radost.
A ty, tělo, cele mnieše,
220 když svět v své vóli mějěše,
by všěcky lidi přěbylo
a smrti obecné zbylo.
*A smrt tě vzdřevši k tomu,
*z doma položit' tě v malém domu.
225 *Viz, kterak tento lstivý jest svět,
komuž dává zbožie i čest,
tohoť spěšě poddá smrti
a tět' nemuož žádný zbýti.
*Po rozkoši jíti v smrad
230 *a potom jdi v věčný hlad.“
Uslyšav tělo ta slova,
pláčě, k duši vece znova:

Corpus respondet

„Kdyžť já na světě živo biech

- a zbožie bez čísla jmějiech,
 235 sobě hrady, města činiech,
 k tomu mnoho lidí súdiech,
 bycht' já v který čas umřelo,
 tohot' sem nikdy nemnělo.
 Ale tepruv' dobře vědě
 240 *že ni královi, ni vévodě,
 ni starému, ni mladému,
 *ani múdrému, ani sprostému,
 všelikéhoť smrt nemine,
 jedent' se já neobvine.
 245 *Vinu větčí máš ty však,
 tohot' dosvědčím všelikterak.
 Pismoť praví i zjevno jest,
 *ktož na světě větčí jest
 *a komužť Buoh většé dary dává,
 250 od tohot' vždy více žádá,
 aby jemu viac cti činil
 a viac nežli jiní slúžil.
 Dal tobě Buoh život s smyslem
 *a k tomu pamět s rozumem,
 255 tiem tobě bylo zlu žádost
 odpuditi, všicku žalost.
 *Ó by bylo vždy mieti
 dobrá léta na paměti!
 Když si ty tak múdrá byvši
 260 *a zatracenie mé i tvé věděvši,
 i dalas mi vuoli v sobě,
 máť Buoh vinu větčí k tobě.“
 Ještě tělo tato slova
 k duši mluví žalostivá:
 265 „To ty vieš sama za celo,
 dušet' činí živo tělo.
- Jakžť dušě vystúpí z těla,
 *ostalaf' sú tělesná diela.
 By ty byla měla pravú
 270 milost k laskavému Buohu,
 tehdyť by moci nemělo
 proti tobě léně tělo.
 By se byla nesjednala
 zlými a právě súdila,
 275 zlyť duch by nás nepřipudil
 *ani v to hoře vlúdil.
 Dřieveť chodiech a pýchaje,
 nyniet' ležím, nic nemaje,
 jedno jeden duom súzený
 280 *i tent' jest červón naplněný.
 I viem, žeť v súdný den vstanu
 a s tebú věčně ostanu
 *v hoři, jehožť nám nelze zbýti,
 *jedno věky věkoma v něm býti.“
- Anima respondet*
 285 Dušě žalostivě zvola:
 „Hoře, žeť sem kdy stvořena!
 Proč jest Buoh dopustil toho,
 ať bych já byla tvář jeho,
 a to dobře věda o mně,
 290 že mi zahynúti věčně?
 Blaze každé tváři hlúpé,
 když z tohoto světa sende,
 že dušě s tělem zahyne
 *a nikdy múk potom nečije.“
 295 Zvolit' bych to, hřešný člověk,
 *ať bych skonaf' tak svůj věk!

III. Spor duše s tělem

Podle LEHÁR, Jan. Ke staročeským Sporům duše s tělem. *Listy filologické*. 1989, 112, s. 205-207.

- Když pojidech jednú blúdě,
svěckú mysl na myslí súdě,
jednoť mi na myslí tanu,
kterak mrtví z hrobóv vstanú,
5 by nám něco pověděli,
bychom se stříeci uměli,
bychme se s světem přebyli.
Tehdy ihned na té chvíli,
když běch omdlel hladem,
10 uzřech se pod jedniem hradem.
Nad ním zjide temná záře,
tu běch při jednom sváře.
Že se tam smutně svářiechu,
tu styštěch sobě pohřiechu,
15 uzřěv, že člověk mřeše,
nad ním dušička stojieše.
Když se již spolek ruší,
tehdy vece tělo duši:
- „Duše, kam se chceš bráti,
20 či sobě chceš jinde ptáti,
jinde bydla nebo hospody?
Měla si u mne dobré hody,
vší útěchu i rozkoši.
Milá duše, tebe proši,
- 25 buď se mnú ještě na mále,
povýším tebe v světské chvále!“
- Vece dušička na krátce:
„Ach moje veliká práce!
Dopravila mě tvá chvála,
30 tobě se nic nezdála.
By se kdy s tebú minula,
neb od tebe zahynula!
Chodils pyšen vždy hrdě,
protož ležíš, červy smrdě,
35 pro něž se liknují tebe,
nechtě rád nižádný k tobě,
k tvému se tělu přičiníti,
i kterak chceš sobě vymyslití?“
- Odpovědě tělo zticha
40 a řka: „Má rozkoš a má pýcha
by při mně ještě pobyla,
ještě by mi se líbila,
až bych byl požíval světa,
dříve než přide věčná ztráta.
45 Co bych požil, mé to,
vzal bych sobě den za léto,
byl bych vesel v krátké chvíli.“

Tehdy dušička vzkvieli:
„Ach nastojte přezlé tělo,
50 cos mně, nebožičce, zdělo,
že mi jest pro zlu hlínu trpěti?
Když sem byla v tvém životě,
nedalos mi sebú vlásti,
budu tuto v hrozné strasti,
55 tu, kdež bych velmi neráda.
Ach nastojte, naše váda,
že se tu kdy dostaneva,
kdež věčným ohněm zplaneva!
Tělo, co ty mi odušíš,
60 proč nemluvíš, proč mlčíš?

„Staloť jest mé mluvenie,
ve mně spomoci nemáš nynie,
ač bych rádo, i nemohu,
pro naši mysl tak mnohú
65 musíme tú rukú bráti,
když se zde jest nelze pokáti
těch činóv, co sme činili,
nebo co sme provinili.
Neviem, co sám zdieta sobě.
70 Najlépe, duše, radím tobě,
měj sama o sobě péči,
již sú staly mé všeckny řeči.“

Když dušička uslyše,
velmi žalostivě zdyše
75 a řkúc: „Tepruv velíš péči mieti,
když se neviem kam podieti.
Stala má péče i má tbánie,

mé řeči i mé volánie.
Zde mi nižádný nespomuož,
80 ač by kto rád, ale nemuož,
když si ty mi nespomohlo
v tu dobu, kdys dobřě mohlo.
Kto mi chce zde spomoci,
ano již vyšli ti roci,
85 ti časové i ty chvíle?“

„Nebyloť mi nikdy píle.
Proč si mě z toho nekázala,
aniž mne v tom stázala?
Kúpал sem se, ndrže se břěhu,
90 a nynie se mútím v tomto běhu.
Bych se věděl čeho stříeci,
věděl bych co zapřieti.
A ty si mne nevedla k tomu,
když si byla v srdečném domu.
95 Proč si mi nepověděla,
což si kdy prvé věděla?
Tepruv mluvíš, když neplatno,
naše mluvenie jest matno.“

„Mluvilat' sem tobě směle,
100 donižt' sem byla v tvém těle,
a řkúc: Chodiece, strach leženie,
a slehnúce, strach umřěnie.
Nechtělos nikdy tbáti na to,
milovalos stříebro vždy i zlato,
105 na mě nebožičku netbaje,
mnú, dušičkú, natahuje
vše své zbožie i poklady.
Ale již hledíš okolo všady,

- by vědělo kam ujíti,
110 ale nelze se nikdy skrýti.“
- „Auvech duše, proč to činíš,
že mě tiem samého viniš?
A tys vinna také sama,
všaks mi byla také známa.
- 115 Pročs mě z toho nekázala
a mé křehkosti nesvázala?
Byl bych j' živ, hřečov se kaje
na smrt péči vždy maje,
těch rokóv sobě nehledaje.
- 120 Ach nastojte, zlá nádejě
a mně i tobě se přihodí,
jenž se mně i tobě nehodí!“
- „Auvech na tě, na zlu hlínu,
že ty činíš mú všicknu vinu!
- 125 A tys vinno mnú i také sebú
já sem byla tvú robú,
tobě sem byla poddána
a tě sem měla za svého pána.
Sama sem sebú nevládla,
- 130 jakž sem tobě byla dána,
tak sem tebú oblečena,
a tobě čista pójčena.
A ty mě tak nečistú vrátíš,
že své skutky mnú zaplatíš.“
- 135 „Nenie, duše, má vina,
bylatě má péče jiná:
co bych jedl anebo pil
nebo čím poctivě živ byl.
- Mělt' sem péči o svém domě,
140 abych nebyl lidí kromě,
by mi se podlé lidí dálo.
Cos mě žalostivě zkvielilo,
že mě nenie kto ukoje,
dušě jest vinna tvoje.“
- 145 Tehdy dušička smutně,
takto řkúc, tělu odpovědě:
„Vinna tvá pýcha, tvá nenávisť,
tvój hněv i tvá závist,
také tvé tesknosti
- 150 a k tomu tvé lakomstvie.
Nenie tu mé viny,
než tvé přielišné činy,
žeť já puojdu na zatracenie,
nebo si hřešilo bez přestánie.
- 155 Tuto psotu dobřě věda,
auvech mně, nebožičce, a běda.“
- „Znaji to, že sem hřiech plodil,
nebo sem se k hřeču přirodil.
Počat sem v hřiešě i skonám,
160 ale se já v hřiešě poznám.
Že sem v světě mnoho blúdil,
toť vše sám Pán Buoh súdí.
Kterak mi tomu učiniti?
Od súdu nelze odjíti.
- 165 Což mi k tomu velíš říeci,
jenž nám jest nelze utéci,
neb ten, ješto svietí i mračí,
ten činí, cožkolivěk ráčí?
I musím u velikú túhu jíti

- 170 a odtud nelze vyjít.
 Buoh nikdy zlého nesudí,
 každý ten se sám odsudí.
 A ktož na Buoha vinu vzkládá,
 Buoh zatracenie žádnému nežádá.
- 175 Pán Buoh popřál smysla každému,
 dal smysl zlému i dobrému,
 aby volil jedno z dvého,
 držal se zlého, neb i dobrého.
 Činíš-li dobře, dobřeť bude,
 180 činíš-li zle, i zleť bude.
 Nižádnýt' své služby neztratí,
 jakž mu slúží, takéžť mu zaplatí.
 Nevědělť sem také této túhy,
 měl sem také rok dluhý.
- 185 Nevěděl sem, by již přišel
 smrt, ten velmi jistý posel.
 Žes mě, smrti, zastihla vskóře,
 najviece mi tebu hoře.
 Kam se děješ, nebožičko,
 190 má najmilejšie dušičko?
 Neb si zde v neznámosti,
 budeš mieti túhy dosti.
 Nižádnýt' tebe nepříme,
 když se s tebu má řeč mine.
- 195 Odkud sem, tam se vrátím,
 z hlíny sem, v hlínu se obrátím.
 Mě, hlínu, v hlínu vložie
 a ty buď vždy na milosti božie.“
 Nepromluvi tělo viece.
- 200 Podachu jemu v ruku sviece,
 zpieváchu jemu někteří.
- Tehdy dušička v pláč se udeři
 a řkúc: „Minula mě božé milost
 pro tvé činy i pro tvú zlost.
- 205 Ještos mne nikdy netbalo
 anis na mě kdy podbalo,
 musím tu túhu trpěti
 i nad sebu všeckno viděti,
 jež se nad dušičkami děje,
 210 jimžto Kristus Ježíš nepřeje
 v nebi s sebu přebývati,
 jedno v pekle vždy trvati.
 Žěl se tobě, milý Buože,
 i tobě, Maria, světlá ruože,
 215 že mně pro hubenú mrchu
 jest dojíti huoře vrchu.
 Nemajíc pomoci žádúcie,
 auvech, kak mě velmi smútie,
 že sem v neznámém kraji!
- 220 Nic odušenie čakaji,
 než to jediné buď při božé vóli,
 a ten jakož učiní koli,
 kam se mně, nebožičce, bráti,
 musím jíti, kam mě on obrátí.“
- 225 Protož každý rozpomínaj se,
 cos kdy učinil, toho kaj se.
 Pomni na to, žeť jest umřieti,
 smrti se nelze skrýti.
 Dotud mluvíš, až umlkneš,
 230 dotud chodíš, až i slehneš,
 a když hluch, nebudeš slyšěti
 ani tvoji zraci viděti,
 a když staneta tvoji oči v slúpě,

DIALOGUS

Žalostné a plačtivé rozmlouvání jedné ztracené duše s tělem svým

Podle VAŠICA, Josef. *Smrtí tanec : Barokní poesie*. Praha : Jos. R. Vilímek, 1941. 167 s.

Pro snazší orientaci v textu připojuji k přepisu básně čísla veršů. Uvedení autora jednotlivých promluv nezapočítávám, z důvodu přehlednosti je píši kurzivou.

<i>Skladatel tohoto rozmlouvání začíná</i>	nedávno obdařil?
Když jsem počal dřímati bděním unavený, jsa hříchy rozličnými těžce obtížený,	Zdaž tobě svět nesloužil veškeren pokorně, a celé království
5 duch jakýsi přečerný z svého těla vyšel, nad rozloučením smutným žalostivě želel.	20 bálo se tě poddaně? Kdež se děla čeládka tě následující, jako ocas pávový tě ozdobující?
<i>Duše</i>	25 Nejsi v zámcích vzdělaných z kamene pevného, ani v krásných palácích díla mistrovského.
Podle těla dušička	Jižť máry posluhují:
10 stála a plakala, mluvící s hořkým pláčem takto naříkala: Ó tělo přemizerné, kdož tě tak porazil,	30 a dosti kratičký tě hrob v zemi potomně zachová maličký.
15 kteréž svět svým bohatstvím	Což tobě prospívají

- domové překrásní?
35 Pod zemí, jestli můžeš,
pyšné nohy vztáhni.
Již nebudeš žádného
neprávě souditi.
Ach, máme pro tě oba
40 v pekle se trápati.
- Ach, já duše vznešenou
jsouce učiněná,
k podobenství vlastnímu
od Boha stvořená.
45 Ó bídné tělo, se mnou
již jsi zatracené,
by poznalo trápení
nám připravené.
- Jižť v pravdě říci můžeš:
50 Ach, žeť jsem splozeno,
ó bych bylo do hrobu
z života neseno.
Proč jsem světlo nebeské
oblohy spatřilo,
55 proč kdy svět uzřelo
a jemu sloužilo?
- Neníť div, to uznávám,
že kdyžs živo bylo,
mněs dobře působiti
60 nedovolilo,
ale vždycky v neřesti
mne jsi uvodilo,
pročežs oboum těžkosti
- věčné způsobilo.
65 V mukách trpkých nyní jsem,
ano, vždycky budu.
Žádný by jazyk živý
to nedal za pravdu.
Trápení hrozná snáším,
70 ach, ouvé, přetěžce,
však s nadějí zproštění
nesla bych ta lehce.
- Kdež jsou nyní dvorové,
kterézs shromáždilo,
75 palácův, věží hojnost,
kterézs založilo?
Veliká summa peněz,
již jsi milovalo,
perly, jimiž prsteny
80 tak okrášlovalo?
- Kdež i to měkké lůžko,
zlatem ozdobené?
Roucho barvené, divně
k pýše připravené?
85 Rozličné vonné masti,
vůně přelíbezné?
Nádoby drahý, stoly
a rouchy přepěkné?
- Kdež jsou ptáci, zvěřina,
90 kde jest maso jiné?
Kdež jsou ryby rozličné,
a víno výborné?

Skopci ani slepice
 v kuchyni nevoní,
 95 takových příhod hříšní
 želíc, bycha honí.

Jak se nyní tobě tvůj
 dům ozdobný líbí,
 ježto jeho štít pevný
 100 nad tvým nosem stojí?
 Jižť jsou oči zavřené,
 jazyk krásný mlčí,
 nic, aby zisku hleděl
 na světě, nekřičí.

105 Cožs koli nachovalo
 bídne zlým způsobem,
 strachem, bitím, pohrůžkou,
 falešným podvodem
 za živobyті tvého
 110 i s prací nesmírnou,
 toť všecko vydřela smrt
 mocně rukou silnou.

Kdež jest milost přátelská,
 ježtoť lahodila?
 115 Jak tvá krása pojednou
 v nic se obrátila.
 Všecka láska jako dým
 mizící zhylnula,
 ano také manželky
 120 žalost již minula.

Aj, v tvých příbuzných marně

nedoufej přátelství,
 neb jim zanechané jest
 tvé všecko bohatství
 125 a všecek poklad, pro nějž
 musíš muky snéstí.
 Neželít' ani dědic
 tvůj tvého něšťestí.

Mám za to, že manželka
 130 tvá nebo dítě berné
 nedali by pět honů
 té louky mizerné,
 aby nás, jenž jsme z světa
 smrtí bídnu vyšli,
 135 od trápení vytrhli,
 do kterých jsme vešli.

Již vidíš, tělo bídne,
 že jest sláva světská
 podvodná, nebezpečná,
 140 škodlivá, tyranská,
 bolestmi oplývající,
 zlostmi nakažená,
 nešlechtně d'ábelským
 jedem naplněná.

145 Skvostně drahým oděvem
 nejsi oblečené,
 tvé roucho jest halířem
 dosti zaplacené.
 Spatřuji tě přikryté
 150 chatrným hadříčkem.
 Zdaž ti ourok přinesou

poddaní s pytlíčkem?

Tělo

Ač pak ještě nesnášíš
hrozného trápení,
155 však potom neujdeš
těžkého odsouzení.
Jest od Písma svatého
svědectví vydáno,
že se mnou potom věčně
160 budeš v muky dáno.

Snad ty, má duše milá,
tak důtklivě mluvíš,
ač není všecko pravda,
180 na čež sobě toužíš.
Aj hle, jistě důvody
mnohými ukáží,
že něco, však ne všecko,
s pravdou se uráží.

Nebylos otcem chudých,
ale loupežníkem,
již tě červův hojnost jí.
Stav se odporníkem
165 nemohu déle s tebou,
neb odejdu, státi.
Zdaž můžeš na žalobu
mou odpověď dáti?

185 Příčinou jsem častokrát
bylo poblouzení,
jest tak, a od šlechetných
skutkův odloučení.
Ale svedlo-li tělo
190 duši, jenž moc měla,
většit' jestliť hřích duše,
věřiž, nežli těla.

Skladatel

Jak duše to s bolestí
170 pověděla, tělo
jako by živé bylo,
hned se jest schopilo,
a když mnoho slzavých
vzdychání vypustilo,
175 kdo by ty věci mluvil,
s zármutkem pravilo:

Nebo svět s ďáblem chytrý
spolky učinili,
195 a tělo přemizerné
s sebou jsou spojili,
kteréžto jestli duše
nebude krotiti,
oba do okov hříchů
200 musí spolu jíti.

Ale jak jsi pravila,
Pán Bůh tě vznešenou
stvořil, štědře obdařil
myslí urozenou

205 a k svému podobenství
tě řádně zformoval,
abych sluhou tvou bylo,
mne tobě daroval.

Jestliže tedy paní
210 tys byla stvořená,
a rozumem rozšafným
hojně obdařená,
jímž by mne spravovala,
pročs mi lahodila?
215 Pročeš jsi v věcech zcestných
tak uzdu pustila?

Zdaž právem bídné tělo
má duše viniti,
jenž se, jsa paní, dává
220 v službu podrobíti?
Neb duše bujně tělo
má v službu poddati
žízní, hladem i bitím,
když chce panovati.

225 Tělo bídné bez duše
nemůž nic činiti,
ani bez její moci
může živo býti.
Tělo, jenž mocí duši
230 poddané nebývá,
snadno rozkoší světskou
omámené bývá.

Tělo porušitedlné

samo zlého neví,
235 všecko prostředkem duše
zřejmě se mu zjeví.
Činím-li, což přikážeš,
toběť hřích povstává,
tělo zbavené ducha
240 mrtvé hned zůstává.

Jestliže tělo duše
vůli snažně činí,
pročež žalobou trápíš
je beze vší viny?

245 Hřích se dotýká duše,
ježto přikazuje
to, co tělo poddané
zlostně způsobuje.

Věř mi, že jsi ty více
250 než tělo hřešila,
když jsi neřádnou žádost
jeho naplnila.
Aj, hrozné červův množství
hryze mi má střeva.
255 Odejdi, duše milá,
nenít slov potřeba.

Duše

Ještě budu, dí duše,
s tebou tuto státi
a tvým slovům, jak mohu,
260 snažně odpírati.
I proč, přebídné tělo,

tak tu smíš mluvíti,
a břemeno vši zlosti
na mne chceš vložit?

265 Ó tělo, bídné tělo,
jenžs prv živé bylo,
ó nesmyslné, marné, kde
jsi se naučilo
takovým tvrdým slovům,
270 kteréž jsi mluvilo?
Ač jsi poněkud vpravdě
mi v notu trefilo.

Jest ovšem, což ty pravíš,
nemohuť zapřítí,
275 že jsem měla tvé vůli
snažně odpírati.
Ale tvá křehkost ke zlé
náchylná žádosti,
nemohla toho snésti
280 vždy milujíc zlosti.

Když jsem tě, bídné tělo,
chtěla potrestati,
bujné bitím, bděním neb
hladem zdržovati,
285 hned tebe marnost světská
trápiti počala
a přivoliti věcem
daremním nutkala.

A tak jsi mne v služebnost
290 bídnou podrobilo,

jako tyran domácí
těžce podmánilo.
Bezděčnou jsi mne vedlo
po rozkošech světských,
295 až do propasti hluboké
hříchův přetěžkých.

Vinna se dávám, jistě
v tom jsem pohřešila,
že jsouc sama paní,
300 tě jsem nezkrotila.
Ale tys mne podvodem
falešným podvedlo,
pročeš jsi hříchův těžkou
zlost na se uvedlo.

305 Kdyby bylo rozkoše
světa podvodného,
ó bláznivé, tupilo,
spolu falešného
d'ábla lsti, a sloužilo
310 Bohu nebeskému,
byli bychom přidáni
k houfu anjelskému.

Ale svět se byl tobě
s rozkošmi zalíbil,
315 a šťastně dlouhý život
podvodně přislíbil.
Nemínilos umřítí.
Smrt na to nedbala.
Hleď, jak tebe z paláce
320 do hrobu poslala.

Úlisných a podvodných
lidí svět nestálý
oblyčej má. Neb marné
cti lstivě podá-li
325 kterým, ty hned podvede
a život jich zmaří,
těž místo zlata červy
a smradem obdaří.

Jenž hotově službami
330 sloužili živému,
nechtí oči skloniti
v zemi pohřbenému.
Čemuž tělo srozuměvše
přehořce plakalo,
335 a poníženou řečí
mluviti počalo.

Tělo

Živé jsem nad mnohými
pyšně panovalo,
zlato, stříbro, klénoty,
340 perly shledávalo.
Hrady krásné stavělo,
soudem lid řídilo,
žeť bych do hrobu padlo,
toť jsem nemínilo.
345 Ach, což již dobře vidím
a mám v pravdě za to,
že ani urozenost,

ani hojné zlato,
čest, síla, moc lékařských
350 spisův a umění
prospěje proti smrti
těžkému trápení.

Oba, jest tak, můžem být
od Krista trestáni,
355 ale nijak nebude
to rovné kárání.
Neb od tebe, ó duše,
jest více spácháno,
jistými to důvody
360 můž být dokázáno.

Každý rozumný člověk
to dobře poznává:
právo hlásí i rozum
tomu místo dává,
365 aby komuž více jest
darův darováno,
od toho též víceji
bylo požádáno.

Život a dobrou paměť,
370 rozum dokonalý
dal tobě Bůh, i smysl
ovšem ten dospělý,
aby tím nezřízenou
žádost zkrocovala,
375 a to, což jest dobrého,
právě milovala.

- Ty jsi mnohými ctnostmi
dobře okrášlená,
proč jsi mně byla v službu
380 těžkou podrobená?
Lahůdkám nezřízeným
pročs neodpírala?
Hle, věz, že jsi většímu
se hříchu poddala.
- 385 I přidám to, co mluvím
srdcem velmi těžkým
a spatřuji nad míru
zrakem velmi ostrým.
Když duše z těla vyjde,
390 zdaž co tělo dělá?
Zdaž snad po druhé mrtví
smrt nešťastná těla?
- Vidí-li aneb mluví?
Toť jest věc pravdivá,
395 že duše obživuje,
tělo neprospívá.
Kdyby duše věčného
Boha milovala,
nijakž by tělu vůle
400 k zlému nedávala.
- Kdyby, živa jsouc, Boží
láskou se krásnila,
aby pře s právem chudých
dobře rozsoudila
405 a s zlobivými muži
nikdá nespolečila,
- byla by mne, ani tě,
věčně nezatratila.
- Bylo jsem živé stkvostně
410 hedvábím oděné.
Ach, čímž ze všeho toho
již dědím zmařené?
Smradem, červy, shnilotou
s tímto domem dědím.
- 415 Tak po rozkošech světských
okrášlená sedím.
- Též to vím dobře, z mrtvých
že zase mám vstáti
v den poslední, a s tebou
420 v trápení trvati
až na věky. Ach, běda,
běda smrti těžká,
jenž žádného skončení
na věky nečeká.
- Duše*
- 425 K tomu duše nebohá
vzkřikla velmi hbitě:
Ach, bych nikdá viděna
nebyla na světě!
Proč dopustil Bůh věčný,
430 žeť jsem kdy stvořena,
věda, žeť mám na věky
býti zatracena?
- Ó šťastné přirození

huvad nerozumných,
435 neb s tělem smrtedlným
mizí duše jejich,
odkud po smrti ujdou
věčného trápení.
Ó byť bylo takové
440 bezbožných skončení!

Tělo

Tělo potom mluvilo
k duši: V zarmouceném
zdaž jsi, ó duše, byla
místě tom pekelném?
445 Pověz mi: mají-li též
hříšníci doufání
o potěšitedlném
Božím slitování?

Co důstojným osobám
450 tam přiřtoveno?
Jejich tělo zdaž na trůn
bude postaveno?
Budoucího zdaž čáka
jest vysvobození,
455 za stříbro, dvory, zlato
aneb jiné jmění?

Odpovídá duše

Ó tělo, bez rozumu
mluvíš i uznání.
Když do pekel hříšníci

460 bývají dávání,
nenít' o vykoupení
již žádné naděje,
necht' kdo chce, co chce činí
i páteře pěje.

465 Byť pak všickni věřící
spolu se modlili,
a všecku summu peněz
chudým rozdělili,
by společnost řeholní
470 všecka se postila,
žádného by pekelných
svazkův nezprostila.

Ukrutný tyran d'ábel
onť by nepropustil
475 nižádné hříšné duše,
kterouž do muk vpustil,
byť mu mnohá popluží
byla za ni dána,
aby poněkud bolest
480 byla umenšena.

Což se pak ptáš, jaká by
věc ustanovena
urozeným osobám
byla, neb spravena?
485 Věz, čím více na světě
kdo rozkoše zkusí,
tím ukrutnějším mukám
poddán býti musí.

Kdyby tedy bohatý
490 přišel v zatracení
věčné, bývá podroben
většímu trápení,
poněvadž vedle jeho
zde vyvýšenosti
495 obklíčí jej na věky
věků muk dosti.

Skladatel

Když zámutkem velikým
to mluvila duše,
aj, pár ďáblů přečerných
500 po zadu k ní kluše,
jichž by žádný nemohl
mrzutost vypsati
ani malíř umělý
ty vymalovati.

505 V rukou háky železné
hrozné jsou drželi,
oheň s sírou smrdutou
z tlam svých vypouštěli.
Jako motyky zuby
510 své ukazovali,
z nosu hojnost příšerných
hadův vydávali.

Uši visuté, hnisu
plné škaredého,
515 na čele rohy vzrostu
velmi velikého.

Z rohův těch smrtebný
jed hojně metali,
místo nehtův pazoury
520 hrubé zjevovali.

Ti tenaty ubohou
tu duši zatáhli
a do pekelných těžkých
muk násilně táhli.

525 Jimž množství jiných duchův
zlých v cestu vyběhlo
a místo zpěvu na ni
hned zuby škřípělo.

Ji tím nevděčným křikem
530 ubohou vítali,
někteří přeukrutně
řemeny vázali,
jiní pak železnými
háky tak táhali,
535 jiní olovo horké
do úst nalívali.

Jiní přetěžkým bitím
ukrutně trápili
a smrad všeliký na tvář
540 ustavičně lili,
jiní zuby hroznými
pesky ji kousali,
v ničemž odpočinutí
žádného nedali.

Ďáblové

545 K tomu vzkřikli d'áblové,
jako unavení:
Tak také následující
nás budou poctěni!
Tuť začátek odměny
550 tvé, duše, přijímáš,
ještě však stokrát více
trápení snéstí máš.

Duše

Tu potom duše smutná
truchlivě povzdechla,
555 a jakým hlasem mohla,
slova svá pronesla,
vida hrozného pekla
tu strašlivou bránu:
Jezu, syne Davidů,
560 smiluj se nade mnou!

Ďáblové

S hlukem hrozným d'áblové
řekli: Ach, nebohá,
již příliš pozdě jméno
vzýváš tvého Boha.
565 To „smiluj se nade mnou“
jižť málo prospěje,
žádného zproštění
není víc naděje.

Již s jinými nespatriš

570 světla dne bílého,
již zešla krása tvého
líčka červeného,
již nebudeš jiného
míti potěšení,
575 jediné že zůstaneš
s námi v zatracení.

Skladatel

To ve snách vida, hrozným
strachem obklíčený
byl jsem. Ano, procítiv
580 jako omámený,
pozdvih rukou k nebi,
za to jsem Boha žádal,
aby od muk pekelných
duši mou zachoval.
585 Svět klamavý se všemi
věcmi jsem potupil,
zlato, klénoty, dvory,
které jsem byl skoupil,
opovrhše, samého
590 chci Krista hledati,
a jeho se na věky
věkův přidržeti.

Aj, svět hyne v přetěžkých
hříších jsa pohřbený.
595 Točí se kolo. Moudrý
jest jako střeštěný.

- Vyhnaná spravedlnost,
 hyne služba Boží.
 Pročež nečasně mizí
 600 časem krásné zboží.
- Svět, nesvětlý starý kmet,
 táhne k zahynutí,
 neb blud od cest svých bludných
 nedá sebou hnouti,
 605 v němž kdo má hodně zboží,
 zlata, peněž dosti,
 budeť ozdoben slávou,
 by pak neměl ctností.
- Víra, naděje, láska
 610 jižť jsou udušeny,
 lakomství, podvod a lsti
 nejvýš vyvýšeny.
 Což z ctnosti svůj původ má,
 nemá již vážnosti,
 615 neb za dobré počteny
 jsou všeliké zlosti.
- Jsi-li z rodu slavného,
 postavy spanilé,
 pokorným, vlídným, tichým,
 620 až hleděti míle,
 nejsi-li možným, málo
 neb nic nepospěje,
 neb zboží urozenost
 dá, krásy popřeje.
- 625 Jsi-li pak urozený,
- oděv skvostný maje,
 ochotně hned čeládka
 hojná posluhuje.
 Tuť jsi moudrý, učený,
 630 právě bohobojný,
 ten tvůj vnuk, jiný přítel,
 ten bratr pokojný.
- Ty věci jak pominou,
 tak i všecko hyne,
 635 ano přátelství krevní
 do konce odplyne.
 Přestane známost každá,
 nebude tě znáti
 ten, jenž na každém místě
 640 musel ti plac dáti.
- Ó přemarná marnosti,
 ó přežalostivá
 žádost zboží, svědomí
 jako jed škodlivá!
 645 Proč tak mnoho tvým stínem
 lidí oklamáváš?
 Jenž v okamžení mizíš,
 slavnou se vydáváš?
- Kdyby mohl svět bohatým
 650 tyto věci dáti:
 věk mladý, ukrutné
 smrti se varovati,
 pěkné a trvanlivé
 dítky vychovati,
 655 mohli by snažně poklad

do svých truhel hnáti.

Než, člověče, pomysli,
že tomu smrt nedá,
neb kdo jest se narodil
660 jehožto nehledá?
Dnes živ jest. Ale zítra
mrtvý bude hníti.
Žádnému smrt člověku
nechce odpustiti.

665 Všickni víme to dobře,
že máme zemřítí,
však nevíme po smrti
kam máme přijíti.

Rmoutím se, kdyžkoli má
670 mysl rozvažuje:
co jsem, kde jdu, co se mi
již tam připravuje?

Když o smrti rozjímám,
kvílím a se rmoutím.
675 Jedno, že mám zemřítí.
A čas smrti nevím.
Třetí, že nevím jistě,
k komu budu spojen.
dej, abych byl při tobě,
680 Pane Bože. Amen.

Ztracený duše hádka s tělem svým před poutníkem

Podle TICHÁ, Zdeňka. K historii českých básnických sporů. *Časopis Matice moravské*. 1956, 75, s. 260-278.

Při značení autorů jednotlivých promluv se přidržuji grafického zpracování předlohy. Díky tomu zůstává patrna struktura skladby a přesahy promluv tímto znázorněním nenarušují plynulý tok slok.

Poutník: Když jsem počal dřímati chůzí unavený,
jsa hříchy rozličnými těžce obtížený,
duch jakýsi přečerný z svého těla vyšel,
nad rozloučením smutným žalostivě želel.

Duše: 5 Podle těla tu dušička stála a plakala,
mluvíc s hořkým pláčem, takto naříkala:
Ó tělo přemizerné! Kdož tě tak porazil,
kteréž svět svým bohatstvím nedávno obdařil?

 Zdaž tobě svět nesloužil veškeren pokorně
10 a celé království bálo se tě poddaně?
Kdež se děla čeládka, tě následující?
Jako ocas pávový tě ozdobující?

 Nejsi v zámcích vzdělaných z kamene pevného,
ani v krásných palácích díla mistrovského.
15 Jižť máry posluhují a dosti kratičký
tě hrob v zemi potomně zachová maličký.

 Což tobě prospívají dvorové překrásní?
Pod zemí, jestli můžeš, pyšné nohy vstáhni!

Již nebudeš žádného nepravě souditi! –

20 Ach, máme pro tě oba v pekle se trápati!

Ach já, duše, vznešenou jsouci učiněna,
k podobenství vlastnímu od Boha stvořena!
Ó bídné tělo! Se mnou jsi již zatracené,
by poznalo trápení nám přihotovené.

25 Jižť vpravdě říci můžeš: „Ach, žeť jsem splozeno,
ó, bych bylo do hrobu z života neseno!
Proč jsem světlo nebeské oblohy spatřilo?
Proč kdy svět uzřelo a jemu sloužilo?“

Neníť div, to uznávám, že, kdyžs živo bylo,
30 mně's dobře působiti nedovolilo,
ale vždycky v neřesti mne jsi uvodilo,
pročež oboum těžkosti věčné's způsobilo.

V mukách trpkých nyní jsem, ano vždycky budu,
žádnému jazyk živý to nedal za pravdu.
35 Trápení hrozná snáším, ach ouve! přetěžce,
však s nadějí sprostění nesla bych to lehce.

Kdež jsou nyní dvorové, kteréžs shromáždilo?
Palácův, věží hojnost, kteréžs založilo?
Veliká suma peněz, již jsi milovalo?
40 Perly, nimiž prsteny tak okrašlovalo?

Kdež i to měkké lůžko zlatem ozdobené?
Roucho divně barvené, k pýše připravené?
Rozličné vonné masti, vůně přelíbezné?
Nádoby, drahé stoly a rouchy přepěkné?

45 Kdež jsou ptáci, zvěřina, kde jest maso jiné?
Kdež jsou ryby rozličné a víno výborné?
Skopci ani slepice v kuchyni nevoní.
Takových příhod hříšní želíc, bycha honí.

Jak se nyní tobě tvůj dům ozdobný líbí?
50 Ježto jeho štít pevný nad tvým nosem stojí.
Jižť jsou oči zavřené, jazyk krásný mlčí,
nic aby zisku hleděl na světě, nekřičí.

Cožkoli nachovalo bídně, zlým způsobem,
strachem, bitím, pohrůžkou, falešným podvodem
55 za živobytí tvého i s prací nesmírnou,
toť všecko mocně smrt vydřela rukou silnou.

Kdež jest milost přátelská, ještoť lahodila?
Jak tvá krása pojednou v nic se obrátila!
Všecka láska jako dejm mizící zhynula,
60 ano, také manželky žalost již minula.

Aj, v tvých příbuzných marně neúfej v přátelství,
neb jim zanechané jest tvé všecko bohatství
a všecek poklad, pro něžž musíš muky snéstí.
Neželít' ani dědič tvůj tvého neštěstí.

65 Mám za to, že manželka tvá neb dítě věrný
nedalíť by pět honův té louky mizerný,
aby nás, jenž jsme z světa smrtí bídnou vyšli,
od trápení vytáhli, do kterých jsme vešli.

Již vidíš, tělo bídné, že jest sláva světská
70 podvodná, nebezpečná, škodlivá, tyranská,
bolestmi oplývající, zlostmi nakažena,

nešlechetným ďábelským jedem naplněna.

Skvostně drahým oděvem nejsi oblečeno,
tvé roucho halířem dosti jest zaplaceno.

75 Spatřuji tě přikryté chatrným hadříčkem!
Zdaž ti ourok přinesou poddaní s pytlíčkem?

Ač pak ještě nesnášíš hrozného trápení,
však potom neujdeš těžkého odsouzení.

Jest od Písma svatého svědectví vydáno,
80 že se mnou potom věčně budeš v muky dáno.

Nebylos otcem chudých, ale loupežníkem!
Jižť tě červův hojnost jí, stav se odporníkem.
Nemohu dále s tebou, neb odejdu, státi,
zdaž můžeš na žalobu mou odpověď vzdáti?

Poutník: 85 Jak duše to s bolestí pověděla, tělo,
jako by živo bylo, hned se jest schopilo,
a když mnoho slzavých vzdychání vypustilo,
kdo by ty věci mluvil, s zármutkem pravilo.

Tělo: Snad ty, má duše milá, tak důtklivě mluvíš,
90 ač není všecko pravda, na což sobě toužíš.
Aj hle, jistě důvody mnohými ukáží,
že nětco, však ne všecko, s pravdou se uráží.

Příčinou jsem častokrát bylo pobluzení,
jest tak – a od šlechetných skutkův odloučení,
95 ale svedlo-li jsem duši, jenž moc měla,
většíť jestiť hřích duše, věřiž, nežli těla.

Nebo svět s ďáblem chytrý spolky učinili

a tělo přemizerné s tebou jsou spojili.
Kterážto jestli duše nebude krotiti,
100 oba do okov hříchu musí spolu jíti.

Ale jakž jsi pravila, Pán Bůh tě vznešenou
stvořil, štědře obdařil myslí urozenou
a k svému podobenství tě řádně zformoval,
abych slouhou tvou bylo, mne tobě daroval.

105 Jestliže tehdy paní tys byla stvořena,
a rozumem rozšafným hojně obdařena,
jimž by mne spravovala, pročs mi lahodila?
Pročež jsi ve věcech scestných tak uzdu pustila?

Zdaž právem bídné tělo má duše viniti,
110 jenž se, jsa paní, dává v službu podrobíti?
Neb duše bujné tělo má v službu poddati,
žízní, hladem i bitím, když chce, panovati.

Tělo bídné bez duše nemůž nic činiti,
ani bez její moci může živo býti.
115 Tělo, jenž moří duše, poddané nebývá,
snadno rozkoší světskou omámené bývá.

Tělo porušitedlné samo zlého neví,
všecko prostředkem duše zřejmě se mu zjeví.
Činím-li což přikážeš, toběť hřích povstává!
120 Tělo zbavené ducha, mrtvo hned zůstává.

Jestliže tělo duše vůli snažně činí,
pročež s žalobou trápíš je beze vší viny?
Hřích se dotýká duše, ješto přikazuje
to, co tělo poddané zlostně způsobuje.

125 Věř mi, že jsi ty více než tělo hřešila,
když jsi neřádnou žádost jeho naplnila!
Aj, hrozné červův množství hryže mi má střeva!
Odejdi, duše milá, neníť slov potřeba!

Duše:

Ještě budu (dí duše) s tebou tamto státi
130 a tvým slovům, jak mohu, snažně odpírati.
I proč, přebídné tělo, tak tu smíš mluvíti
a břemeno vší zlosti na mne chceš vložiti?

Ó tělo, bídné tělo, jenžs prv živé bylo!
Ó, nesmyslné, marné, kde jsi se naučilo
135 takovým tvrdým slovům, kteráž jsi mluvilo?,
ač jsi poněkud v pravdě mi v notu trefilo.

Jest ovšem, což ty pravíš, nemohuť zapříti,
že jsem měla tvé vůli snažně odpírati.
Ale tvá křehkost, ke zlé náchylná žádosti,
140 nemohla toho snésti vždy mluvíc své zlosti.

Když jsem tě, bídné tělo, chtěla potrestati,
bujné, bitím, bděním neb hladem zdržovati,
hned tebe marnost světská trápati počala
a přivoliti věcem daremným nutkala.

145 A tak jsi mne v služebnost bídnou podrobilo,
jako tyran domácí těžce podmanilo.
Bezděčnou jsi mne vedlo po rozkoších světských
až do propasti hluboké hříchův mých přetěžkých.

Vinna se dávám jistě, v tom jsem prohřešila,
150 že, jsouc sama paní, tě jsem neskrotila.

Ale tys mne podvodem falešným podvedlo,
pročež jsi hříchův těžkost na se přitáhlo.

Kdyby bylo rozkoše světa podvodného
opravdově tupilo, spolu falešného
155 d'ábla bítí a sloužilo Bohu nebeskému,
byli bychom přidání k houfu anjelskému.

Ale svět se byl tobě s rozkošmi zalíbil
a šťastný dlouhý život podvodně přislíbil.
Nemyslílos umřítí, smrt na to nedbala,
160 hled', jak tebe z paláce do hrobu poslala!

Podvodných a oulislých lidí svět nestálý
obyčej má, neb marné cti lstivě podá-li
kterým, ty hned podvede a život jich zmaří,
též místo zlata červy a smradem obdaří.

165 Jenž hotově službami sloužili živému,
nechtí oči skloniti v zemi pohřbenému.
Čemuž tělo srozuměvši, přehořce plakalo
a poníženou řečí mluvíti počalo:

Tělo: Živé jsem nad mnohými pyšně panovalo,
170 zlato, stříbro, klenoty, perly shledávalo.
Hrady krásné stavělo, soudem lid řídilo,
žeť bych do hrobu padlo, toť jsem nemínilo.

Ach, což již dobře vidím a mám v pravdě za to,
že ani urozenost, ani hojné zlato,
175 čest, síla, moc lékařských spisův a umění
prospěje proti smrti těžkému trápení.

Oba můžem být od Krista trestáni,
ale nijak nebude to rovné kárání,
neb od tebe, od duše, jest více spácháno,
180 jistými to důvody můž být ukázáno!

Každý rozumný člověk to dobře poznává,
právo hlásí i rozum tomu místo dává,
aby komu více jest darův darováno,
od toho též víceji bylo požádáno.

185 Život s dobrou pamětí, rozum dokonalý
dal tobě Bůh, i smysl, ovšem ten dospělý,
aby tím nezřízenou žádost skrocovala,
a to, což jest božího, právě milovala.

Ty jsi mnohými ctnostmi dobře okrášlena,
190 proč jsi mě byla v službu těžkou podrobena?
Mým lahůdkám nezřízeným pročs neodpírala?
Věz, že jsi většímu hříchu tím se poddala!

I přidám to, co mluvím srdcem velmi těžkým
a spatřuji nad míru zrakem velmi ostrým:
195 Když duše z těla vyjde, zdaž co tělo dělá?
Zdaž snad po druhé mrtví smrt nešťastná těla?

Vidí-li aneb mluví? Toť jest věc pravdivá,
že duše obživuje, tělo neprospívá.
Kdyby duše věčného Boha milovala,
200 nijakž by tělu vůle k zlému nedávala.

Kdyby, živa jsouc, boží láskou se krásila,
aby pře právem chudých dobře rozsoudila
s zlobivým se mužem nikdá nespolečila,

byla by mě ani tě věčně nezatratila.

205 Bylo jsem živé skvostně, hedvábím oděné,
ach, čímž ze všeho toho již dědím zmařené?
Smradem, červy, shnilotu, s tímto domem dědím,
tak po rozkošech světských zohyžděné sedím.

Těž to vím dobře, z mrtvých že zase mám vstáti
210 v den poslední a s tebou v trápení trvati
až na věky. Ach, běda! smrti těžká,
jenž žádného skončení na věky nečeká.

Duše: K tomu duše ubohá skřikla velmi hbitě:
Ach, bych nikdá viděna nebyla na světě!
215 Proč dopustil Bůh věčný, žeť jsem kdy stvořena,
věda, že mám na věky býti zatracena?

Ó šťastné přirození hovad nerozumných!
Neb s tělem smrteľným mizí duše jejich,
odkud po smrti ujdou věčného trápení,
220 ó, byť bylo takové bezbožných skončení!

Tělo: Tělo potom mluvilo k duši zarmouceno:
Zdaž jsi, ó duše, byla v místě tom pekelném?
Pověz mi, mají-li též hříšníci doufání
o potěšitedlném božím slitování?

225 Co důstojným osobám tam přihotoveno,
jejich tělo zdaž na trůn bude postaveno?
Budoucího zdaž čáka jest vysvobození,
za stříbro, dvory, zlato, aneb jiné jmění?

Duše: Ó tělo, bez rozumu mluvíš i uznání,

230 když do pekel hříšníci bývají dávání,
nenít' o vykoupení již žádné naděje,
necht' kdo chce co chce činí, i páteře pěje!

Byť pak všickni věřící spolu se modlili
a všecku sumu peněz chudým rozdělili,
235 by společnost řeholní všecka se postila,
žádného by z pekelných svazkův nesprostila.

Ukrutný tyran d'ábel, onť by nepropustil
nižádné hříšné duše, kterouž do muk vpustil,
byť mu mnohá popluží byla za ni dána,
240 aby poněkud bolest byla umněšena.

Což se pak ptáš, jaká by věc ustanovena
urozeným osobám byla, neb spravena?
Věz, čím více na světě kdo rozkoší skusí,
tím ukrutnějším mukám poddán být musí!

245 Kdyby tehdy bohatý přišel v zatracení,
věčně bývá podroben většímu trápení,
poněvadž vedle jeho zde vyvýšenosti
obklíčí jej na věky věkův muk v hojnosti.

Poutník: Když s zármutkem velikým to mluvila duše,
250 aj, pár d'áblů přečerných pozadu k ní kluše!
Jichž by žádný nemohl mrzutost vypsati,
ani malíř umělý ty vymalovati.

V rukou háky železné, hrozné jsou drželi,
oheň s sírou smrdutou z svých tlam vypouštěli.
255 Jako motyky zuby své ukazovali,
z nosův hojnost přišerných hadův vypouštěli.

Uši visuté, hnisu plné ošklivého,
na čele rohy zrostu velmi velikého.
Z rohův též smrtebný jed hojně metali,
260 místo nehtův pazoury hrubě vypínali.

Ti tenaty ubohou tu duši zatáhli
a do pekelných tmavých muk násilně táhli.
Jimž množství jiných duchův zlých v cestu vyběhlo
a místo spěvu na ni hned zuby skřípělo.

265 Ji nevděčným tím křikem, ubohou, vítali,
někteří přeukrutně řetězy vázali,
jiní pak ohnivými háky tak tahali,
jiní volovo horké do úst nalívali.

Jiní přetěžkým bitím ukrutně trápili
270 a smrad všeliký na tvář ustavičně lili,
jiní zuby hroznými pysky jí kousali
a v ničemž odpočinutí žádného nedali.

Ďáblové: K tomu vskřikli ďáblové jako unavení:
Tak také následující nás budou poctěni!
275 Tuť začátek odměny tvé, duše, přijímáš,
ještě však stokrát více trápena budeš!

Tu potom duše smutná truchlivě povzdechla
a jakým hlasem mohla, slova svá pronesla,
vida hrozného pekla tu strašlivou bránu:
Duše: 280 Jezu, synu Davidův, smiluj se nade mnou!

Ďáblové: S hlukem hrozným ďáblové řekli: Ach, nebohá!
Již příliš pozdě vyzýváš jméno tvého Boha!

To „smiluj se nade mnou!“ již' málo prospěje,
žádného víc sproštění není zde naděje!

285 Již s jinými nespátíš světla dne bílého,
již zašla krása tvého líčka červeného,
již nebudeš jiného míti potěšení,
jediné, že zůstaneš s námi v zatracení!

Poutník:

To ve snách vida, hrozným strachem obklíčený
290 byl jsem, ano procítiv, jako omámený
pozdvih roce k nebi, za to jsem Boha žádal,
aby od muk pekelných duši mou zachoval.

Svět klamavý se všemi věcmi jsem potupil,
zlato, klenoty, dvory, které jsem byl skoupil
295 opovrhši, samého chci Krista hledati,
a jeho se na věky věkův přidržeti

Aj, svět hyne v přetěžkých hříších jsa zmotaný,
točí se kolem a jest jako střeštěný.
Vyhnána spravedlnost, hyne služba boží,
300 pročež i všecko mizí časem krásné zboží.

Svět nesvětlý starý kmet táhne k zahynutí,
neb blud od cest svých bludných nedá sebou hnouti.
V němž kdo má hojné zboží, zlata, peněz dosti,
budeť ozdoben slávou, by pak neměl cnosti.

305 Víra, naděje, láska již jsou udušené,
lakomství, podvod a lsti nejvýš vyvýšené.
Což z ctnosti svůj původ má, nemá již vážnosti,
neb za dobré poctěny jsou všeliké zlosti.

Jsi-li zrodu slavného, postavy spanilé,
310 pokorným, vhlidným, tichým, až hleděti milé,
nejsi-li možným, málo neb nic neprospěje,
neb zboží dá krásu, urozenost přeje.

Jsi-li pak urozený, oděv stkvostný maje,
ochotně hned čeládka hojná posluhuje.
315 Tuť jsi moudrý, učený, právě bohabojný,
ten – tvůj vnuk, jiný – přítel, ten – bratr pokojný!

Ty věci jak pominou, tak i všecko hyne,
ano přátelství krevní dokonce odplyne.
Přestane známost každá, nebude tě znáti,
320 ten, jenž na každém místě musel ti plat bejti.

Ó přemarná marnosti! Žádost žalostivá!
Zboží svědomí jako jed věc škodlivá.
Proč tak mnoho tvým stínem lidi oklamáváš,
jenž okamžení mizíš, slavnou se vydáváš?

325 Kdyby svět moh bohatým tyto věci dáti,
věk stálý, ukrutné smrti se vyhnouti,
pěkné a trvanlivé dítky vychovati,
mohli by snadně poklad do svých truhel hnáti.

Než člověče, pomysli, že tomu smrt nedá,
330 neb kdo jest se narodil, jehožto vyhledá.
Dnes živ jest, zejtra mrtvý bude hníti,
žádnému smrt člověku nechce odpustiti.

Všickni víme to dobře, že máme zemříti,
však nevíme, po smrti kam máme přijíti.
335 Rmoutím se, kdyžkoliv má mysl rozvažuje,

co jsem, kde jdu, co se mi již tam připravuje?

Když o smrti rozjímám, kvílím a se rmoutím,
jedno, že mám umřítí, a čas smrti nevím.

Třetí, že nevím jistě, k komu budu spojen,
340 dej, abych byl při tobě, Pane Kriste, amen!

Domácí vojna mezi duší a tělem

Podle MICHNA Z OTRADOVIC, Adam. *Loutna česká*. České Budějovice : Státní vědecká knihovna, 1984. s. 52-53.

Vzhledem k menšímu rozsahu textu neužívám číslování veršů, pro přehlednost udávám pouze čísla slok písně.

1	Kdež pospícháš, hříšné tělo?
Zdaližs konce nevidělo?
Těch ubohých dušiček,
těch povolných družiček.	5	Jak bychom na kluzkém místě
stáli oba, vidíš jistě.
Každá hodina mine,
všecko pomalu hyne.
2	Pozdě bude rokovati,
v oném světě bojovati.
Poslouchej, co já pravím;
všecko krátce vypravím.	6	Měří na nás nepřátelé,
není věrného přítele.
Brousí se stěly, meče,
o tom nemáme péče.
3	Tebe Pán Bůh a mne stvořil,
tebe jest mně on připojil.
Máme jemu sloužiti,
nebesa vysloužiti.	7	Troja jest již vyhořela,
sláva její jest shořela.
Neskončuje se peklo,
kdyby se pak i vzteklo.
4	Jestli nechceš se mnou státi
a boje světa vystáti,
jdi, kam se tobě líbí,
jsi mně všecek nelibý.	8	Do něho když se dostanem,
zdaliž se smluvíme s Pánem?
By podal ruku Boží
a nám své popřál zboží.

- 9 Hrob poslední jest hospoda,
nevyplatí se ta škoda.
Zdvořilost neomluví,
výmluvnost nevymluví.
- 10 Tělo v oudech subtilničký,
jenž tebe šetří panický,
snad po tobě šlapati
hned budou sedlský paty.
- 11 Balšamová zejtrá vůně
pomine, však těžce stůně
namazaná dívčice,
tím smrdět bude více.
- 12 Jak jest se člověk narodil,
hned jest spolu smrt porodil.
Odtud vandruje Vítek,
sprchává jako kvítek.
- 13 Vyhazuje se z zahrády,
že se světa nebál zrady.
Váže se v malý snopček,
peče se tento skopček.
- 14 A nikdy se nedopeče.
Bojme se té pekla pece,
jenž na věky páliť
bude tě, mně škvařiti.
- 15 Protož slyš mne, tovaryši,
abychom v nebeské říši
oba byli společně,
radující se věčně.
- 16 Na tobě všecko záleží,
co i mně činit náleží.
Držme se božské vůle,
nechejme marné zvůle.
- 17 Šlechetně spolů krácejme,
srozumění svaté mějme.
Nemilůjme, jen Boha,
všecko trpme pro Boha.